[illegible]

[illegible]

[illegible] 2 వ భా॥

[illegible]

[illegible] 2 వ భా॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 1 వ భా॥

డిటో 2 వ భా॥

[illegible]

[illegible] బి. ఏ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] కుమారి

[illegible]

[illegible] 1 వ భా॥

[illegible] 2 వ భా॥

డిటో 3 వ భా॥

రమాసుందరి 1 వ భా॥

డిటో 2 వ భా॥

రక్తవాహిని (అయిదు హత్యలా ?)

ఇంద్రజాలము

రాజద్రోహి

అర్ధరాత్రపువింత (3 హత్యలు)

మహాపురుషుల జీవితములు

ప్రథమభాగము — వంగదేశము

చిలుకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిచే

రచియింపబడినది

ప్రకాశకులు:

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమహేంద్రి

1948

[వెల 1—0—0

విషయసూచిక

రాజా రామమోహనరాయలు

రాజారామమోహనరాయలు

రామమోహనరాయలు బంగాళాదేశమునందలి, హుగ్లీమండలములో రాధానగరమున క్రీస్తుశకము 1774 వ సంవత్సరమున జననమొందెను. అతనితండ్రి రమాకాంతరాయలు, చిన్నజమీందారయి యుండెి, కొంతకాలము మూర్షదాబాదు నవాబులయొద్ద నుద్యోగముచేసి యాప్రభువులు రాజ్యభ్రష్టులైన పిదప బర్ద్వాను మహారాజునొద్ద కొలువుచేసెను. రామమోహనునితల్లి తారిణీదేవి, సత్ప్రవర్తనకును, యోగ్యతకును బ్రసిద్ధికెక్కెను. ఆతని తలిదండ్రులిరువురు దైవభక్తిగలవారును, మతవిషయమునఁ బట్టుదల గలవారునైరి. ఆదినములలో పారసీభాషయే రాజభాషగా నుండుటం జేసి, రామమోహనుఁడు బంగాళీభాషఁ గొంతనేర్చినవెనుకఁ దొమ్మిదివత్సరముల ప్రాయమున నరబ్బీ. పారసీభాషలు నేర్చుకొనుటకయి పాట్నానగరమునకుఁ బంపఁబడెను. అచ్చట రెండు సంవత్సరములలోఁ గుశాగ్రబుద్ధి యగునాతఁ డాభాషలలో నుద్గ్రంథముల ననేకములు చదివి, సంస్కృతవిద్యాభ్యాసముఁ జేయుటకయి పంద్రెండవయేటఁ గాశికానగరమునకుఁ జని యాభాషలోఁ గొలఁదికాలములోనే పండితుఁడయి యుపనిషత్తులం జదివి, తత్సారమును గ్రహించెను. రామమోహనుఁ డుపనిషదర్థముఁ దఱచి గ్రహించి తనపదునారవయేటనే బంగాళీభాషలో విగ్రహారాధనము నిషేధించుచు నొకగ్రంథము వ్రాసెను. ఇదియే బంగాళీభాషలో మొట్టమొదటి వచనకావ్యము. విగ్రహారాధనము హిందువులు ప్రమాణముగ గ్రహించుచున్న వేదశాస్త్రములచేత నిషేధింపఁబడినదనియు, మనపూర్వులగు

మహర్షులమతమున కిది విరుద్ధ మనియు జనులందఱు శిలావిగ్రహార్చ
నము విడిచి యేకేశ్వరారాధనము సేయవలసిన దనియు నీగ్రంథ
మున నతఁడు స్థాపించెను. తనకొడుకు సనాతనధర్మమగు విగ్రహా
రాధనమును ఖండించుచున్నాఁడని విని రమాకాంతరాయలు కోప
పరవశుఁడయి యాయకార్యమును జేసినందుకు రామమోహనుని
యింటనుండి వెడలనడచెను. బాల్య మింకను గడచిపోవకమునుపే,
స్వతంత్రముగఁ జీవించుటకు తెక్కలు రాకమునుపే, యాగర్భశ్రీమం
తుఁడయి చిన్ననాఁటనుండియుఁ గడుఁగారాబమునఁ బెఱిగిన యా
బాలుఁడాకస్మికముగఁ దండ్రిచే నింటనుండి వెడలనడువంబడియు,
స్వభావమున గంభీరుఁడగుటచేత హిందూదేశమునఁ బలుతావులుఁ
దిరిగి యెట్టకేలకు హిమాలయపర్వతములు దాఁటి టిబెట్టుదేశము
నకుఁ బోయి బౌద్ధక్షేత్రమగు లాసానగరముం జొచ్చి యచ్చటి
భాషల నలవరచుకొని, బౌద్ధమతసిద్ధాంతములఁ గ్రహించెను. ఆస్తి
కుఁడగు రామమోహనుఁడు నాస్తికులగు నచటిబౌద్ధులతో నీశ్వర
విషయములగు చర్చలంజేయ వాదములు ముదిరి భేదములయి
తుదకు వానికిఁ బ్రాణభయము నాపాదించెను. మతద్వేషముచేత
బౌద్ధగురువులు నిష్కారణముగా నాబాలునిఁ గడతేర్పఁబ్రయత్నిం
పగా నచటి స్త్రీలు కొందఱు వానికడువు చల్లగ వానిని రహస్య
ముగ దాచి బ్రతికించి యావలకుఁ బంపిరి. అందుచేత నాఁట
నుండి స్త్రీలయెడఁ గడుఁ గృతజ్ఞుఁడై వారి కష్టములఁ దొలఁగింపఁ
నాతఁడామరణముఁ బ్రయత్నించెను. కొడుకిల్లు వెడలుటమొదలు
వానికొఱకయి బెంగఁగొని తండ్రి మరల వానిని పిలిపించి యాదర
రించెనుగాని, క్రమ్మర నాతఁడు బ్రాహ్మణుల మతాచారములను
ఖండించుటచేత, తండ్రి వానిని రెండవమారింటనుండి సాగఁదోలెను.
తరువాత కొంతకాలమునకు రమాకాంతరాయలు లోకాంతరగతుఁ
[illegible] డాయణిదేవి కడుపుతీపిచేఁ గొడుకునుం బిలిపించి యింటనిల్పుకు

కొనెను. రామమోహనుఁ డంతట మనస్స్థిమితము గలవాఁడంచు యిరువదియవయేఁడు మొదలు యిరువదియాఱవయేఁడువఱకు నింగ్లీషు భాషయందుఁ గృషిచేసి, దానిం జులకగఁ జదువ వ్రాయఁగలిగెను. ఆభాషకుఁ దోడు ఫ్రెంచి, లాటిను, గ్రీకు, హీబ్రూభాషలయందు నయిత మాతఁడు ప్రవీణుఁడయ్యెనని చెప్పుదురు. క్రీస్తుశకము 1800 వ సంవత్సరమున రామమోహనుఁడు రంగపురము కలక్టరగు డిగ్బీ దొరగారి కచ్చేరీలో చిన్నగుమాస్తాగాఁ బ్రవేశించెను. కాని దొర యాపిన్నవాని చాకచక్యమును తెలివితేటలును గనిపెట్టి, తనయెదుటి కతఁడు వచ్చినప్పుడు, నిలువఁబెట్టి పని పుచ్చుకొననియు, చిన్న గుమాస్తాల కుత్తరువు చేయునట్లు చేయుననియు, వాగ్దానముచేసెను. ఆచిన్నయుద్యోగమునుండి యతఁడు క్రమక్రమముగ జిల్లాసిరస్థదారు డయి తనకృత్యములను జక్కఁగ నెరవేర్చి యధికారుల మెప్పొంది, 1813 వ సంవత్సరమున నుద్యోగముమాని శేషమగు జీవితకాలము లోకోపకారార్థము గడపఁదలఁచి 1814 వ సంవత్సరమున గలకత్తా నగరమున గాపురముండ వచ్చెను. అతఁడు కలకత్తానగరము వచ్చు నప్పటికి, మనదేశస్థితి యెటులుండెనో యించుక చెప్పవలసియున్నది. బంగాళాదేశమున శాక్తేయమతమును చైతన్యమతమును వైష్ణవమతము వృద్ధిలో నుండుటచే, శాక్తేయులకు వైష్ణవులకు మతద్వేషములు తఱుచుగఁ గలుగుచు వచ్చెను. నరబలులు, శిశుహత్యలు, దేశమం దంతటఁ బ్రబలియుండెను. వానికిందోడుగ నతిభయంకరము నమానుషంబు, నసహ్యమునగు, సహగమన మనుదురాచార మొకటి భరత ఖండమందంతటను, ముఖ్యముగ వంగదేశమందును దృఢముగ నాటుకొని యుండెను. ఈసహగమనమును భర్తృవియోగముచే నీలోకమున బ్రతుక నిచ్చలేకఁ గొందఱు పతివ్రతలు, మనఃపూర్వకముగఁ జేయుచు వచ్చిరిగాని, కాలక్రమమున వితంతువు నెట్లో కాల్చి చంపి, యాస్తివేసికొనవలయు నను జ్ఞాతులును లోకనిందకు జంకిన బందు

గలును, మగఁడు చనిపోవుటచే సగము చచ్చియున్న యాఁడుదాని వద్దఁ జేరి మృతభర్తతో సహగమనముఁ జేసినదానికిఁ బుణ్యము గలుగుననియుఁ గుటుంబమునకుఁ సత్కీర్తి సంఘటిల్లు ననియు, వేనోళ్ళఁ బొగడి మనసువిరిచి భయముపెట్టి, బలవంతముగ నాస్త్రీచే నొప్పించియు, నొప్పుకొననిచో విరిచికట్టియు స్మశానమునకుఁ దామె దీసికొనిపోయి మండుచున్న నిప్పులపైఁ బడవేసి హృదయము గరిగించు నామెయేడ్పు లెవ్వరికి వినఁబడకుండ భేరీలు వాయింపించి, నడుమనడుమ దుస్సహమగుబాధచే నామె లేవఁబోయినప్పుడు, వెదురుకఱ్ఱలచేఁ ద్రొక్కి యడచిపెట్టించి, యెట్లో నిండుప్రాణముఁ దీసి, కృతార్థులగుచు వచ్చిరి. 1815 వ సంవత్సరముమొదలు 1828 వ సంవత్సరమువఱకు నొక్కకలకత్తానగరమునందే దాదాపుగ నైదు వేలమంది సుందరు లీఘోరమరణము పాలయిరి. అశాస్త్రీయము నతిక్రూర మనార్యము నగు నీప్రత్యక్షరాక్షస కృత్యములఁ జూడ లేక రామమోహనరాయ లాదురాచారమును మాన్పుటకయి ప్రయత్నింప నిశ్చయించుకొని కలకత్తానగరము వచ్చినది మొదలావిషయమయి పాటుపడి, యాయాచారమును తుదముట్టించి భరతఖండ స్త్రీల కుపకారము చేయుఁడని దొరతనమువారికి, పలుమారు మహజర్లు బంపియుఁ దద్విషయమయి తాను కొన్ని చిన్న గ్రంథములను వ్రాసియు, నుపన్యాసము లిచ్చియుఁ, బండితులతో వాగ్వాదములు చేసియు, జనులకు దానిక్రౌర్యమును బోధింపసాగెను. [illegible]ద్ధిజనులు రామమోహనరాయలు పక్షము వహించిరి గాని, లక్షలజనులు పూర్వాచారపరాయణులయి సహగమనము లేక పోయినచో హిందూమతము చెడిపోవుననియు, సనాతనమయిన యాయాచారమును కొట్టివేయక నిలుపవలసినదనియు ప్రభుత్వమువారికి మరల మహజర్లు బంపిరి. ఛాందసులగుపండితులు, రామమోహనరా[illegible] నిందించుచు గ్రంథములువ్రాసి ప్రజలమెప్పుగనిరి. అప్పుడు

వర్నరుజనరలుగారగు లార్డు విలియంబెంటింకు దొరగారు రామమో
హనరాయల వాదములు యుక్తియుక్తములుగ నున్నవని గ్రహించి
లోకోపకారకమగు నతనియుద్యమమునకుఁ దోడ్పడి యాదురాచార
పిశాచము నడుగంట ద్రొక్కుందలంచి 1829 వ సంవత్సరము డిశంబరు
నాలుగవ తారీఖున సహగమనము నిషేధించుచు నొకచట్టము నిర్మించి
పుణ్యము గట్టుకొనెను. చూచుటకు, వినుటకుఁ దలఁచుకొనుటకు సయి
తము నతిదారుణమగు నీదురాచారమును నిర్మూలముచేసిన మహాను
భావుఁడు రామమోహనరాయ లగుటచే భరతఖండమునందలి స్త్రీ
పురుషు లందఱు నాచంద్రతారకముగ నతనికిఁ గృతజ్ఞులయి యుందురు
గాక! రామమోహనరాయలు కలకత్తాకువచ్చిన క్రొత్తలో వేదాంత
శాస్త్రమును వేదాంతసారమును బంగాళీభాషలోనికిఁ దర్జుమా
చేసెను. 1816–17 వ సంవత్సరములలో నతఁడు ముఖ్యములగు నుప
నిషత్తుల నింగ్లీషుభాషలోనికి బంగాళీభాషలోనికి భాషాంతరీకరించెను.
ఇట్లు వేదాంతరహస్యముల బయలుపరచినందుకు పూర్వాచారపరా
యణులు రామమోహనుని నిందింప నారంభించిరి. ఈమహాత్ముఁడు
సంస్కృతముఁజదివి వేదశాస్త్రముల శోధించుటయేగాక అరబ్బీభాష
నేర్చుకొని తురకలవేదమగు ఖొరానుజదివి, హీబ్రూ, గ్రీకుభాషల
నేర్చుకొని క్రైస్తవుల వేదమగు బైబిలు పఠించి తద్గ్రంథముల సార
ములు గ్రహించి దోషముల బైలుపెట్ట నారంభించెను. 1820 వ సం
వత్సరమున నితఁడు యేసుక్రీస్తుధర్మములనుగూర్చి, బంగాళీ సంస్కృత
భాషలలో గ్రంథములు వ్రాసి ప్రకటించి యందు క్రీస్తు మతగురు
వగునుగాని, దేవునికుమారుఁడగుట యబద్ధమని వ్రాసెను. ఇందుచే
నచ్చటి క్రైస్తవమతబోధకులకును, రామమోహనునకును గొప్ప వివా
దములు బైలుదేర క్రైస్తవులు వ్రాసినదానికి రామమోహనుఁడును,
రామమోహనుఁడు వ్రాసినదానికి క్రైస్తవులును యుత్తరప్రత్యుత్తర
ముల నిచ్చుకొనుచు వచ్చిరి. ఇంతవఱకు రామమోహనుఁడు తాను

వ్రాసిన గ్రంథములన్ని క్రైస్తవమతబోధకుల ముద్రాయంత్రములోనే యచ్చువేయుచు వచ్చెను. ఆమతబోధకులు రామమోహనుని వాక్యములు యుక్తియుక్తములుగ నుండి జనుల యాదరణబడయుచుండుటచే నీర్ష్యఁ జెంది యతఁడు తమవ్రాఁతల ఖండించుచు నిచ్చిన కడపటి ప్రత్యుత్తరము నచ్చువేయమనిరి. రామమోహనుఁడు పంతము వచ్చి నప్పుడు తీసిపోవువాఁడుకాఁడు గావున దానే స్వయముగ నచ్చుకూటమును గొని తన గ్రంథము నచ్చొత్తించెను. ఈయిరువుర గ్రంథము లింగ్లాండునకుఁ బోయినప్పు డచ్చటివారు, బంగాళా బ్రాహ్మణుని యుక్తులకును, సర్వతోముఖ పాండిత్యమునకును, వాద నైపుణ్యమునకును జాల మెచ్చుకొనిరి.

ఈసత్పురుషునకుఁ బరిశుద్ధమగు నుపనిషన్మతముపై నభిమాన మెక్కుడు గలుగుటచే భగవధ్ధ్యానము నిమిత్తము కలకత్తానగరములో నాత్మసభయను పేర నొకసభ నేర్పఱచెను. పిమ్మట వేదాధ్యయనము నభివృద్ధి చేయఁదలఁచి వేదమందిర మను నొకపాఠశాలను 1817వ సంవత్సరమున స్థాపించెను. ఈమతములోఁ జేరినవారందఱు ప్రార్థనాదికములు చేసికొనుటకు 1830 వ సంవత్సరమున నతఁడు బ్రహ్మమందిరము నొకదానిని గట్టించి, దానిపోషణకయి కొంత మూలధనము నయిత మొసంగెను. హిందువులకు, మహమ్మదీయులకు క్రైస్తవులకు నుపయుక్తముగ నుండునటుల నొకమతము నిర్మింపఁ దలఁచి యుపనిషత్తులలో నున్నపరమార్థమును గ్రహించి, యీ మతమును గల్పించెను. ఆయన వేదములనుమాత్రమే ప్రమాణములని చెప్పుకొనక, బైబిలు, ఖొరాను, జండవస్త మొదలగు మత గ్రంథములలోనున్న సత్యమును ధర్మమును గ్రహింపవలసినదే యనియు నవి యన్నియు వేదములవలెఁ బ్రమాణములే యనియు, నమ్మి ప్రజలకు బోధించుచుండెను. బ్రహ్మసమాజమే, పూర్వఋషుల పరిశో [illegible]మని యాతఁడు గట్టిగ నమ్మెను. తాను మతసిద్ధాంతము

లను, సంస్కరణవిషయములును, ప్రకటించుటకయి సంబంధకౌముది యను నొకపత్రికను స్వభాషలోఁ బ్రకటించుచు వచ్చెను. అతని ప్రతి పక్షు లందఱుఁ జేరి ధర్మసభ యనుపేర నొకసమాజము నేర్పఱచి చంద్రికయను నొకపత్రికను బ్రచురించి, రామమోహనుని నిందించు టయే ప్రధానముగఁ జేసికొనిరి. మతసంస్కారమందే గాక, సంఘసం స్కరణమునందును నాతఁడు గట్టిపనిచేసెను. స్త్రీపునర్వివాహములు శాస్త్రీయము లనియు, నింద్యములు కావనియు, నతనియభిప్రాయము. బంగాళాదేశములో కులీనులను నొక తెగ బ్రాహ్మణులు గలరు. వారిని పరమపావనులని యచ్చటిజనులు నెక్కుడు గౌరవింతురు. పవిత్రులగు కులీనబ్రాహ్మణులతో సంబంధము చేయుట కడుగౌరవమని యెంచి యాదేశ బ్రాహ్మణులు తమ కన్యలకు తగు వరులు దొరకనందున, వేలకొలఁది రూప్యముల కట్నముల నిచ్చి, యొక్కొక్క కులీనునకు ముప్పది, నలువది, ఏఁబది, యొకప్పుడు నూరుమంది కన్యలను గట్టఁ బెట్టెడి యాచారము గలదు. ఇట్లు వివాహము చేసికొన్న భర్త మృతినొందునప్పుడు నూరుగురుభార్యలు సహగమనము చేయవలసి యుండెను. దగ్గరనున్నవారు భర్తతోఁ గలసియు, దూరమున నున్న వారు మగనియొక్క గుడ్డపేలికయో, మఱియే వస్తువో తెప్పించి మీఁద వేసికొని తమఱున్న యూళ్ళలో చిచ్చురికి శరీరత్యాగము చేయుచుందురు.

రామమోహనుఁడే ముగ్గురుభార్యలను వివాహము చేసికొనెను. మొదటిభార్య చిన్నతనమందే మృతినొందుటంజేసి, ఆయన మఱి యొక కన్యను వివాహము చేసికొనెను. ఈ ధర్మపత్ని జీవించియున్న పుడే రామమోహనునకుఁ దండ్రిగారు మఱియొక కన్యను పాణిగ్రహ ణము చేయించిరి. బహుభార్యాస్వీకారమువలనఁ గలుగు నష్టములను స్వీయముగఁ జూచుటఁ జేసి యా దురాచారమును నిర్మూలించుటకయి యతఁడు ప్రయత్నించెను. కాని వెంటనే కృతకృత్యుఁడు గాఁడయ్యె.

ఈ సంస్కారములుగాక దేశమున కతఁడింక ననేకోపకారములు చేసెను.

హిందువులకుఁ బాఠశాలలు స్థాపించి యాంగ్లేయభాష నేర్పింపుఁడని గవర్నరు జనరలుగారగు, ఆమ్హర్స్టుప్రభువుగారి కొకయుత్తరము వ్రాయుటయేగాక, నిరువురు దొరలతో గలిసి 1817 వ సంవత్సరమున హిందూకళాశాలలు స్థాపించెను. బంగాళీ భాషలో వచన కావ్యములు వ్రాయుటకు దారితీయుటయేగాక, యాభాషలో లలితపద గర్భితములగు కృతుల ననేకములు రచించెను. ఆకృతులు వంగదేశపు స్త్రీపురుషు లిప్పటికిని బాడుచుందురు.

రామమోహానునకుఁ జిరకాలమునుండి యూరపుఖండమును ముఖ్యముగ నింగ్లాండుదేశమును జూడవలయునని యభిలాష యుండెను. స్వదేశమున తనతోడి ప్రజలకుఁ జేయవలసిన సత్కార్యములనేకము లుండుటంజేసి యదివఱ కతనికిఁ బోవీలు చిక్కఁదయ్యె! 1830 వ సంవత్సరమున నతని యభిలాషకు ననుగుణముగ నొక యదను గలిగెను. అప్పటి ఢిల్లీచక్రవర్తి, పేరునకుమాత్రము సార్వభౌముఁడయి యుండి యేలుటకు రాజ్యము, ననుభవించుట కైశ్వర్యములేక, తన దీనదశ నింగ్లాండులోని పార్లమెంటు మహాసభవారికిఁ దెలియఁజేసికొనఁ గోరి తాస్వయముగఁ బోఁజాలక తనపక్షమున సీమకుఁ బొమ్మని రామమోహానుని బ్రార్థించి, యతనికి రాజా యను బిరుదము నిచ్చి, తగు ధనమిచ్చి పంపెను. తన యభిలాషకు, ఢిల్లీశ్వరుని బనికిం దోడుగ, రామమోహానునకుఁ గర్తవ్య మింకొకటి యుండెను. సహగమనము నిచ్చుటి గవర్నరు జనరలుగారు మాన్పించిరను [illegible] బాహ్యాచారపరాయణులు, ప్రాచీనమగు నాయాచార [illegible] నిలుపుఁడని పార్లమెంటువారికి పలుమహాజర్లు నంపిరి. రామ[illegible] గవర్నరుజనరలుగారు చేసినపని మంచిదనియు, నా[illegible] నిర్మూలింప వలసినదనియు, ప్రజలవలనఁ

గొన్ని మహాజర్ల వ్రాయించి వానిం జేకొని, స్వయముగ పార్లమెంటు వారికి సమర్పింపఁ దలఁచి 1830 వ సంవత్సరము నవంబరు 15 వ తారీఖున నతఁ డింగ్లాండునకుఁ బయనమయి పోయెను. మన మెఱిఁగి నంతవఱకు సముద్రయానము చేసిన బ్రాహ్మణులలో నితఁడే మొట్టమొదటివాఁడు. అతని కీర్తి ,యతనికన్న మున్నే యింగ్లండు నకుఁ బోయి నెలకొనియుండుటచే వాని నందఱు గౌరవించిరి. రాజ దర్శనము స్వయముగఁ జేయుటయేగాక యాయన పట్టాభిషేక సమయమున, రామమోహనరాయ లన్యదేశపు రాయబారులతో సమానముగ గౌరవింపఁబడెను. ఆ కాలమునం దా దేశంబున నున్న కవీశ్వరులు, తత్వశాస్త్రజ్ఞులు, చరిత్రకారులు, ప్రకృతశా స్త్రపండితులు వాని పరిచయము చేసికొనుట గౌరవహేతువని యెంచి, స్వయముగ వచ్చి చూచియు, జాబులువ్రాసి ప్రత్యుత్తరముల దెప్పిం చుకొనియు దనివినొందిరి. హిందూదేశపు రాజకీయవ్యవహారముల విషయమయి రామమోహనుఁడు పార్లమెంటు కమిటీవారివద్ద కడు నిపుణముగ, సాక్ష్యమిచ్చెను. సహగమనము నుద్ధరింపవలయునని ఛాందసులు పంపినమహాజర్లు పార్లమెంటుసభవారు విచారణ సేయు నపుడు రామమోహనుఁడు స్వయముగ నచటనుండి తానుదెచ్చిన మహాజర్లు వారికి సమర్పించి, చెప్పవలసినసంగతులఁ జెప్పి యా యాచారము రూపుమాయునట్లు చేసెను. 1831 వ సంవత్సరమున నాతఁడు ఫ్రాన్సుదేశముబోయి యచట కొంతకాలముండి ఫ్రెంచి భాష నేర్చికొనెను. అచట నున్నకాలములో నతఁడు ఫ్రెంచిరాజును సందర్శించి రెండుమూడుమారు లాయనతో విందు లారగించి గౌరవ పాత్రుఁడయి యింగ్లాండునకు మరలవచ్చి యాంగ్లేయభాషలో కొన్ని గ్రంథములు వ్రాసెను. ఆగ్రంథముల శైలికిని, నిపుణత్వమునకును, మంచిమంచి యింగ్లీషుకవులు వానినుగ్గడించి మెచ్చుకొనిరి. ఇట్లి యూరపుఖండములో సుప్రసిద్ధుఁడయి కీర్తిగాంచిన, యీమహాపురు

షుఁడు మరల స్వదేశమునకు వచ్చి తనయాత్రావిశేషముల దన మిత్రులకుఁ దెలుప నతనికి కాలము లేదయ్యెను.

1833 వ సంవత్సరము సెప్టెంబరు నెలలో డాక్టరు కార్పెంటరు దొరగారు వానిని బ్రిస్టలునగరమునకు బిలుచుకొనిపోయి, గౌరవించెను. అక్కడనుండఁగ నాయనకు, సెప్టెంబరు 10 వ తారీఖున జ్వరమతగిలెను. ప్రజ్ఞావంతులగు వైద్యులెన్ని చికిత్సలఁ జేసినను, కార్పెంటరుదొరగారెన్ని శ్రమలఁబడినను, నవియెల్ల నిరర్థకములు కాఁగా హిందువుల భాగ్యదోషమున రామమోహనరాయలు సెప్టెంబరు 27 వ తేదీని కాలధర్మము నొందెను. అక్కడిమిత్రు లామహాత్ముని బ్రిస్టలునగరసమీపమున భూస్థాపితము చేసిరి. పిమ్మట పది సంవత్సరములకు రామమోహనుని ప్రియమిత్రుఁడగు ద్వారకనాథ ఠాగూరుగారు సీమకుఁ బోయి యాపురుషశ్రేష్ఠునకు నొకసమాధి గట్టించి ధన్యుఁడయ్యెను.

పదునాలుగేండ్ల వయసు వచ్చినదిమొదలు దేశమునిమిత్తము, దేశస్థులనిమిత్తము, పలుకష్టములఁబడి, యాసుజనుఁడు తుదకు పరదేశమున బంధుమిత్రులు లేనిచోట దేశోపకారార్థమై ప్రాణముల విడిచెను. ఈలోకోపకారకుని ఋణము భరతఖండవాసు లెన్నటికిని దీర్చుకొనఁజాలరు. ఈతఁడు కార్యశూరుఁడు. అవసరమయిన యపుడు సకలకష్టములకులోనై ధైర్యముతో నిలిచి తనకు మంచిదని తోఁచెడు కార్యమును నిర్వహించెడువాఁడు, దయామయుఁడు, ధర్మశాలి; స్వగౌరవమును జక్కఁగఁ గాపాడుకొనుచు నీతిమార్గము ననుసరించువాఁడు. మతవిషయమునను స్వదేశవిషయమునను ప్రతిమనుష్యునకు స్వాతంత్ర్య మూండదగునని యతనివాదనము. ఒకనాడు డాక్టరు [illegible] క్రైస్తవమతబోధకుఁడు రామమోహనునిం బిలిచి క్రైస్తవమతమునం గలియుమని బోధించి దానివలన పలుకుబడి, [illegible] గౌరవము, కలుగునని నొక్కి చెప్పెను...

ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరులు

ఆమాటలు విని రామమోహనుఁడు కోపోద్దీపితుఁడయి తుచ్ఛగౌరవములు సంపాదించుటకయి తానుమతము మార్చుకొనననని వానితో స్పష్టముగఁ జెప్పి యానాఁడుమొదలు లార్డాక్లగారితో స్నేహము మానెను. గ్రంథవిస్తరభయమున మానవలసెగాని రామమోహనుని యౌదార్యవినయశాంతగుణములను దెలుపుకథ లనేకము లున్నవి. అంతటి నీతిశూరుఁడు లోకోపకారియు, మరల నిప్పటివరకును మన భరతఖండమున జనియింపక పోవుటయే, యాతఁడు సుగుణసంపదలో నద్వితీయుఁ డని చెప్పుటకుఁ దార్కాణము "ఏకమేవా ద్వితీయం బ్రహ్మ" అను నుపనిషద్వాక్యమును నమ్మి యాతఁడు విగ్రహారాధనము నిరాకరించి పరిశుద్ధాస్తికమతము నవలంబించెను గావున దయామయుఁడగు నాపరబ్రహ్మమే యాతని యాత్మకు శాశ్వతానంద మిచ్చుగాత.

ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరులు

హిందూదేశమున మృతిపొందిన భర్తతో చిచ్చునఁబడి చావవలసిన యాఁడువాండ్రను బ్రతికించి దేశమునకు మహోపకారము జేసినయతఁడు రామమోహనరాయలు; అతని ప్రసాదమున బ్రతికిన వితంతువులను యావజ్జీవ మిహలోక నరకమగు వైధవ్యమునుండి తప్పించి వారిని మరల ముత్తయిదువలఁ జేసి పసపుకుంకుమలు నిలిపిన పరమోపకారి యీశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరులు.

ఈయన బంగాళాదేశ కులీన బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతఁడు 1820 వ సంవత్సరమున హుగ్లీమండలములోని వీరసింహు గ్రామమున నొక నిరుపేద కుటుంబమునఁ బుట్టెను. వాని తాతయగు రామజయ బెనర్జి సన్యాసియై దేశాటనముఁ జేయుచు కాలక్షేపము చేసెను. తండ్రియగు ఠాకురుదాసుబెనర్జి యొకవర్తకునియొద్ద నెలకు పదిరూపాయిల

వేతనముగల చిన్న యుద్యోగియయి యుండెను. ఈశ్వర చంద్రుఁడు తనయూర బడిలోయున్నంతవఱకు విద్యనేర్చుకొని తొమ్మిది సంవత్సరములు ప్రాయము వచ్చినపుడు సంస్కృత కళాశాలలో విద్యనభ్యసించుటకుఁ గలకత్తా నగరమునకుఁ బంపఁబడి యచ్చట ధర్మశాస్త్రము, వేదాంతశాస్త్రము, కావ్యాలంకారములు, జ్యోతిశ్శాస్త్రము మొదలగు వానిని నేర్చి యనేకబహుమానము లందెను. అతఁడు తనపదియేడవయేట పండితకోర్టు మునసబుగా నుండఁదగిన పరీక్షయందుఁ దేరెను. ఆకాలమునం దాపరీక్షలో కృతకృత్యుఁడగుట మిక్కిలి కష్టము. అతఁడా పరీక్షను దేరినతోడనే దొరతనము వారు వానికి న్యాయాధిపతి యుద్యోగము నొసఁగిరి గాని యాయూరతిదూరమున నుండుటచే వాని తండ్రి కొడుకును దూరమునకుఁ బంపుట కిష్టములేక యుద్యోగము మానిపించెను. అందుచేత విద్యాసాగరుఁడు మరిరెండు సంవత్సరములు కళాశాలలోఁ జదువుకొని సాంఖ్య వైశేషికాది షడ్దర్శనములు నేర్చి ప్రవీణుఁడయ్యె. 1838 వ సంవత్సరమున నాతఁడు చక్కని శైలితో చక్కని సంస్కృత వచనమును వ్రాసినందుకు నూరు రూప్యములును బద్యకవిత్వము జెప్పినందు కేఁబది రూప్యములును బారితోషికము బడసెను. మరుచటి సంవత్సరము నీశ్వర చంద్రుఁడు హిందూధర్మశాస్త్ర పరీక్షయందుఁ గృతకృత్యుఁడయి విద్య ముగించి విద్యాసాగరుఁ డను బిరుదమును బడసెను. గీర్వాణభాష నభ్యసించెడు కాలముననే యప్పు డప్పు డించుక యింగ్లీషుభాషను సయితి మాతఁడు నేర్చికొనెను. ఈశ్వరచంద్రుఁడు మొట్టమొదట సంస్కృత కళాశాలలో వ్యాకరణపండితుఁడుగఁ గొంతకాలము పనిచేసి, పిమ్మట 1840 వ సంవత్సరమున ఫోర్టు విలియమ్ కళాశాలలో నెలకు నేబది రూప్యములు జీతముగల ప్రధాన పండితుఁడుగా నియమింపఁబడెను. ఈ [illegible] దేశభాషామూలలో నాగ్రగణ్యుఁ డగు బాబు మధుసూదన

నాథ బెనర్జీగారి తండ్రిగారగు దుర్గచరణ బెనర్జీగారి సహాయమున నీశ్వరచంద్రుఁ డప్పు డప్పుడు మిగుల శ్రద్ధతో నాంగ్లేయభాష నభ్యసించెను. 1846 వ సంవత్సరమున సంస్కృతకళాశాల కతఁడు సహాయకార్య దర్శిగా నియమింపఁబడి యాయుద్యోగమున నున్నప్పుడే విర్థల పంచవిశంతి యను బంగాళీ వచన కావ్యము నొకదానిని వ్రాసి ప్రచురించెను.

ఈశ్వర చంద్రుని పరిశుద్ధశైలియు, రచనా చమత్కృతియుఁ గనుఁగొని దేశస్థు లందఱు బంగాళీభాష నంతరసవంతముగ మనోహరముగ వ్రాయుటకు వీలున్నదని యప్పుడు గ్రహించిరి. ఆ యుద్యోగమున నున్నపు డాయన పలుమార్పులఁ దెచ్చి కళాశాలను వృద్ధినొందించెను గాని చిరకాల ముండ లేదు. 1849 వ సంవత్సరము నతఁడు ఫోర్టువిలియమ్ కళాశాలలో నెలకెనుబది రూపాయలు జీతము గల మొదటిగుమాస్తాగానే ప్రవేశించి యచట నున్నకాలములోనే స్త్రీవిద్యావిషయమున నాదినములలో గడుబరిశ్రమ చేసిన బెత్యూన్ దొరగారి స్నేహము సంపాదించెను. మరుచటి సంవత్సరమున మరల నతఁడు సంస్కృత కళాశాలలో దొంబది రూపాయిల జీతముగల పండితుఁడుగాఁ జేరి కొలఁది కాలములోనే యాకళాశాల ప్రధానోపాధ్యాయుఁ డయ్యెను. మనపండితులు సంస్కృతభాషను విద్యార్థులకు సుబోధకమగునట్లు తెలుపలేక శిష్యులను బాధపెట్టి తాము బాధపడుటఁజూచి విద్యాసాగరుఁడు సంస్కృత కళాశాలకుఁ బ్రధానోపాధ్యాయుఁడుగా నున్నకాలమున గీర్వాణభాషను బాలురు సులకనఁగ నేర్చుకొనుటకుఁ గొన్నిపద్ధతులఁ గనిపెట్టెను. నాటనుండియు సంస్కృత విద్యాభ్యాసము సులభ సాధ్యమయ్యె, 1851 వ సంవత్సరమున వానిమిత్రుఁడగు బెత్యూన్ దొర కాలధర్మమునొంది నప్పటి బంగాళాదేశపు గవర్నరు హాలిడే యనునతఁడు బెత్యూన్ పాఠశాలకు విద్యాసాగరు నధికారిగా నేర్పరచెను. 1855 వ సంవత్సర

మున నీపండిత శిఖామణి హుగ్లీ, నద్యా మొదలగు నాలుగు జిల్లాలకు పాఠశాలా పరీక్షాధికారిగ నియమింపఁబడి నెల కయిదువందల రూపాయిల జీతము నార్జింప నారంభించెను. ఈయుద్యోగమునం దున్నపుడె యాతఁడు హుగ్లీ బర్ద్వాన్ మండలములలో నలువది బాలికాపాఠశాలలు స్థాపించెను.

ఆకాలమున బంగాళా దేశమునందలి పాఠశాలలకు "యంగ" నునొకదొరగారు డైరెక్టరుగానుండిరి. ఆయన యించుక యధికార గర్వము గలవాఁడగుటచే స్వతంత్ర బుద్ధిగల విద్యాసాగరునకు తనపై యధికారితో సరిపడక పోరపులు గలుగుచు వచ్చెను. ఇట్లు క్రమక్రమముగ మనస్పర్థ లధికమగుచుండ నొకనాఁడు దొరగారు విద్యాసాగరునిం బిలిచి హిందూకళాశాల ప్రధానోపాధ్యాయుని యొద్దకుఁ బోయి యొకమాట చెప్పిరమ్మని యాజ్ఞాపించెను. విద్యాసాగరున కాపని స్వగౌరవ భంగకరముగాఁ దోఁచినందున తనతో దొరగారుఁ గూడ వచ్చిన యెడల దానచ్చోటికిఁ బోవుదుననియు దానొక్కఁడు బోనొల్లననియు నతఁ డుత్తరము చెప్పెను, విద్యాశాఖ కెల్ల సర్వాధికారియగు తన్నుఁ దనచేతిక్రింది యుద్యోగస్థుఁడు తిరస్కరించుటచే దొరగారు కోపించి నీపిది చేయకతప్పదని విద్యాసాగరునితోఁ బలికెను విద్యాసాగరుఁడు వెంటనే జేబులోనుంచి యొకకాగితముఁదీసి తన యుద్యోగమునకు విడుదల యడిగెను. బంగాళా దేశపు గవర్నరగు 'హాలిడే' యనునాతఁ డీశ్వర చంద్రునకు నాప్తమిత్రుఁడగుటచే యుద్యోగమును మానుకొన వలదని యతఁడెన్నివిధములనో విద్యాసాగరుని బ్రతిమాలెను; కాని వాని ప్రార్థనలు విద్యాసాగరుని నిశ్చల చిత్తమును జలింపఁ జాలవయ్యెను.

ఈవిధముగ దొరతనమువారి కొలువు కట్టడముసేయక తాను [illegible] విద్యాసాగరుఁడు నిరాశ్రయుఁడుగాక తన దేశమునకు [illegible] గా నుపకారమున జేయఁగలవాఁడయ్యె.

బుద్ధి సర్వతోముఖవ్యాప్తముకాగా నాతఁడు బహుగ్రంథ విస్తారత యయి విద్యా విశారదుఁడై సంఘసంస్కారకుఁడై భూతదయాళువై జన్మము చరితార్థముగఁ జేసికొనెను. బంగాళాభాషలో వానివ్రాతలు మృదువులై మధురములై పరిశుద్ధములై శయ్యా సౌష్ఠవమునకు గణుతి గావించినవి. పైనుదహరింపఁబడిన గ్రంథముగాక బంగాళా దేశచరిత్రము, సత్పురుషుల జీవచరిత్రము, బోధోదయము, సీతా వనవాసము మొదలగు గ్రంథములు రచించి ప్రచురించెను. ఇవిగాక సంస్కృతమున కాళిదాస ప్రణీతమగు శాకుంతల నాటకమును బంగా ళీలోనికి భాషాంతరీకరించెను. స్త్రీవిద్యయన్నచో నీతని కభిమాన మెక్కుడగుటచే తద్విషయమయి యావజ్జీవము నధిక పరిశ్రమ జేసెను "బెత్యూను" పాఠశాల యభివృద్ధినొందుటకుఁ గారణము విద్యా సాగరునకు దానిపైఁగల యభిమానము దానివిషయమయి పడిన పరి శ్రమ కారణమునని గ్రహింపవలెను. స్త్రీవిద్యయెడల నీయనకుఁగల యాదరమునుబట్టి బెత్యూన్ కళాశాలలో మూడవతరగతిలో జదువు కొని ప్రవేశపరీక్షకుఁ బోవఁదలఁచు హిందూబాలికకు విద్యాసాగరుని జ్ఞాపకార్థవేతన మొకటి యిప్పటికి నీయఁబడుచున్నది. సర్వకళాశా లలో నాంగ్లేయపండితు లుపాధ్యాయులయి యెంతచక్కఁగఁ బని చేయుదురో స్వదేశీయులు నట్లే యింగ్లీషుభాషలో పండితులై యుపాధ్యాయులై కళాశాలల నిర్వహింప సమర్థులని లోకమునకుం దెలియఁజేయుటకయి విద్యాసాగరుఁడు మెట్రొపాలిటన్ కాలేజను పేర నొక కళాశాలలు స్థాపించెను. ఇది బంగాళా దేశములోని సర్వ కళాశాలలలో శ్రేష్ఠమయినదని కీర్తిఁబడసినది, దొరతనమువారి క్రింది యుద్యోగమును మానుకొనుటచే నాతనికిధననష్ట మించుకయు గలుగలేదు. పాఠశాలలలో బాలురు చదువుట కుపయుక్తములగు పుస్తకము లదివరకు బంగాళీభాషలో లేమింజేసి విద్యాసాగరుఁ డుద్యోగము మానిన పిదప నట్టిగ్రంథములు వ్రాసి ప్రచురించెను

ప్రతిపల్లెయందు ప్రతిపాఠశాలయందు ప్రతిబాలకుఁడు వానిగ్రంథము లనే జదువుటచే నాతనికి రమారమిః నెల కైదు వేల రూపాయలా దాయము కొంతకాలమును మూడు వేల రూపాయలు రాబడి కొంత కాలమును వచ్చెను. బంగాళాదేశపు పాఠశాలలలో నిప్పటికిని వాని చేత రచియింపఁబడిన సంస్కృత గ్రంథములు బంగాళీగ్రంథములు చదువఁబడుచున్నవి. ఆభాషలో రచనా చమత్కృతిగల పండితు లిటీవల బహుగ్రంథములు రచించిరిగాని యవివిద్యాసాగరుని గ్రంథ ములకు సరిపోలవయ్యె. అందుచేత బంగాళీభాష కతఁడు గ్రంథ రూపమునఁ జేసిన మహోపకారమునకు వానియెడ దేశస్థులు కృతజ్ఞులై యున్నవారు.

సంఘసంస్కార విషయమున విద్యాసాగరుఁడు చేసినపని యసమానము. ఇతఁడే హిందూదేశమున స్త్రీపునర్వివాహముల నుద్ధరించిన ప్రథమాచార్యుఁడు. ఇతఁడీపనికిఁ బూనుటనుగూర్చి యొకచిన్న కథగలదు. వాని దగ్గర చుట్టములలో నొకనికూఁతు రతిబాల్యమున వితంతువయ్యెను. తలిదండ్రులా కొంందోఁడ్నాని మార్గవశమున నీపండితుని యింటికిరాఁగా విద్యాసాగరునితల్లి యా బాలిక చక్కఁదనమును లేఁబ్రాయమును జూచి దుఃఖపడి కొడుకు వద్దకుఁ బోయి నాయనా! నీవింత పండితుఁడవు యీబాలికను దుర్గతినుండి తొలగించి వివాహము చేయుటకు శాస్త్రములయం దెచ్చట నాధారములేదా ? యని యడిగెనఁట. తల్లిమాటల నాదర ముతో విని బాలికయవస్థకుఁ దానును మనసు కరుగవగచి యా నాఁడు మొదలతఁడు స్త్రీపునర్వివాహ విషయమున నాధారము లున్నవో లేవో కనుఁగొనుటకై శాస్త్రములు శోధించెను. 1854 వ సంవత్సరము వతఁడు స్త్రీపునర్వివాహము శాస్త్రీయమని సిద్ధాంతీకరించి విధవా వివేకమనుపేర నొక చిన్నగ్రంథము వ్రాసెను. ఆపుస్తకము [illegible] వెడలిన తోడనే బంగాళా దేశమంతయు సంక్షోభమునం జెం

దెను. పూర్వాచార పక్షమునను దేశమునందంతట ననేకసభలు జరిగెను. వాదప్రతివాదములు ప్రచురింపఁబడెను. వంగదేశమునందంతట వ్యాకరణ శాస్త్రమున నసమానుఁడని పేరువడిన యొక మహాపండితుఁడు విధవావివేకమును ఖండించుచు నొక గ్రంథమును సంస్కృతమున వ్రాసెను. ఆగ్రంథము జనులకు దెలియని దేశ భాషలో నుండుటచేత జనులా గ్రంథమును జదువలేక స్వభాషలో రచింపఁబడిన విద్యాసాగరుని పుస్తకమును జదివి దాని సత్యమును గ్రహించిరి. ఈశ్వరచంద్రుని ప్రోత్సాహముచేత దొరతనమువారు స్త్రీపునర్వివాహములు చేసికొన్నవారికి పిత్రార్జితమగు నాస్తిలో భాగములు పోవని శాసించుచు 1856 వ సం॥న నొక చట్టమును నిర్మించిరి. అదిమొదలు తద్విషయమున బాటుపడి యామహాత్ముఁడు 1865 వ సం॥ డిశంబరు 7 వ తారీఖున కలకత్తాలోఁ దనయింటిలో మొదటిస్త్రీపునర్వివాహమును జేసెను. అది యకార్యమని యతనిని దేశస్థులు తూలనాడిరి. కులస్థులు బహిష్కరించిరి. ఆప్తబాంధవులావలకుం దొలంగిరి. ప్రాణమిత్రులు బరిత్యజించిరి. ఎల్లకాలము నతని ప్రక్కను నిలిచి పనిచేయుదుమని వాగ్దానములుచేసిన పెద్ద మనుష్యులు మొగముల చాటువేసిరి. ఇట్లు దేశస్థులచే విడువఁబడియు విద్యాసాగరుఁడు తనకావించిన కార్యంబు శాస్త్రసమ్మతమనియుఁ జగద్ధితకరమనియు నీతిప్రవర్ధకమనియు నమ్మి యుంచుకయేనియు జలింపక ధైర్యసారముగలిగి పర్వతమువలె చెక్కుచెదరక నిలిచి వివాహము వెంబడిని వివాహముఁ జేయనారంభించెను. ఈ పెండ్లిండ్లు వైభవముతోఁ జేయుటంజేసి యితఁ డప్పులపాలయ్యె. ఆ సమయమున ధనికులగు మిత్రులనేకులు వచ్చి ద్రవ్యసహాయముచేసి యాదుకొనుటకురాఁగా విద్యాసాగరుఁడు వారివలన నించుకేనియు సహాయముఁ గొనక యాభారము తానే వహించెను. ఇతరులకు ధర్మోపన్యాసములు చేసి తాము దూరమున నుండునట్టి యీనాటి

సంఘసంస్కారులు కొందఱివలె గాక యాపండితుఁడు తనపూనిన
పనియందు నిజమయిన యభిమానముఁ గలవాఁడగుటచే దనకుమా
రున కొక వితంతుబాలికను వివాహముచేసి చెప్పెడు మాటలకును
జేసెడు చేతలకును వైరుధ్యము లేదని జగంబునకు వెల్లడిచేసెను. ఈ
తెఱంగున పునఃపరిణయంబునఁ గృతకృత్యుఁడై యంతతోఁ దనివి
నొందక విద్యాసాగరుఁడు కులీనపద్ధతి యను దురాచారముపై ధ్వజ
మెత్తి దానిని నిర్మూలించుటకు, బాటుపడెను. ఆదేశమున నగ్ర
గణ్యులు కులీన బ్రాహ్మణు లగుటచే వారిలో నొక్కొకఁడు నలువది
యేబది యాఁడువాండ్రను బెండ్లియాడి యేభార్యతండ్రి యెక్కుడు
కట్నములు కానుకలు నిచ్చునో యాభార్య నాదరించుచు తక్కిన
వారల నిరాకరించుచు పడఁతులను బలువెతలపాలు సేయుచుండును.
విద్యాసాగరుఁడు నోరులేని యంగనల పక్షముబూని యనేక సభలు
చేసి కొట్టకొనకా దురాచారము నిర్మూలింప నొకచట్టము నిర్మింపు
డని దొరతనమువారికి వేనవేలు జనులచేత వ్రాళ్ళుచేయించి మహ
జర్ల నంపించెను. కాని వితంతువివాహ విషయమునందువలె నతఁడీ
కార్యమందు సఫలమనోరథుఁడు కాఁడయ్యె. హిందువులు వేదశా
స్త్రములు తమకుం బ్రమాణములని వాదములు సలుపుటచే స్త్రీపున
ర్వివాహాదికార్యము లకార్యములుగావని యాగ్రంథములయందుఁ
బ్రమాణవచనములు జూపినచో నంద ఱొప్పుకొందురని విద్యాసాగ
రుఁడు కొంతకాలము నమ్మియుండెను. కాని శాస్త్రప్రమాణములు
జూపిన వెనుక నయితము హిందువులు పునర్వివాహాదుల నిరాకరించి
నప్పుడు నిజముగా హిందువులకు వేదశాస్త్రములయందు నమ్మకము
లేదని యాతఁ డిటీవల నిశ్చయించుకొనెను. బాలికలకుఁ గడుచిన్న
తనమునందె వివాహములు సేయుట దురాచారమని యాతని యభి
[illegible]ము. నమ్మినట్లు నడచుకొనునట్టి యంతఃకరణ శుద్ధుఁ డగు

టచే విద్యాసాగరుఁడు తనకూఁతులకు వ్యక్తిరాకమునుపు వివాహములు సేయఁడయ్యె.

విద్యాసాగరుఁడు దయాసాగరుఁడు. ఆర్తజనుల కాపద్బాంధవుఁడు; నిరుపేదలకు నిక్షేపము; మెరమెచ్చుల దాతగాక యాతఁడు పేదలకొరకు వనదలకొరకు గతిలేనివారికొరకు వగచి మనఃపూర్వకముగ ననేకదానములు చేసెను. మధుసూధన దత్తను బంగాళి కవీశ్వరుఁ డొకఁ డప్పులపాలయి ఋణములు దీర్చలేక చెఱసాలకుఁ బోవుటకు సిద్ధముగ నున్నపుఁడు విద్యాసాగరుఁడు ఋణప్రదాతల కాధన మిచ్చి వానివిడిపించెను. స్థితిచెడియున్న మిత్రుల కుటుంబములకు బంధువుల కుటుంబములకు ధనసహాయ్యముచేసి వారిగౌరవము చెడకుండునట్టు లేర్పాటులు చేసెను. స్వగ్రామమున బీదబాలురు విద్య నేర్చికొనుటకై యొకధర్మపాఠశాలను దనతల్లిపేర స్థాపించెను. తనయూరికిఁ బోయినపుడెల్ల నైదువండల రూపాయిలు విలువగల బట్టలుకొని తీసికొనిపోయి యచ్చట నిరుపేదల కుచితముగఁ బంచిపెట్టుచుండును. స్వగ్రామమున జనుల సౌఖ్యమునకయి ధర్మవైద్యశాల నొకదానిని స్థాపించి దానికగు వ్యయమంతయుఁ దానేయిచ్చి నిలిపెను. 'ఇండియన్ అసోసియేష' నను సభవారు కట్టించిన మందిరమునకు వేయిరూపాయిలు దానమిచ్చెను. హిందూకుటుంబభరణనిధి (Hindu family annuity fund) యను పేర తక్కువ జీతముగల వారిలాభము నిమిత్త మొకసంఘము వీని సహాయమువలననే బయల వెడలెను. అది వంగదేశముసందలి సంఘము లన్నిటిలో ముఖ్యమయినదని చెప్పవచ్చును. 1838 వ సంవత్సరమున బంగాళమందు దారుణమగు కాటకము సంభవింప విద్యాసాగరుఁడు దొరతనమువారిని బురికొల్పి కఱవుచేఁ బీడింపఁబడువారికిఁ బనులు గల్పింపఁ జేసియు తాను స్వయముగ నన్నసత్రముల వేయించియు దరిద్రుల ననేకుల రక్షించెను. 1869 వ సంవత్సరమున బర్ద్వాను

పట్టణములో మన్నెపు జ్వరములు బయలుదేర జనులు తగిన వైద్య సహాయము లేక వందలకొలఁది మృతినొందిరి. అప్పు డీశ్వరచంద్రుఁడు కావలసిన మందులుకొని యక్కడకుం గొంపోయి యచ్చటి వారి కుచితముగఁ బంచిపెట్టి సాయము చేసెను.

విద్యాసాగరుఁడు పరుల ధనము చిల్లపెంకువలె జూచునంతటి సత్శీలుఁడు. ఒకమారతఁడు తనధనమంతయు లెక్కజూచుకొనుచుండ లెక్కలంబట్టి తనయొద్ద నుండఁదగిన సొమ్ముకంటె నెక్కువ గానఁబడెను. అదిచూచి యీశ్వరచంద్రుఁడు మున్ను తాను పాఠశాలా పరీక్షాధికారిగా నున్నపుడు దొరతనమువారిసొమ్ము కొంతపొరబాటున దనసొమ్ములోఁ బడియుండునని యనుమానించి 'ఎకౌంటెంటు జనరల్' గారికి వ్రాసి యాధనము గ్రహింపుమని ప్రార్థించెను. ఆయన యాసొమ్ము దొరతనమువారికి రావలసిన పనిలేదని నొక్కి చెప్పినను వినక విద్యాసాగరుఁ డా మిక్కిలిసొమ్ము దొరతనమువారి కిచ్చి తనయంతరాత్మను సందేహామునుండి విముక్తిఁజేసెను. ఆహాహా ఇట్టిపరిశుద్ధ చరిత్రమును ఋజుమార్గవర్తనమును గలవానిని వ్రేలు మడచి చూపుట యెంతకష్టమో మీరే యెఱుంగుదురు.

"మిస్ మేరీకార్పెంటరను" దొరసాని కలకత్తానగరమునకు వచ్చి దేశమునందలి బాలికాపాఠశాలలను గొన్నిఁటిని జూడవలయునని కోరి వానింజూపుటకు విద్యాసాగరునిం దనవెంటఁ బెట్టుకొని పోయెను. అతఁ డామె కాయాస్థానములం జూపి మరలివచ్చుచుండ మార్గమధ్యమున దైవవశమున బండి బోల్తపడ విద్యాసాగరుఁడు దెబ్బలచే స్మృతిదప్పి నేలంబడియె. తగుచికిత్సలు చేసిన పిదప కొంత [illegible] మరల బూటుకొనియెగాని తొల్లిఁటి యారోగ్యము [illegible] రానయ్యె. ఇట్లు దుర్బల శరీరముతో [illegible] [illegible] సంవత్సరములు గడపెను. [illegible] పర్వ[illegible] [illegible] నివాసస్థానముగఁ [illegible]

యవసానకాల మచ్చట గడప నిశ్చయించుకొని యతఁ డచ్చటికిఁ బోయియుండెను. 1890 వ సంవత్సరమున డిశంబరు నెలలో తన దేహస్థితి బొత్తిగ చెడిపోవుటచేఁ గొంతకాలము చంద్రనగరమునకుఁ బోయియుండి యచ్చట స్వస్థతగానక చిట్టచివరకుఁ గలకత్తానగరము జేరి యంతకంతకు క్షీణించి 1891 వ సంవత్సరము జూలై 29 వ తారీఖున విద్యాసాగరుఁడు జీవయాత్ర ముగించి లోకాంతరగతుఁ డయ్యెను.

1877 వ సంవత్సరము జనవరి యొకటవ తారీఖున విక్టోరియా రాణి హిందూదేశ చక్రవర్తినీ మహాబిరుదము ధరించినప్పుడు కలకత్తాలో దొరతనమువారు విద్యాసాగరునకు నొక గౌరవ పత్రికను దయచేసిరి. 1890 వ సంవత్సరము జనవరినెలలో జరిగిన దర్బారులో దొరతనమువా రతనికి సి. ఐ. ఇ. బిరుదము నిచ్చిరి. ఈమహాత్ముఁడు మహాధనవంతుఁడు విద్యావంతుఁడు కీర్తిమంతుఁడునయ్యు వేష భాషలలో సామాన్యులవలెనుండి నిగర్వచూడామణియై యుండెను. నిజమయిన దేశాభిమానమును బరోపకారబుద్ధిని ధర్మకార్య శూరత్వమును వీనివద్దనుండియే నేర్చుకొనవలయును. విద్యాసాగరుఁడు కృపారసపూర్ణుఁడై గుణరత్న నిలయుఁడై గాంభీర్యనిధియై సర్వసంపన్నుఁడై భంగసంగతుఁడుగాక మరియాద నతిక్రమింపక సాగర శబ్దము తనయందు సార్థకమగునట్లు నడచిన లోకోత్తరచరిత్రుఁడు. క్రింది యుద్యోగస్థులు స్వగౌరవమును చంపుకొని తమ యధికారు లేకూఁతలు కూయుమన్న నవికూయుచు నేవ్రాతలు వ్రాయుమన్న నవి వ్రాయుచు నేచేతలు చేయుమన్న నవి చేయుచుఁ బ్రజలను వేధించు నీకాలములో నెల 'కైదువందల రూపాయిలు జీతము గలిగి యధికారము గలిగి గౌరవమును దెచ్చు నుద్యోగమును దృణప్రాయముగ నెంచి వదలుకొన్న స్వతంత్రుఁ డీవిద్యాసాగరుఁడే. ప్రజల పొగడ్తలకు పొంగక దూషణలకు దుఃఖపడక బహి

ష్కారమునకు భయపడక కష్టములను గణనసేయక తనకు ధర్మకార్యమని తోఁచినదానినివిడువక కొనసాగించి "పరోపకారార్థ మిదంశరీర" మనుమాట సార్థకముచేసిన మహాత్ము డీశ్వరచంద్రుడే. మెత్తని మనసుగలవాడయ్యు దృఢచిత్తుడు. పరమశాంతుఁడయ్యు దుష్టులకు భయంకరుఁడు; నమ్మిన ట్లాచరించుటయందును మనసులో నున్నమాట నిర్భయముగఁ బలుకుటయందును పరులసౌఖ్యమునకై స్వసౌఖ్యమును మానుకొని కష్టపడుటయందును నతని కతండె సాటియనవచ్చును. అతని యౌదార్యము నతని వినయము నతని సౌజన్యము నతని శాంతము వానివిద్యకు వన్నె వెట్టినవి. దేశమున కీతఁడొనర్చిన మహోపకారమునకు దేశస్థులలో గొందఱు కృతజ్ఞులై వాని గుణగణంబులఁ గొనియాడుచు నెన్నియోపాటలు పద్యములు రచించిరి. అవి యిప్పటికిని బంగాళాదేశమున మారుమూలల సయితము పాడఁబడుచుండును.

మహర్షి దేవేంద్రనాథటాగూరు

టాగూరనుమాట ఠాకూరను పదమునుండి వచ్చెను. ఈశబ్దమునకు జమీందారుఁడని యర్థము. కాఁబట్టి మహర్షి దేవేంద్రనాథటాగూరు మిక్కిలి గౌరవముగల జమీందారు కుటుంబములోనివాఁడని మనము తెలిసికొనవచ్చును. ఈటాగూరుల సంస్థానము బంగాళాదేశములో జస్సూరుమండలమున నున్నది. దేవేంద్రనాథుని పూర్వులలో [illegible] పంచాననటాగూరు స్వస్థలమును విడిచి కలకత్తానగరము [illegible] గోవురము వచ్చెను. వానికొడుకు జయరామటాగూరు దొరతనము[illegible]వారి యొద్ద గొప్పయుద్యోగముఁ జేసి పాథుర్యఘట్టమున నొక [illegible]ప్రసిద్ధుఁ డయ్యెను. అతని మునిమనుమఁడగు ద్వారక

మహర్షి దేవేంద్రనాథ టాగూరు

నాథటాగూరు, దేవేంద్రనాథునితండ్రి. ఈతఁడు మిక్కిలి యైశ్వర్య
ముఁగల జమీందారుఁడయ్యుఁ జక్కఁగ నింగ్లీషు చదువుకొని న్యాయ
వాదియై యాపనిలో నపారముగఁ గీర్తియు ధనమును సంపాదించి
యంతతో నూరుకొనక నిరువురు దొరలంగూడి వర్తకముఁజేసి కోటీ
శ్వరుఁడయ్యెను. ఈయన రాజా రామమోహనరాయలకు సహకారి
యయి సహగమనము నడచివేయుటలోను హిందువుల కింగ్లీషుబాష
నేర్పుటకయి హిందూకళాశాలను స్థాపించుటలోను వానికిఁ జాలఁ
దోడ్పడి కుడిభుజమ్మైయుండెను. అంతియగాక రామమోహనుం డింగ్లాం
డునకుఁ బోయినపిదప వానిచే నెలకొలుపఁబడిన బ్రహ్మసమాజమున
కితఁ డధ్యక్షుఁడయి దానిని నిలిపెను. ఎఱిఁగినవారందఱు నితనిని
మహారాజా ద్వారకనాథటాగూ రనుచుండెడివారు. వానియౌదా
ర్యము మితిమీరినదగుటచే వంగదేశమునం దేసత్కార్యమును
దలపెట్టినను వీనిసాయములేక యది నెరవేరదయ్యె. ఈయన
కీర్తి యూరపుఖండమునందు హిందూదేశమునందును సమానముగ
వ్యాపించి యుండెను. ఇతఁడు 1841 వ సంవత్సరమున యూరపుఖండ
మునకుఁ బోయి యింగ్లాండు ఫ్రాన్సు మొదలగు దేశములకుఁ జని
యచ్చటి రాజులచేత నయితము మిక్కిలి గౌరవింపఁబడెను. ఈతఁ
డింగ్లాండునకుఁ బోయినతోడనే దేశోపకారార్థమై వచ్చి యచ్చట
మృతినొందిన రామమోహనరాయల కొక గోరిఁ గట్టించెను.
యూరపునుండి మరుచటి సంవత్సర మతఁడువచ్చి మరల 1845 వ
సంవత్సరమున నింగ్లాండునకుఁ బోయి 1846 వ సంవత్సరమున తన
ప్రియమిత్రుఁడగు రామమోహనునివలె నా దేశముననే లండను
నగరమున మృతినొందెను. ద్వారకనాథునకుఁ గల ముగ్గురు కొడు
కులలోను దేవేంద్రనాథటాగూరు జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. ఈతఁడు 1817 వ
సంవత్సరము మెయినెలలో జన్మించెను. తండ్రి తల్లికడఁ జిన్ననాఁట
నుండియుఁ జను వెక్కువగనుండుటచే నాయె మనుమని ననేక పుణ్య

క్షేత్రములకుఁ దనతోఁగూడఁ దీసికొనిపోయి త్రిప్పెను. ఇతఁడు తన పితృసఖుఁడగు రామమోహనునిచే స్థాపింపఁబడిన హిందూకళాశాలలో విద్య నభ్యసించెను. బుద్ధిసూక్ష్మత కలవాఁడగుటచే బాల్యమునందే యీతఁడు సంస్కృతము, పారసీ, యింగ్లీషు, బంగాళీ భాషల నేర్చుకొని వానిలోఁ బ్రవీణుఁడయ్యెను.

చిన్ననాఁటనుండియు నితని కుపనిషత్తులపై నెంతయు నిష్టము. అదియునుగాక బ్రహ్మసమాజస్థాపకుఁడగు రామమోహనుని యింటికిఁ దఱచుగఁ బోవుచుండుటచే నేకేశ్వరారాధనవిషయము లగు ప్రసంగముల వినుచు వచ్చెను. ఆ గర్భశ్రీమంతుఁడగుటచే దేవేంద్రనాథుఁడు మహావైభవముల ననుభవించుచుఁ బెరిగెను. తన బాల్యమును గురించి యతఁడే యొకచోట నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

"సంపన్నులగు తల్లిదండ్రులకుం బుట్టి రాజఠీవి గల కుటుంబమున మహావైభవముతోఁ బెరుగుటంజేసి చిన్ననాట నేనెన్నఁడు భగవంతుని పేరయినఁ దలపెట్టనైతి. ప్రపంచమునం దందఱు నన్ను గౌరవించువారె. అందఱు నాకు సదుపాయములను జేయువారె. పిలుచుటయె తడవుగ లెక్కకు మీఱిన సేవకులు నాయెదుటఁ జేతులు కట్టుకొని నిలిచెడివారు. ద్రవ్యమన్ననో నేఁ గోరిన నిముసముననె యెడలేని సముద్రతరంగములవలె వచ్చి నాచేతులం బడుచుండెడిది. నేనడుగుటె యాలస్యముగ నాకోరిక లెల్లఁ దీరుచువచ్చినవి. సౌఖ్యసంపదలు నన్నాదినములలో భ్రమపెట్ట నేనేమియు నెఱుఁగక మోహసముద్రమునం బడితిని. తాత్కాలికములగు సౌఖ్యములనేఁ జూచుకొంటినేగాని నేను పరలోకమును భవిష్యత్తును దలఁపనైతిని. నేను ప్రపంచసంబంధము లగు మాయలయందుఁ దగుల్కొని యింద్రియ [illegible] నాయంతరాత్మను లెక్కసేయక భోగపరాయణ[illegible] మనస్సెట్లు త్రిప్పిన నట్లు తిరిగితిని." ఈశ్వరానుగ్రహమున [illegible] చిరకాల ముండదయ్యె.

దేవేంద్రనాథుఁడు బదునెనిమిది సంవత్సరముల ప్రాయమువాఁడయినప్పుడు ముసలిదియగు వానితండ్రి తల్లి రోగపీడితయై మరణమునకు సిద్ధమయ్యెను. గంగాతీరమునఁ బ్రాణములు విడుచుట చాల పుణ్యమని నమ్మి యా దేశస్థులాసన్న మరణులగు మనుష్యుల నేటియొడ్డునకుఁ గొనిపోవుచుందురు. ఆయాచారమునుబట్టి దేవేంద్రనాథుని పితామహిని గంగయొడ్డునకుం గొనిపోవ నామె యచ్చట వెంటనే మృతినొందక మూడహోరాత్రములు బ్రతికియుండెను. ఆ సమయమున నామె బంధుగులందఱు చుట్టుం గనిపెట్టుకొని యుండిరి. పురోహితులు హరినామస్మరణం జేయుచుండిరి. మూడవనాఁడు పున్నమి యగుటచే నారేయి పండువెన్నెలలు గాయఁజొచ్చెను. శ్రమఁజెందినవారి యాయాసము నపనయించుచు మందమారుతము చల్లఁగ వీచుచుండెను. అప్పుడు దేవేంద్రనాథుని మనస్సున జిత్రముగ వైరాగ్యము ప్రభవించెను. అది యెట్లు నెలకొనియెనో జిత్రముగ తెలియుట కాతని స్వవచనముల నీక్రిందఁ బొందుపఱచెదను.

"ఈసమయమున సమస్తపదార్థము లస్థిరములనియు వినశ్వరములనియు నాకుఁదోఁచెను. తోఁచినతోడనే నేను మునుపటిమనుష్యుఁడనుగాక మారి క్రొత్తవాఁడనైతిని. ధనముపై రోతపుట్టెను. నేనప్పుడు కూర్చున్న ప్రాఁతవెదురుచాపయె నాకుం దగినదని తలంచితిని. వెలలేని తివాసులు మెత్తని పాన్పులులోనగు వానిపై నేవపుట్టెను. అదివరకెన్న డెఱుఁగని మహానందము నామనస్సునం దుదయించెను. అంతకుమున్ను నే నింద్రియ సుఖలోలుఁడనై యుండినకాలమున మతమన నేమియో భగవంతుఁడన నెట్టివాఁడో తెలిసికొనుటకై యత్నించిన పాపమునఁ బోవనైతిని. ఆస్మశానభూమి ప్రశాంతమయి నిశ్శబ్దముగ నుండెను. ఆఘానందము నేను పట్టఁజాలక పరవశుఁడనైతిని.ఆయానందమును వర్ణించుట కేభాషయు దేమాటలుఁజాలవు.'

అనుభవైకవేద్యమై యనిర్వచనీయమై యలోకసామాన్యమై యనన్యదుర్లభమయి యమూల్యమైన యాబ్రహ్మానందమును దేవేంద్రనాథుడు రాత్రియంతయు ననుభవించి మఱునాఁటినుండియు పిచ్చివాఁడపోలె నేదియో మఱచి చింతించువాఁడపోలె దేనినో పోఁగొట్టుకొని వెదకువాడుపోలె మందమతియై తీవ్రమైన చిత్తక్షోభ మనుభవింపసాగెను. నాటిరాత్రి యానందమును మరలఁ దెచ్చుకొనవలయు నని యతఁడెంత ప్రయత్నించినను సాధ్యము కాదయ్యె. మనశ్శాంతి కొఱ కాయన యింగ్లీషు తత్వశాస్త్రములఁ జదువుకొనియెఁగాని తానుగోరిన శాంతి రాదయ్యె. భగవంతుని సాన్నిధ్యమును బడయ వలయునని యతఁడు ప్రతిదినముఁ బలుసారులు ప్రార్థనఁ జేయుచు వచ్చెను. ఒకప్పు డుదయము మొదలు మధ్యాహ్నమువఱకు నెండలో నతఁ డీశ్వరధ్యానము సేయుచుఁ బారవశ్యము జెందియుండ సేవకులు సుకుమారమగు వానిమేనెండచే బడలకుండ గొడుగులు బట్టుచు వచ్చిరఁట. ఇట్లు మూడు సంవత్సరములు గతించెను.

అతఁ డిరువదియొక్క సంవత్సరముల ప్రాయములవాఁడై నప్పు డొకనాఁడు తనగదిలోఁ గూర్చుండఁగ వ్రాతపుస్తకములోని పత్ర మొకటి చిరిగి గాలికిఁ గొట్టుకొనివచ్చి యతని ముందటం బడియె. అందొక సంస్కృతశ్లోక ముండుటచే దనపురోహితునిదానియర్థమడిగి వానివలనం దెలియఁజాలక బ్రహ్మసమాజ ప్రధానాచార్యుఁడగు నీ రామచంద్ర విద్యావాగీశునొద్దకుఁ బోయి దానియర్థమడిగెను. ఆపండిత శిఖామణియది యీశోపనిషత్తులోని మొదటి శ్లోకమనియు భగవంతుఁడు జగత్తంతయు నిండియుండును గనుక సర్వ మీశ్వరమయమే యని యెంచి మనుష్యుఁడు పరులధనమున కాశఁజేయక తనకున్న దానితోఁ దనివి నొందవలయునని దాని తాత్పర్యమనియును జెప్పెను. అది విని దేవేంద్రనాథుఁ డక్కజపడి యుపనిషత్తులలో నెంతెంత [illegible]లున్నవో తెలిసికొనఁగోరి యానాడు మొదలు సంస్కృత

ము ంజదువుకొని యుపనిషత్తుల నర్థసమేతముగ నేర్చుకొనెను. ఈ వేదాంతభాగములపై నతనికి మరణమువఱకు నింతింతనరాని భక్తి గలదు. దేవేంద్రనాథు నెఱిఁగినవారు కొందఱతఁడు జ్ఞానియని వాని యొద్ద వేదాంతము నేర్చుకొనుచువచ్చిరి. వేదాంత విద్యాభివృద్ధికొఱ కాయన 1839 వ సంవత్సరమున తత్వబోధినియను నొకసభ స్థాపించి దేవేంద్రనాథుఁడు తన చెలికాండ్రఁ బదుగుర నందుఁజేర్చి వారమున కొకసారి యందఱుంగలసి వేదాంతార్థముల జర్చించి జ్ఞానాభివృద్ధి జేసికొనుచు నెలకొకసారి ప్రార్థనలఁ జేయుచువచ్చెను. ఈసభాసంబంధమున నతఁడు 'తత్వబోధినీ' పత్రిక నొకదానిని బయలుదేరఁదీసి దానికిఁ దనమిత్రుఁడగు నక్షయకుమారదత్తును నధిపతిగాఁ జేసెను. ఈసభలో మొదట పలువురు చేరకపోయినను కొలఁది కాలమున నవద్వీప మహారాజగు శ్రీశ్చంద్రరాయలు బర్ద్వాను మహారాజాధినీరాజు మొదలగువారనేకులు చేరిరి. 1842 వ సంవత్సరమునం దతఁడు తత్వబోధిభసభయొక్క ప్రథమసంవత్సరోత్సవమునుమహావైభవముతోజరపెను. ఆయుత్సవమునకాయననగరములో నున్నవారిఁజిన్నపెద్దలనక నందఱఁ బిలిచెను. ఊరిలోనున్న తగుమనుష్యులదివరకు సభపేరయిన యెన్నఁడు వినియుండనందున నీయుత్సవమున కెవరు రారుగాఁబోలునని సామాజికులు చింతించిరి. కాని రాత్రి యెనిమిది గంటలకు సభామందిర మంతయు జనులతో నిండి క్రిక్కిరిసి కూర్చున్నవారి కూపిరి సలుపనట్లయ్యెను. సభ యెనిమిది గంటలు మొదలు రెండు గంటలవఱకు జరిగినను వచ్చినవారు నిద్రాహారములు మానుకొని జరగిన చర్యల నెంతయు శ్రద్ధతో నాలకించిరి.

ఇట్లుండి యతఁడు బ్రహ్మసమాజమున కప్పుడప్పుడు పోయి చూచుచుండెను. రామమోహనరాయ లింగ్లాండునకుఁ బోవకమునుపు ప్రార్థనము నిమిత్తము బ్రహ్మసమాజమున కొక మందిరమును నిర్మించి రామచంద్ర విద్యావాగీశుని ప్రధానాచార్యునిగ నేర్పఱిచి

పోయెను. రామమోహనుఁడు వెళ్ళినదిమొదలు సమాజము క్రమక్రమమున క్షీణించినందున విద్యావాగీశుఁ డీక సమాజము వృద్ధి పొందదని నిరాశఁ జేసుకొనియెను. ఉపనిషత్తుల జదువుటచే దేవేంద్రనాథుని మనస్సు పరిపక్వమయి భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యములతో నిండినందున నతఁడు పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడేయనియు నతఁడు నిరాకార నిర్వికల్ప నిరంజనుండనియు గ్రహించి విగ్రహారాధనము సేయఁగూడదని నిశ్చయించుకొని తన మిత్రులతో నతఁ డాసమాజమునఁ జేరి తన తత్వబోధినీ సమాజముఁగూడ నందుఁ గలిపి విద్యావాగీశున కానందముఁ గలిగించి కొనయూపిరితోనున్న బ్రహ్మసమాజమును బ్రతికించెను. ఇతఁడు చేరుటచేతనే బ్రహ్మసమాజ మొకగొప్ప మతమయ్యెను. దానికిఁ గావలసిన ధనసహాయమంతయు నతఁడేచేయుచు దానిభారమంతయు నతఁడే వహించుచు సర్వవిధముల దానిని వృద్ధిఁ జేసెను. మఱియు వేదాంతశాస్త్ర వృద్ధికొఱకు తత్వబోధిని పాఠశాల నొకదానిని స్థాపించి దానికిఁ గావలసిన ధనమంతయు నితఁడె యిచ్చెను. నాలుగు వేదముల నర్థసమేతముగఁ జదువుటకు నలుగురు బ్రాహ్మణ కుమారులను గాశీపురమున కంపెను. బ్రహ్మసమాజములోఁ జేరిన తనమిత్రులలోఁ గొందఱప్పటికిని విగ్రహారాధనము సేయుచుండుటఁ జూచి యదిమాన్పింపఁ దలఁచి 1843 వ సంవత్సరమునం దాయన సమాజికులందఱు ప్రమాణపత్రిక నొకదానిపై వ్రాలు చేయవల[illegible]నని తీర్మానించెను. ఆపత్రికపై సంతకములఁ జేయువారు, తాము [illegible] కారణ భూతుఁడగు పరాత్పరు నద్వితీయు మానసా[illegible] యోగాని విగ్రహారాధనము సేయమనియు రోగ[illegible]దుతప్ప ననుదినము భగవంతుని సేవసేయుదు[illegible] జేయుదుమనియు సత్కార్యములఁ జేయఁ[illegible]ఁజేసి వ్రాలు సేయవలయు. [illegible] నిరువదియుంది పదుచు

వాండ్రు సిద్ధమై శ్రద్ధాభక్తులతో బవిత్రహృదయములతో వచ్చి రామచంద్ర విద్యావాగీశునియెదుట నిలిచిరి. అప్పుడా వృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు బ్రహ్మసమాజమత మభివృద్ధిపొందు మేలుదినములు వచ్చినవి కదాయని సంతసించి యానందపారవశ్యమున కన్నులనుండి బాష్పములు విడిచి గద్గదకంఠుఁడై చెప్పఁదలఁచుకొన్న యుపన్యాసము చెప్పనేరక "హా! ఈసమయమున రామమోహనుఁడే యుండిన నెంత యానందించునోకదా" యని పలికి వారిని స్వమతమునం జేర్చికొనియెను.

ఇట్లు చేరిన కొలఁదికాలములోనే యతనికి క్రైస్తవమత బోధకులతో వివాదము సంభవించెను. అతని తండ్రియొద్దఁ బనిచేయు చుండిన రాజేంద్ర సర్కారను నొక బ్రాహ్మణుని భార్యయు నామె సోదరుఁడును క్రైస్తవమతమునఁ గలియుటకయి యొకబోధకుని యింటికిఁ బోయిరి. తనభార్యను తనకిప్పింపుఁడని మగఁడు కోర్టులో దావా తెచ్చెను. కాని వాని ప్రార్థన మరణ్యరోదనమయ్యెను. అతఁడంతట దేవేంద్రనాథునితో మొఱఁబెట్టుకొనఁగా నతఁడు క్రైస్తవుల దుర్ణయమునకు బిట్టులుకఁ బూని వారి యధర్మవర్తనము నివారింపఁ జేయఁ దలఁచి యొకసభఁజేసి కలకత్తాలోనున్న పెద్దమనుష్యుల నందఱ రావించెను. మతవిషయముల నతనితో భిన్నాభిప్రాయులయ్యు నీయుత్తమ కార్యమున జమీందారులు, మహారాజులు, నుద్యోగస్థులు నాతనితో నేకీభవించి హిందూబాలుర నిమిత్తమొక పాఠశాలను స్థాపించుటకు నిశ్చయించిరి. ఆసభకు వచ్చినవారి యుత్సాహమేమని చెప్పుదు. ఆక్షణమందే యేఁబదివేల రూపాయిలు పాఠశాలకు మూలధనముగ నొసఁగఁబడెను.

ఇరువదియెనిమిది సంవత్సరముల ప్రాయముననే దేవేంద్రనాథుఁ డింతపనిఁ జేయుటచే నక్కజపడిపౌరులనేకులు బ్రహ్మసమాజము మంచిదేయని యందుఁ జేరిరి. ఈ తెఱంగునఁ బనిసేయుచుండ బ్రహ్మ

సమాజ మతస్థులకు నేది ప్రమాణగ్రంథముగ నుండవలయునని వారిలోవారికి సందేహములు గలిగినవి. అక్షయకుమారదత్తు వేదములు పౌరుషేయములగుటచే నప్రమాణము లనియె. కొందఱు వేదములే ప్రమాణములనిరి. కొంతకాలము వాదానువాదములు జరిగిన పిదప దేవేంద్రనాథుఁడు తక్కుఁగల సమాజికులు వేదశాస్త్రములు ప్రమాణములు గావనియు, బుద్ధి నుపయోగించి చక్కఁగ విచారించి యాగ్రంథములలో మంచియున్నయెడల గ్రహించి తదితరములఁ ద్రోసివేయవలయుననియు, నిశ్చయించిరి. అనంతరము బ్రహ్మ సమాజమతస్థులకు ధర్మశాస్త్ర మేదయిన నుండవలదాయని సందేహముఁ గలుగ దేవేంద్రనాథుఁ డా తెగవారి యుపయోగము నిమిత్తము బ్రహ్మధర్మ మనునొక గ్రంథము నిర్మించెను ఈ గ్రంథమును రచించుట కేండ్లును బూంగ్లును బటక యతని కొకనాఁడు మూఁడు గంటలసేపు పట్టెనఁట. తనమిత్రు నొకని వ్రాయుమని వేదముల నుండియు శాస్త్రములనుండియుఁ దనకుఁ గంఠపాఠముగ వచ్చిన కారికల నద్భుతముగఁ జెప్పెనట. ఈ బ్రహ్మధర్మము మొదట సంస్కృతమున వ్రాయఁబడి పిదప నాంగ్లేయభాషలోనికి బంగాళీ మొదలగు స్వదేశభాషలలోనికిని మార్పఁబడి యిప్పుడు దేశమందంతట నుపయోగింపఁ బడుచున్నది.

ఇంతదనుక దేవేంద్రనాథుఁడు మొదలగు బ్రహ్మసమాజ మతస్థులు తమతమ వర్ణములలోనే యుండిరి. 1846 వ సంవత్సరమున దేవేంద్రనాథుని తండ్రియగు ద్వారకనాథటాగూరు లండనునగరములో మృతినొందెను. తండ్రికు త్తరక్రియ లెట్లుచేయ వలయునని యతనికి సందేహము జనించెను. బ్రహ్మధర్మప్రకారము చేయుట యుక్తమని దేవేంద్రనాథుడు తలచెను. టాగూరువంశస్థులు బ్రాహ్మణులగుటచే వేదశాస్త్రముల ప్రకారము త్తరక్రియలు జరిగింపవలసిన [illegible] వట్లు జరిగింపనియెడల కుటుంబగౌరవమునకు భంగము వాటిల్లు

ననియు వానిబంధువులు మిత్రులు పలుమారు నొక్కి చెప్పిరి. దేవేంద్ర నాథుఁడవి యెల్లఁ బెడచెవినిఁ బెట్టి బ్రహ్మసమాజ ధర్మప్రకారముగఁ దనపైతృకమును నిర్వర్తించెను. అప్పుడు కులస్థులగు బంధుమిత్రులు వాని బహిష్కరించి పరిత్యజించిరి.

ఈ మహాత్ముని మహాధైర్యమును తెలుపుట కీపై యంశము లు చాలునుకాని యితఁడు సత్యసంధుఁడని మహర్షి శబ్దమునకు దగినవాఁడనియుఁ దెలుపుట కింకొక ముఖ్యాంశము గలదు. జనకుఁ డగు ద్వారకనాథుఁడు బ్రతికినన్నాళ్లు మహారాజవైభవముతో బ్రతికి యనేక దానధర్మముల సేయుటంజేసి యాయన మృతినొందునప్పటి కొకకోటిరూపాయలు ఋణముండెను. అతఁడు లోకవ్యవహారవేదియు న్యాయవాదియు నైనందున ఋణప్రదాతలు తన పిత్రార్జితమగు సొత్తుమీఁదికిం బోకుండ దగు కట్టుబాటులం జేసి చనిపోయెను. వాణిజ్యవ్యాపారముమీఁద నున్న యాస్తియంతయు నప్పులవాండ్ర కొప్పగింపుమనియు వారది పంచుకొని వచ్చినంత పుచ్చుకొని పోవలయు ననియు నేర్పాటులఁజేసి బంధువులు ఋణప్రదాతల నొప్పించిరి. ఈ యేర్పాటు ధర్మస్వరూపుఁడగు దేవేంద్రనాథునకు నిష్టములేకపోయె. అప్పు లిచ్చినవాండ్రు చెడిపోఁగూడదని చెప్పి వారిని రావించి జమీ గ్రామములను దక్కిన సొత్తును దీర్మానము నిమిత్తము వారికొప్ప గించి సంవత్సరమునకుఁ గుటుంబరక్షణము నిమిత్త మిరువదివేల రూపాయిలఁ దనకు వారిచ్చు నట్లొడంబరచెను. అంతియకాక విలువ గల నగలు గుఱ్ఱపుబండ్లు మంచిమేడలు మొదలగునవి విక్రయించి ఋణముఁ దీర్చెను. వేదములఁ జదువుటకుఁ గాశికానగరమునకుఁ బంపిన నలుగురు బ్రాహ్మణులను చదువు చాలించి రమ్మనియెను. తాను స్థాపించిన తత్వబోధినీ పాఠశాలను గిట్టిపెట్టి యామందిరమును విక్రయించెను. ఆడువాండ్రెక్కిపోవుట కొకపల్లకి నుంచుకొని తక్కిన సామానులన్నియు విక్రయించి పూర్వవైభవమంతయు గోలుపోయి

సామాన్యుఁ డట్లు బ్రతికి యతఁడు ఋణవిముక్తుఁ డయ్యె. అహాహా! ఎగబెట్టుట కంత వీలున్నప్పుడు తాను కష్టపడుచుఁ దండ్రిచేసిన ఋణములు దీర్చుట యామహానుభావునియందుఁ దక్క మఱొక్కనియందు గాంచుట యరిదిగదా ఋణములఁ దీర్చుటయేగాక ధర్మకార్యముల నిమిత్తము తండ్రి చందాల నిచ్చెదనని వాగ్దానములఁ జేసినవారల కందఱకు వాగ్దత్తధనమును వడ్డీతోఁగూడ నిచ్చి యీ మహాత్ముఁడు పితృవాక్యపరిపాలకుఁడయ్యెను. ఇట్టియుదారచిత్తుఁ డే దేశమునునుండు నా దేశము ధన్యమయినదిగదా! ఋణప్రదాతలు కొంతకాల మితని జమీాగ్రామముల స్వాధీనముఁ జేసికొని వ్యవహరించి సరిగా నప్పులు దీర్చుకొనలేక సంస్థానము మరల దేవేంద్రనాథునకే యప్పగించి యతనికిఁదోచినట్లప్పుల దీర్చుమని వేడిరి. ఆతని సత్యసంధతయందు బ్రజల కెంతనమ్మకముఁగలదో దీనింబట్టి తెలిసికొనుఁడు. వారివలన సంస్థానము మరలఁ గైకొని దేవేంద్రనాథుఁడు జాగరూకతతో వ్యవహరించి ఋణములు దీర్చి తనయాస్తి నిలుపుకొనెను.

ఇట్లు కొంతకాలమునకు దేవేంద్రనాథునకును వాని సహకారులకును గొన్ని యభిప్రాయభేదములుఁ గలుగ మనశ్శాంతికై యతండు 1856 వ సంవత్సరమున బూర్వకాల మనేకమహర్షులకు నివాసమైన హిమాలయపర్వతములకుం బోయెను, బోయి యచ్చట బదునెనిమిదిమాసములుండి మన వేదాంతశాస్త్రమును జక్కఁగఁ జదివి కాలముఁబుచ్చుచు నెడనెడ మహోన్నతమయిన యాపర్వతరాజముయొక్క గాంభీర్యమునుంజూచి పరమేశ్వరుని మహామహిమను గొనియాడుచు మనశ్శాంతిని బడసెను. అతఁడాకొండలమీఁద నున్న కాలమునఁ గలకత్తానగరమునఁ గేశవచంద్రసేనుఁడను పందొమ్మిది యేండ్ల ప్రాయముగల కుశాగ్రబుద్ధియొకఁడు ప్రమాణపత్రికపై సంతకముఁజేసి బ్రహ్మసమాజమునఁ జేరెను. దేవేంద్రనాథుఁడు మంచు [illegible]నుండి వచ్చి తనసమాజములోఁ జేరిన యీ బాలుని చాక

చక్యమునకు బాండిత్యమునకు సద్గుణసంపదకు గడు మెచ్చి వానితోఁ జెలిమిఁ జేసి వానితోఁ గలిసి మతాభివృద్ధికయి పనిచేయ నారంభించెను చంద్రసేనుఁడు దేవేంద్రనాథునిపైఁ బుత్రప్రేమయు శిష్యవాత్సల్య మును జూపెను. ఈగురుశిష్యు లిద్దఱు ప్రతిదినముఁ గలిసికొని రాత్రులు ప్రొద్దుపోవువఱకు వేదాంతచర్చలు సలుపుచు పరస్పర జ్ఞానాభివృద్ధిఁ జేసికొనుచుండిరి. ఈయిరువురకూడికచే బ్రహ్మసమాజ మతము జనసమ్మతముగాఁ జొచ్చెను. కేశవచంద్రుఁ డింగ్లీషునను దేవేంద్రనాథుఁడు బంగాళీలోను మతోపన్యాసములు చేయ నారం భించిరి. బుద్ధిసంపన్నుఁడగు శిష్యుఁడు క్రొత్తక్రొత్త పద్ధతుల నెన్నో యూహించి తెలుప ధనసంపన్నుఁడగు గురువు వానినిఁ గొనసాగఁ జేసెను. 1859 వ సంవత్సరమున దేవేంద్రనాథుఁడు తనకుటుంబము తోఁ బొగయోడ నెక్కి సింహళద్వీపమునకుఁ బయనము చేయఁదలప బాలుఁడు కేశవచంద్రుఁడు వారితోఁ బయనమయి పోయెను. ఈ ప్రయాణమున గురుశిష్యుల స్నేహబంధము మునుపటికన్న దృఢ మయ్యెను. సింహళమునుండి వచ్చినపిదప దేవేంద్రనాథుఁడు బ్రహ్మ ధర్మప్రకారముగఁ దనకూఁతునకుఁ బెండ్లిచేసెను.

1861 వ సంవత్సరమున వారిరువురుఁ గలిసి 'యిండియను మిర్రు' రను నాంగ్లేయపత్రిక నొకదానిని ప్రకటింపసాగిరి. అది యిప్ప టికిని దినపత్రికయయి కలకత్తానగరమున వెలువడుచున్నది. దేవేం ద్రనాథుఁడు తనప్రియశిష్యుని వానిప్రజ్ఞకుఁ దగినంత గొప్పవానిగఁ జేయవలయునని నిశ్చయించి యొకదినమునఁ బౌరుల ననేకులరావించి వానిసమక్షమునఁ గేశవచంద్రుని బ్రహ్మసమాజమతప్రధానాచార్యు నిగ నభిషిక్తునిఁ జేసి బ్రహ్మానందుఁడను బిరుదమునిచ్చి బంగరుబందుల చట్రములో నమర్చిన యొకపటమును దంతపుముద్రయుఁ దనరచించిన బ్రహ్మధర్మగ్రంథప్రతియు వాని కొసఁగి మహావైభవముతో నుత్స

వముఁ జేసెను. ఆదినము మొదలు బ్రహ్మసమాజమతె మెంతమహో న్నతదశకురావలెనో యంతమహోన్నతదశకు వచ్చెను.

ఉపన్యాసములిచ్చుటలో మనహిందూదేశమునఁ గేశవచంద్రు నంతవాడు మరలజన్మింపలేదని యనేకులు యభిప్రాయపడియున్నారు. ఈతని కారణముననే బ్రహ్మసమాజమున నప్పుడనేకులు చేరిరి. కాని యీగురుశిష్యుల స్నేహము చిరకాలము నిలువదయ్యె. దేవేంద్రనాథుడు యజ్ఞోపవీతము దీసిపారవైచి మతాంతరులతో భోజనాదికముల జేయుచుండెనుకాని స్త్రీలను సభలకుఁదోడ్కొనివచ్చుట యితరవర్ణముల వారితో సంబంధబాంధవ్యములు జేసికొనుట మొదలగు కొన్ని కార్యముల కిష్టపడఁడయ్యె. కొన్నివిషయములఁ బూర్వపద్ధతుల ననుసరింపఁదలఁచిన గురువునకు నన్నిట నవీనపద్ధతుల నవలంబింపఁదలఁచు శిష్యునకు నభిప్రాయభేదములు గలుగుటం జేసి వారిరువురు చిట్టచివ ఱకు విడిపోయిరి. దేవేంద్రనాథుఁడు తనమతమున కాదిబ్రహ్మసమాజ మని నామమిడిరెను. కేశవచంద్రుఁడు తనమతమునకు హిందూదేశ బ్రహ్మసమాజమని పేరు పెట్టెను. అదిమొదలు దేవేంద్రనాథమహర్షి ప్రపంచసంబంధము వదలుకొని యీశ్వరసేవయందె కాలముఁ బుచ్చుచుఁ బ్రతిసంవత్సరము హిమాలయమునకుఁ బోవుచు తన పరిశుద్ధజీవనమువలనను బవిత్రచరిత్రమువలనను సత్ప్రవర్తనము వలనను నిర్మలాంతఃకరణమువలనను భూతదయాపరతవలనను బ్రజలచే మహర్షియను బిరుదమునొంది యాబిరుదమునకుఁ దగినవాఁడనిపించు కొనియెను. ఏటేట బ్రహ్మసమాజ సాంవత్సరికోత్సవముఁ జరిగెడు దివసముల దక్క మరియెన్నఁడు నాతఁడు జనుల కగపడెడువాఁడు కాఁడఁట. మిక్కిలి ముదిమిలో నయితము నాతనికి బాల్యమున నున్నంత జ్ఞాపకశక్తి యుండెనఁట. పుణ్యక్షేత్రములలో దేవదర్శనము [illegible]ఁ బోయినట్లే యీమహర్షిని హిందువు లనేకులు దర్శింప

వచ్చెడివాఁడు. ఈయన హిందూదేశమునందలి యనేకభాగములనే గాక బర్మా, సింహళము, చీనా మొదలగు విదేశముల సయితము చూచెను.

ఈయనకు మరణకాలము నాఁటికి నలువురు కుమారులు నిరువురు కుమార్తెలు నుండిరి. అందు జ్యేష్ఠకుమారుఁడగు ద్విజేంద్రనాథు టాగూరు పండితుఁడై కొన్ని వేదాంత గ్రంథములు రచించెను. రెండవకుమారుఁడు సత్యేంద్రనాథ టాగూరు గొప్పయుద్యోగములఁ జేసి కొన్నియేండ్లు క్రిందట పింఛను పుచ్చుకొనెను. మూఁడవకుమారుఁడగు జ్యోతీంద్రనాథ టాగూరును నాలవతనయుఁడగు రవీంద్రనాథ టాగూరును బంగాళీ భాషలో మంచి మంచి గ్రంథములు వ్రాసిరి. ఈనాటి బంగాళీ కవులలో రవీంద్రనాథుఁడే మిక్కిలి గొప్పవాఁడని ప్రసిద్ధిగలదు. కుమార్తియగు శ్రీమతి స్వర్ణకుమారిదేవియు ననేక చిత్రవచన కావ్యముల వ్రాసి ప్రసిద్ధికెక్కి యిప్పుడు బంగాళాదేశమున సివిలు సర్వీసులో గొప్ప యుద్యోగములుచేయు ఘోషాలుగారికి తల్లియయ్యెను. ఈమహర్షి 190౫ వ సంవత్సరము జనవరి నెల 19 వ తేదీ గురువారము మధ్యాహ్నము లోకాంతర గతుఁడయ్యెను. ఈ మహాత్ముఁడెంత జబ్బుగనున్నను భగవత్ప్రార్థనము మాని యెఱుఁగఁడు. ఇతఁడు మహారాజు బిరుదమునందుటకు మారు తన సత్ప్రవర్తనచే మహర్షి బిరుదము నందెను. ఈరాజయోగి బ్రహ్మసమాజమతస్థుఁడయినను వాని నిమిత్తమన్ని తెగలవారు నన్నిమతములవారు దుఃఖించిరి.

మరణానంతరమున వీనిని గౌరవించుటకు శవము వెంటఁ గాలి నడకను వెళ్లిన వారిమాట యటుండఁగ గొప్పవారెక్కిపోయిన బండ్లొక మైలుదూరమువఱకు వ్యాపించియుండెను. ఆమహాత్ముని

శరీరమును గంగాతీరమున మంచిగంధపు చెక్కలతో దహనముఁ జేసిరి. ఈరాజయోగి చరిత్రముఁ జదివినప్పుడు సంసారముఁ జేయుచుఁ దారపుత్రాదులతో సుఖించుచు నాత్మసన్యాసముఁ బుచ్చుకొని ముక్తులయిన వశిష్ఠాది మహర్షుల చరిత్రమును జనకాది రాజయోగుల చరిత్రమును జ్ఞప్తికివచ్చును.

కేశవచంద్రసేనుడు

కేశవచంద్రసేనుఁడు 1838 వ సంవత్సరము నవంబరు 19 వ తారీఖునఁ గలకత్తా నగరమున జన్మించెను. అతనిపూర్వులు హుగ్లీ నదీతీరమున నున్న గరీఫాగ్రామమున వసియించెడివారు. ఈకుటుంబ మువారు పూర్వము బంగాళమును పాలించిన సేనరాజుల సంతతిలోఁ చేరిన వైశ్యకులస్థులు. ఈతనితాత యగురామకమలసేనుఁడు స్వగ్రామమును విడిచి కలకత్తాకు వచ్చి మొదట నొకయచ్చుకూటములో నెనిమిదిరూకలు జీతముగల చిన్నయుద్యోగములోఁ జేరి క్రమక్రమమున తనబుద్ధికుశలతచేతను స్వయంకృషిచేతను బాగుపడి నెలకు రెండువేలరూకలు జీతముగల బ్యాంకు దివానుపనిచేసి సుప్రసిద్ధుఁడై బంగాళాదేశమునం దంతటఁ దనకుటుంబమునకు మహాఖ్యాతిఁ దెచ్చెను అతఁడు విద్యావిశారదుఁడయి యింగ్లీషు బంగాళినిఘంటువు నొకదాని నొనరించి స్వభాషకు మహోపకారముఁ జేసెను. ఆయనకు నలుగురు కొడుకులుండిరి. వారిలో పేరీమోహనుఁడు రెండవయతఁడు.

ఆ పేరీమోహనుఁడు కలకత్తా టంకశాలలోఁ గొంతకాలము దివానుగాఁబనిచేసి తనతండ్రి గతించినమూడేండ్లకు (అనగా 1848 వ [illegible]సంవత్సరమున) కాలధర్మము నొందెను. ఆయన ముప్పదినాలుగేండ్ల [illegible]ప్రాయమునను మృతినొందినను జనులచే మంచివాఁడనుచు

కేశవచంద్ర సేనుడు

నెన్నఁబడుచు వచ్చె. మొత్తముమీఁద తనస్వప్రసిద్ధికన్న రామకమల సేనుని కొడుకగుటచేతను కేశచంద్రసేనునితండ్రి యగుటచేతను నధిక ప్రసిద్ధివచ్చెను. ఆయన కుమారులుముగ్గురిలో కేశవచంద్రసేనుఁడు మధ్యముఁడయి తండ్రిపోవునప్పటికి పదియేండ్లప్రాయము గలిగియుండెను. తండ్రిబాల్యమున గతించినను వానియదృష్టవశమునఁ దల్లి మిక్కిలి తెలివిగల దగుటచే నెక్కుడు జాగరూకతతో వానిం బెంచెను.

కేశవచంద్రసేనుఁడు చిన్నతనమున నన్నియు మంచివస్తువులె కావలయు ననికోరి మంచిబట్టలు మంచిపెట్టెలు పుచ్చుకొని యవి యవి యెవ్వరు ముట్టుకొనకుండ జాగ్రత్త పెట్టుకొనుచుండువాడు. అతఁడు స్వభావముచేతనే శాంతుఁడును సాధువునై దుశ్శీలము లేక చులకనగఁ గోపముఁ దెచ్చుకొనక సౌమ్యుఁడయి యుండెను. కొంత కాలమింటివద్ద స్వభావ నేర్చుకొనినపిదప పదునొకండేండ్లప్రాయమున దెచ్చుకొనక సౌమ్యుఁడయి యుండెను. కొంతకాలమింటివద్ద స్వభావ నేర్చుకొనినపిదప పదునొకండేండ్లప్రాయమున వాని నింగ్లీషువిద్య నిమిత్తము హిందూకళాశాలకుఁ బంపిరి. విద్యార్థిగా నున్నపుడతఁడు మిక్కిలి పాటుపడుచు ప్రతిసంవత్సరపరీక్షాంతమున నొకటిరెండుబహుమానముల నందుకొనుచు 1850 సంవత్సరమునఁ బరీక్షలోఁ గృతకృత్యుఁడయి పెద్దగణితశాస్త్రగ్రంథము నొకదానిని బహుమానముగ బడసెను. అప్పటినుండియు వాని నెఱిఁగినవారు పెద్దపుస్తకమును బుచ్చుకొన్న చిన్నపిల్లవాఁడని చెప్పుకొనుచు వచ్చిరి. చిన్ననాఁట నితనియందుఁ బొడగట్టిన బుద్ధిసూక్ష్మతను బరిశ్రమను సౌజన్యమును జూచి యితఁడు గొప్ప పరీక్షలందేరు నని యెల్లరు తలంచిరి; కాని వారికోరికలు కొనసాగినవి కావు. ఏలయన 1852 వ సంవత్సరమున హిందూకళాశాలాధికారులకును దత్పోషకులకును వివాదములు పొడమినందున వేరొకకళాశాల యచ్చట స్థాపింపఁబడగాఁ గేశవచంద్రుఁ డానూతనపాఠశాలకుఁ బోయి యా వఱకుఁ జదువుకొన్నదానికంటె

పైతరగతిలోఁ జేరెను. రెండేండ్లలో సీక్రొత్తకళాశాల యెత్తివేయఁబడగాఁ గేశవుఁడు మరల హిందూకళాశాలకేవచ్చి చేరెను. ఈ మార్పులవలన విద్యాభంగము గలుగుటచే నతఁడటుమీఁదఁ బెద్దపరీక్షలలోఁ దేఱఁజాలడయ్యె. అయినను తత్కళాశాలలో 1858 వ సంవత్సరమువఱకు నతఁడు విద్యాభ్యాసముచేసి చివర రెండేండ్లలోఁ దర్క వేదాంతశాస్త్రములలో గట్టికృషిచేసెను. ఇంగ్లీషుకవులలో వానికి షేక్స్పియరు మిల్టనుకవులపై నెక్కువయభిమానము.

చిన్నతనమునుండియు వానికి దైవప్రార్థనమువలన లాభముగలదని గట్టినమ్మకముండెను. మొదటినుండియు నితనికి క్రైస్తవమతబోధకులతోఁ బరిచయ మెక్కుడుగఁగలదు. వారి సహాయమునను దక్కిన మిత్రుల ప్రోత్సాహమునను నితఁడు 'బ్రిటిషు యిండియా సంఘ' మనుపేర నొకసమాజమును నాంగ్లేయభాషాభివృద్ధికొఱకును ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞానసంపాదనకొఱకును స్థాపించెను. ఇదిగాక జ్ఞానాభివృద్ధికొఱకు యింక నెన్నియో సమాజములను సంఘములను స్థాపించెను. 1855 వ సంవత్సరమునఁ జంద్రసేనుఁడు సాయంకాల పాఠశాల నేర్పరచి యక్కడకు వచ్చువారికి నీతులంగూర్చియు మతముంగూర్చియు నింగ్లీషుభాషలోని గొప్పగొప్ప సంగతులం గూర్చియు నుపన్యసించుచువచ్చెను. అతనికి షేక్స్పియరు వ్రాసిన నాటకములపైఁ గల యభిమానముచే వానిం బ్రయోగించునిమిత్త మొకనాటకసంఘమేర్పరచి దానిలోఁ దానుగూడ నుత్తమపాత్రలఁ గయికొని జనరంజకముగ నభినయించె నని చెప్పుదురు. సాయంకాల పాఠశాల మూడునాలుగేండ్లలో నంతరించఁగాఁ గేశవుఁడు వేదాంతచర్చలు సలిపి ప్రార్థనాదికములు సలుపుటకు 'పరస్పర భ్రాతృభావసమాజము' (Good Will Fraternity) నేర్పరచెను. ఆసమాజమునఁ బలుమారు కేశవుఁడు పరమేశ్వరుఁడు మన కెల్లరకుఁ దండ్రియనియు [illegible] సోదరులనియు నింగ్లీషున బోధించుచు వచ్చెను.

ఆసంవత్సరమందే కేశవచంద్రసేనుఁడు బ్రహ్మసమాజ మతమందుఁ జేరి తత్ప్రతిజ్ఞాపత్రికలమీఁద సంతకముఁ జేసెను. అందుఁ దాను జేరిన విషయమునుగూర్చి యతఁడిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

"దేశమునం దిప్పుడున్న తెగలు, దేవాలయములు మొదలగు వానిపై నమ్మకములేక మంచిమతమేదని నేను విచారించుచున్న సమయమునఁ గలకత్తా బ్రహ్మసమాజ గ్రంథమొకటి నాచేఁబడెను. అందు 'బ్రహ్మసమాజమన నేమి' యను ప్రకరణమును జదువఁగా నది నామనస్సునం దున్నమతమునకు సరిపడియె. ప్రపంచమునందలి యేగ్రంథముగాని యాత్మావబోధమునకు సరిరాదనియు భగవంతుఁ డంతరాత్మకు స్వయముగ గోచరుఁడగునపుడు వెలుపలనుండు నుపదేష్టలతోఁ బనిలేదనియుఁ బ్రతిమనుష్యుఁడు నాత్మైకవేద్యుఁ డగు నాపరబ్రహ్మమునకే మ్రొక్కవలయుఁగాని తదన్యవస్తువులకు మ్రొక్కఁగూడఁదనియు నాయభిప్రాయము. అట్లు తోఁచినతోడనే నేను హిందూదేశమునఁ బరిశుద్ధాస్తిక మతమును బోధించు బ్రహ్మసమాజమునఁ జేరితిని."

1859 వ సంవత్సరమున బ్రహ్మమతపాఠశాల స్థాపింపఁబడఁగాఁ గేశవచంద్రుఁడు దేవేంద్రనాథునితోఁ గలసి భగవదాస్తిక్యమునుగూర్చి వరుసఁగాఁ గొన్నియుపన్యాసముల నిచ్చెను అటుపిమ్మట నతఁడు తనచేత నిదివఱకు స్థాపితమయిన నాటకసంఘముచే విధవావివాహ మను నాటకమును బ్రయోగింపఁజేసెను. అదిప్రదర్శింపఁబడినప్పుడు పౌరు లనేకులు వచ్చినందున నగరమం దంతట పెద్దసంక్షోభము కలిగెను.

కేశవుని బంధువులు వాని నేఁదైన దగిన యుద్యోగములోఁ బ్రవేశపెట్టఁదలఁచి యతని కిఱువది రూకలజీతము గల గుమాస్తా పనిని బంగాళాబ్యాంకులో నిప్పించిరి. ఒక సంవత్సరములోనే వాని జీతము ద్విగుణమయి యింకనువృద్ధిపొందునట్లు గనిపించెను. ఇట్లుండ

బ్యాంకుపై యధికారి యగుదొర తనబ్యాంకు సంబంధమగు నేసంగ తులును క్రింది యుద్యోగస్థు లెవ్వరికిఁ జెప్పఁగూడదని యానతిచ్చి యానిబంధన కొడంబడి నట్లందఱు నొకకాగితముపై వ్రాలు చేయ వలయునని యాజ్ఞాపించెను. ఉద్యోగస్థులలోఁ బెద్దలు చిన్నలు నిస్సం శయముగ వ్రాలుచేసినను కేశవచంద్రుఁడు సంతకముఁ జేయఁ డయ్యె. ఆదొర యీమాటవిని మండిపడి వానిం దనయొద్దకుఁ బిలి పించె. ఆయధికారి చండశాసనుఁడగుటచే కచేరీవారందఱుఁ గేశవ చంద్రునిపని యేమగునోయని గడగడ వడంకఁ జొచ్చిరి. దొరవానిం బిలచి యేలవ్రాలు చేయవైతివని యడుగఁ జంద్రసేనుఁడు సింగపుఁ బిల్లవలె వానియెదుట నిలిచి యిట్లనియె. 'ఇతరులతో నేసంగతులు చెప్పఁదగనివో యేర్పరుపక మీరు వ్రాలు చేయమనుట మంచిది కాదు. ఏసంగతులు చెప్పకుండుట యసాధ్యము. వ్రాలుచేసిన పిదప ప్రతిజ్ఞఁదప్పుట యనుచితమని నేను మొదటనే సంతకము చేయనైతిని''. అమాటలువిని దొర వానిపరిశుద్ధ మనస్సునకును సత్యమునందలి గౌరవమునకు సంతసించి శిక్షించుటకుమారు మెచ్చు కొని పంపి యదిమొదల లతనియందు మిక్కిలి గౌరవమును దయ యును జూపుచువచ్చెను. అయినను 1861 వ సంవత్సరమున నతఁ డాయుద్యోగమును మానుకొనెను. పిమ్మట కొన్నిమాసములు తప్ప తక్కిన జీవితకాలమంతయు బ్రహ్మసమాజ మతబోధనమందె గడ పెను. బంధువుల ప్రోద్బలముచే నతఁ డాయుద్యోగమునఁ జేరెను; కాని మొదటినుండియు వానిమనస్సున నీసత్కార్యముఁ జేయవలయు ననియే. తలంపుండెను.

1860 వ సంవత్సరమునం దాయన ''బంగాళాదేశపు బాలకు లారా! ఇదిమీనిమిత్తమే'' యను శీర్షికగల చిన్నగ్రంథము నొక దానిం బ్రకటించి దాని వెనువెంటనే యట్టి గ్రంథముల మఱి

పంక్రెండింటిని గూడ బ్రచురించెను. ఆసంవత్సరముననే యతఁడు మతబోధన నిమిత్తము ప్రప్రథమమునఁ గృష్ణనగరునకుఁ బోయెను. ఆయన యక్కడ క్రైస్తవ మతబోధకులతో వాదముసలిపి వారి నోడించినందున నచ్చటి పండితులందఱుఁ దమ మతమున నిలిపిన మహాత్ముఁడని వానిం గొనియాడిరి. పిదప దేవేంద్రనాథుఁడు సకుటుంబముగా సింహళద్వీపమునకు నావికాయాత్ర జేయఁ గేశవచంద్రుఁడు తనవారికిఁ దెలియకుండగనే వారితోఁ బయనమయి పోయెను. ఆ పయనమునందె వారి కిరువురకును మైత్రి యధికమయ్యెను. అచ్చటి నుండి వచ్చిన పిదప సంగీతసేవ లనుపేర కలకత్తానగరమున భజన సమాజము లేర్పరచి యతఁడచ్చట మతచర్చలు సేయుచువచ్చెను. 1861 వ సంవత్సరమున హిందూదేశదర్పణమని యర్థమువచ్చు 'ఇండియను మిర్ర' రను పత్రికను కొందఱు మిత్రుల సాయమున బయలుదేరదీసి పక్షమున కొకనారి ప్రకటించుచు వచ్చెను. ఈపత్రిక క్రమంబున దినపత్రికయై కేశవచంద్రసేనుని పెదతండ్రి కుమారుఁడగు నరేంద్రనాథసేను గారిచే నిప్పటికిని గలకత్తా నగరమున మిక్కిలి ప్రసిద్ధముగఁ బ్రకటింపఁ బడుచున్నది. మరుసటి సంవత్సరమున నతఁడు దేవేంద్రనాథుని సాయమునఁ గలకత్తాకళాశాలను స్థాపించి యందు తాను నీతిని గూర్చియుఁ బరిశుద్ధాస్తికమతమును గూర్చియు బోధించుచు వచ్చెను.

1862 వ సంవత్సరమందే దేవేంద్రనాథుఁడు కేశవ చంద్ర సేనుని బ్రహ్మసమాజ మతమునకు బ్రధానాచార్యునిగ నేర్పరచి యొక పెద్దసభఁజేసి యందతని నభిషిక్తుఁ జేసెను. ఆయుత్సవము మహావైభవముతో నిర్వర్తింపఁబడినది. ఆయభిషేక సమయమునఁ గేశవచంద్రుఁడు తనభార్యను సభకు రమ్మని పిలువ జుట్టపు లందఱు నట్టిపని వలనుపడదని పెద్దపెట్టున గోలపెట్టిరి. అయిన నతఁడు పట్టిన పట్టు వదలక తనభార్యను సభకుం దీసికొనిపోయెను. వెంటనే తత్కుల

ముగ సోదరులును పెదతండ్రియు వానినింటికి రానీయక బహిష్కరించిరి; కాని కేశవచంద్రునకు దేవేంద్రనాథ మహర్షి తనయింట బస యిచ్చి యాదరించి వెత్తి లేకుండ జేసె. అదిమొదలు బ్రహ్మసమాజ మతస్థులకు భార్యలు సహచారిణులుగ నుండి సభలకు వచ్చి ప్రాముఖ్యతను గాంచుచు వచ్చిరి. కాలక్రమమున సఖ్యతకుదుర, గేశవచంద్రుడు పితృగృహముఁ బ్రవేశించుటకుఁ బెద్దలు సమ్మతించిరి;

అనంతరము కేశవచంద్రసేనుఁడు స్వమతబోధనముకై బొంబాయి చెన్నపట్టణము మొదలగు మహానగరములకుఁ బోయెను. ఆస్థలములయం దతని కమితగౌరవము జరిగెను. ఆపురములయందు బ్రహ్మసమాజమతము స్థాపింపబడియె. అక్కడనుండి యాతడు కలకత్తాకువచ్చినపిదప దేవేంద్రనాథునకును గేశవచంద్రునకును నభిప్రాయభేదములు గలిగి యవి తుదకు వివాదముగ బరిణమించెను. ఆభేదకారణమిది. కేశవచంద్రునకు స్త్రీపునర్వివాహములు సలుపుట నన్యజాతులతోడి వివాహసంబంధములు చేయుట న్యాయమనియు కర్తవ్యమనియుఁ దోఁచ వానికి బ్రోత్సాహముచేసెను. దేవేంద్రనాథున కీరెండును బొత్తుగఁ గిట్టవు. అంతియకాక కేశవచంద్రుఁడు బ్రహ్మమతస్థులు యజ్ఞోపవీతము ధరింపఁ గూడదనియు నది తీసివేయవలయుననియు పట్టుబట్టెను. కాని దేవేంద్రనాథుఁ డీమార్పును లేశము నంగీకరింపడయ్యె ఈవివాహములు క్రమక్రమముగ వృద్ధినొంద కేశవచంద్రుడును వాని మిత్రులు కొందఱును 1866 సంవత్సరమున నాది బ్రహ్మసమాజము నుండి విడిపోయి 11 వ నంబరు 1866 వ సంవత్సరమున తమ సమాజమునకు హిందూదేశ బ్రహ్మసమాజ మనిపేరుపెట్టి యంతటి నుండి యుఁ దాము నమ్మిన యామతమును బోధింప నారంభించిరి. ఆయేడు మార్చి నెలలో నతఁడు యేసుక్రీస్తు జీవితమును గూర్చి యద్భుతమగు నుపన్యాసముఁ జేసి యం దేసుక్రీస్తుయొక్క సద్గుణములు గొనియాడి

యతఁడు సామాన్య మనుష్యునివంటి వాఁడుగాక దివ్యపురుషుఁడని యొప్పుకొనెను. ఈయుపన్యాసములు కలకత్తాలో సంక్షోభమును గలిగించెను. కేశవుఁడు కొద్దికాలములో తమ మతమునఁ గలియునని క్రైస్తవులు తలంచి యుప్పొంగిరి. అతఁడు క్రైస్తవుఁడై మతభ్రష్టు డగుచున్నాడని హిందువులు నిందించిరి. కాని యచిరకాలములోనే యతఁడు చేసిన మఱియొక యుపన్యాసములో యేసుక్రీస్తు తక్కిన మతోద్ధారకుల కోటిపాటివాఁడేగాని యంతకంటె నెక్కువవాఁడు గాఁడని చెప్పి నప్పుడు క్రైస్తవులు తెల్లబోవుటయు హిందువులు సంతసించుటయు సంభవించెను. పిమ్మట కేశవచంద్రుఁడు మతబోధ సేయుటకై తూర్పు బంగాళాదేశమంతయుఁ దిరుగ పూర్వాచార ప్రియులగు పండితజనుల కతనియందుఁ గలిగిన గౌరవమునుజూచి తమ మతమును గాపాడుకొనఁ జొచ్చిరి. ఆప్రదేశమునుండి వచ్చిన పిదప బ్రహ్మమతస్థు లీశ్వరోపాసనముఁ జేయుటకుఁ దగిన తావు లేకుండుటఁ జూచి 1866 వ సంవత్సరమున 24 వ జనేవరు దినమున బ్రహ్మ మందిరము నిర్మించుటకు శంఖుస్థాపన చేయించెను.

ఇది కట్టించిన వెనుక నతనియెడ జనులకు గౌరవమధికమయ్యె. తరువాత రెండుమాసములకుఁ బ్రయాగ బొంబాయి మొదలగు ననేక నగరముల కరిగి సంఘమత సంస్కారములఁ గూర్చి వినువారి మనస్సులు పరవశములగు నట్లుపన్యసించి మాన్ఘీరు నగరమును జేరెను. ఇక్కడనుండగా నితఁడు బ్రహ్మమతములో గొప్పమార్పును దెచ్చి పెట్టెను. ఇంతవఱకుబ్రహ్మమతస్థులుసాధారణముగ బ్రార్థనముచేసితమ లోదాము భగవధ్యానము చేసికొనుటయేకానియుత్సవము లెఱుఁగరు.

అది మొదలు బ్రహ్మమతస్థులు పాటలు పాడుచు భజనలు సేయుచు నగరమున నుత్సవములు చేసి జనసామాన్యమున కీమత ముపై నిష్టమును భక్తియుఁ గలుగునట్లు చేసిరి. ఇందుచేఁ గేశవుని యెడల జనుల కనురాగ మతిశయమై యాయనయనురాగము భక్తిగాఁ

బరిణమించి తుదకు వానిని భగవంతుఁడని జనులు పూజించు నంత వఱకు వచ్చెను. కేశవచంద్రునియందు జనులకాకస్మికముగఁ గలిగిన యీయమిత గౌరవము భక్తియు వాని యనుచరులకే కొందఱకు వానిపై ద్వేషమును గలిగించెను. నాఁడు మొదలు వాని యనుచరులు రెండుకక్షులుగా నేర్పడి యొక తెగవారాతనిని భక్తిశ్రద్ధలతోఁ బూజించుటయు రెండవతెగ వారాతని చేష్టల ననువమానించి యట్టి కనర్హుఁడని చెప్పుటయు సంభవించెను.

హిందూదేశమున కప్పటి గవర్నరు జనరలుగారగు లారెన్సు ప్రభువుగారితో కేశవచంద్రుని కప్పటి కొక్క సంవత్సరముక్రిందట పరిచయము గలిగెను. అందుచే నితఁడు మాన్ఘీరులో నుండఁగా నా ప్రభువు సిమ్లా నగరమునకు రమ్మని వానిని సన్మార్గపూర్వకముగ పిలువ నక్కడ కరిగెను. ఆకాలమున రాజ ప్రతినిధిగారితో మాట లాడి యితఁడు బ్రహ్మమతస్థుల వివాహములను శాస్త్రీయములుగఁ జేయుట కొకశాసనమును నిర్మించుట యావశ్యకమని కనఁబరిచెను. గవర్నరుజనరలుగారు కేశవచంద్రుని యాలోచన మంచిదని యొప్పు కొని యట్టిశాసనము నొక దానిని నిర్మింపఁ బూనుకొనెను. తరువాత నతఁడు కలకత్తాకువచ్చి బ్రహ్మమందిర నిర్మాణమును వేవేగముగించి 1869 వ సంవత్సరము 7 వ ఆగష్టున తద్గృహ ప్రవేశోత్సవమును జేసెను.

1870 వ సంవత్సరము ఫిబ్రేవరు 15 వ తారీఖున కేశవచంద్రుఁ డింగ్లాండు దేశమునకుఁ బ్రయాణమై పోయి 21వ మార్చిని లండనునగర ము చేరి యక్కడ నున్న లారన్సు ప్రభువుగారివలనను మఱికొందఱి వలనను సగౌరవముగ నాదరింపఁబడెను. ఆయన యేపట్టణమునకుఁబో యిననాపట్టణమున జనులందఱు వానినమిత గౌరవముచేసి మిక్కిలియు త్సాహముతో వాని యుపన్యాసముల వినిరి. అతఁడాదేశమున పదు [illegible] ముఖ్యపట్టణములకుం బోయి యచ్చటి జనులకు వీనుల

విందుగా మతము వేదాంతము నీతి హిందూదేశ పరిపాలనము మొద
లగు వంశముల గూర్చి మహోపన్యాసముల నిచ్చి యందఱిచేతఁ
గొనియాడఁ బడియె. అతని కీర్తి విని యాంగ్లేయ తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుఁ
డగు మిల్లుదొరయు సంస్కృత పండిత శిఖామణియు వేదాంగవేద్యు
డునగు మాక్సుమల్లరు దొరయు మఱియు ననేకులు వానిదర్శనము
చేసి సంతుష్టాంతరంగులైరి. ఇంగ్లాండు దేశపు మంత్రులలో నగ్ర
గణ్యులగు 'గ్లాడుస్టను' గారిని 'డిసురైలి' గారిని జూచి కేశవచం
ద్రుఁడు వారితో మనదేశ వ్యవహారములను గూర్చి ప్రసంగించెను.
ఆదేశమందంతట నతని యశము వ్యాపించుటచే నలువది పట్టణముల
సమాజములవారు తమయూళ్ళ వచ్చి యుపన్యాసము లిమ్మని వానిం
బ్రార్థించిరి. కాని తీరిక లేమి యతఁడు వారి యభిలాషఁ దీర్ప
జాలఁడయ్యె. మొత్తముమీఁద నతఁడక్కడ నున్న కాలములో
రమారమి డెబ్బది సభలలో మాటలాడి నలువదివేల జనుల
కుపన్యసించెను.

ఈగౌరవము లన్నిఁటికంటె వేయిరెట్లెక్కువ గౌరవము వానికి
జరిగెను. ధర్మస్వరూపిణియుఁ గాంతాజనమతల్లియు భరతఖండ
ప్రజలకుఁ దల్లియు నగు శ్రీవిక్టోరియా రాణీగారతనికి దర్శనమిచ్చి
సంభాషించి వాని ప్రతిబింబమును వానిభార్య ప్రతిబింబమును
(ఫోటోగ్రాపు) వారి వలనం గ్రహించి తన ప్రతిబింబమును తనభర్త
యగు నాల్బర్టుప్రభువువారి ప్రతిబింబమును వానికిచ్చి గౌరవించెను.
కేశవచంద్రసేనుని గౌరవించుటకు 'మిస్ కార్పెంటరు' యను నామె
బ్రిష్టలునగరమున హిందూదేశ క్షేమకరములైన ప్రసంగములు
చేయుటకు 'నేషనల్ ఇండియన్ అస్సోసియేషు' ననుపేర నొక
సమాజము నేర్పరచెను. బ్రిష్టలు నగరమున కతఁడు పోయినప్పు
డప్పటికి రమారమి నలువదేండ్ల క్రిందట స్వదేశము విడిచి యింగ్లాం
డునకుం బోయి దేశోపకారార్థమై ప్రాణములు విడిచి కీర్తిశేషుఁ

డైన రాజారామమోహనరాయల సమాధిని జూడఁబోయి మృత జీవుఁడైన యామహాత్ముని యందలి గౌరవముచే మోకాళ్ళపయిం బడి నమస్కరించి యాబ్రహ్మసమాజ స్థాపనాచార్యుని యాత్మకు మోక్షమొసంగుమని భగవంతుని బ్రార్థించెను. బాల్యమునుండియు నితనికి కవికులసార్వభౌముఁడగు షేక్స్పియరుమీఁద నత్యంతాభిమాన ముండుటచే నాతనిజన్మస్థానముఁజూడ నభిలాషగలుగ 'నావను' నది మీఁదనున్న స్ట్రాటుఫరుడు గ్రామమునకుఁ బోయి యాతఁడు కాపుర ముండిన కుటీరమును వానిపుట్టిన చిన్నగదియు నతఁడు నాటకములు వ్రాసికొన్న బల్లయుఁ జూచి సంతసించి పిమ్మట నాతని సమాధి యొద్దకుఁ బోయి ముప్పదియెనిమిది నాటకములు రచియించి నాగరికు లగు సకల జగజ్జనులచేఁ గొనియాడఁబడు నాకవిరాజు నుద్దేశించి వినయమున నమస్కరించి తనకుఁ గల గౌరవమును వెల్లడించెను.

అనంతర మతఁ డింగ్లండుదేశమునుండి 1870 వ సంవత్సరము సెప్టెంబరు 17 వ తేదీని బయలుదేరి అక్టోబరు 15 వ తేదీని బొంబా యి నగరముఁజేరెను. చేరినతోడనే యచ్చటి జనులతని కపూర్వమ యిన గౌరవముఁ జేసిరి. అచ్చటినుండి యతఁడు కలకత్తానగరమ నకుఁ బోవ స్వదేశస్థులందఱు బొంబాయి నగరమునందు జరిగిన యుత్సవముకంటె గొప్ప యుత్సవముఁ జేసి వానిని సన్మానించిరి. ఇంగ్లాండునుండి వచ్చిన స్వల్పకాలములోనే కేశవచంద్రుఁడు మన దేశస్థుల సంఘవృద్ధికి నీతివృద్ధికిని హిందూసంస్కరణ సమాజము నొకదానిని నేర్పరచెను. ఆ సంస్కార మీక్రింది యైదువిధములుగఁ జేయుటకుఁ బ్రారంభించెను. 1 జ్ఞానము బీదలకు సయితము గలుగు టకు గ్రంథముల వ్రాసి తక్కువ వెలకు వానినమ్ముట. 2 తగిన వారికి దానము చేయుట. 3 స్త్రీల యభివృద్ధికయి పాటుపడుట. 4 దేశమునందంతట విద్య వ్యాపింపఁజేయుట. 5 మద్యనాపాది [illegible]చారములు దేశమునఁ బ్రబలకుండునట్లు పనిచేయుట. ధన

హీనులకుఁ దక్కువవెలకుఁ బత్రిక లందజేయవలయునను తలంపుతో సులభ సమాచార మనుపేర వారమునకొకసారి పైస చందాతోఁ బత్రికనొకటి ప్రకటింపఁజొచ్చెను. స్త్రీలకొక బోధనాభ్యసన పాఠశాల (నార్మల్‌స్కూలు) స్థాపించి యతఁడు స్త్రీవిద్యాభివృద్ధిఁ గావించెను. కొంతకాలము గడచిన పిదప 'భామాహితార్థినీ సభ' యొకటి స్థాపింపఁబడి దీనితోఁ జేర్పఁబడెను. ఇదిగాక చేతిపనులు మొదలగు నవి నేర్పి యనేకులకు మంచివృత్తులు కల్పించుట కొక పాఠశాలను గూడ నీయన స్థాపించెను.

దేశమునందున్న బ్రహ్మమతావలంబుల నందఱ నొక్కచోటికిఁ దెచ్చుటకయి ప్రయత్నించి 1874 వ సంవత్సరమున భరతాశ్రమము ను స్థాపించెను. కేశవచంద్రుఁ డిందునిమిత్తము పెద్దదొడ్డియుఁ దోఁటయు గల యిల్లుకొని యితరపట్టణములనుండి బ్రహ్మమతస్థుల భార్యలు బిడ్డలు వచ్చి యచ్చటనే భుజియించుచు విద్య నేర్చుకొనుటకుఁ దగిన యేర్పాటులఁ జేసెను. ఆసంవత్సరమునందె మార్చినెలలో గవర్నరు జనరలుగారు బ్రహ్మ మతస్థుల వివాహములనుగూర్చి కేశవ చంద్రుని యభిప్రాయప్రకార మొక శాసనము నిర్మించెను. భరత ఖండమున సంస్కర్తగాఁ దాను చేసిన కృషికి ఫలము నేటికి గలిగిన దని యాశాసనము నిర్మింపఁబడినపు డతఁడు సంతోషించెను.

1875 వ సంవత్సరము మొదలు 1878 వ సంవత్సరమువఱకు నతఁడు బ్రహ్మసమాజ మతమును దగినస్థితిలో నుంచుటలో పరిశ్రమఁ జేసెను. అది మొద లతఁడు తన మతస్థులకు వైరాగ్యమును బోధించి కలకత్తానగర సమీపమున నొకతోఁటం గొని తానును విరాగియయి యందుండెను. తరువాత కలకత్తానగరముననే పెద్దయిల్లు నొకదానిఁ గొని 'పద్మకుటీర' మని దానికిం బేరుపెట్టెను. ఆయింటిలో నొక పెద్దగది బ్రహ్మమతస్థుల నిమిత్తము ప్రత్యేకముగ వదలివేయఁబడెను. క్రమక్రమమున తనమిత్రులను శిష్యులను దనయింటి సమీపముననే

బసలుకొని కాపురముండునట్లు ప్రోత్సాహపఱచి బ్రహ్మమతస్థుల యగ్రహార మొకటి యేర్పరచెను. పద్మకుటీరమున నున్న కాలమున నీతఁడు ధనవంతుఁడు గాకున్నను గొప్పయుద్యోగస్థుఁడు గాకున్నను నెంతెంతవారికి దర్శనము లీయని మహారాజులు గవర్నరులు 'గవర్నరు జనరలు వానియింటికి స్వయముగావచ్చి దర్శనముచేసి మాటలాడి పోవుచువచ్చిరి. ఈతఁడేకార్యము చేసినను నది యీశ్వరాదేశమని నమ్మి యట్లు చెప్పుచువచ్చెను. వయసు ముదిరిన కొలఁది నితనికి లోకమున గౌరవము హెచ్చసాగెను. తానుగావించిన యవివేక కార్యములుగూడ భగవదాదేశమున జరిగినవని యతఁడు చెప్పు చుండుటచే నతని యనుచరులలోఁ గొందఱి కతనిపయి నసూయ పొడమెను.

ఇట్లుండ నతఁడు కుమార్తెకుఁ బెండ్లిచేయఁ దలంచి కచిబిహారు మహారాజును వరునిగా నంగీకరించెను. పెండ్లికుమార్తెకు పదునాలు గేండ్లయిన నిండలేదు. పెండ్లికుమారుఁడు రమారమి పదునేడేండ్ల వాఁడు. బ్రహ్మమత నిబంధనం బట్టియు కేశవచంద్రుని ప్రోత్సాహ ముచేతనే దొరతనమువారు నిర్మించిన చట్టముఁ బట్టియుఁ బెండ్లి కూఁతురు పదునారేండ్లకుఁ దక్కువగాను పెండ్లికొడుకు కిరువది యేండ్లకుఁ దక్కువగ నుండరాదు. అదియెగాక కచిబిహారు రాజు బ్రహ్మమత స్థుఁడుకాడు. వివాహము బ్రహ్మధర్మప్రకారము గాక బ్రాహ్మణ ధర్మప్రకారము జరుగవలసివచ్చెను. ఈకారణమునం బట్టి యతని యనుచరు లావివాహమునకు సమ్మతింపవలదని కేశవచంద్రునితో నొక్కిచెప్పినను వారిమాటలు వినక యతఁడది యీశ్వరాదేశమని చెప్పి దాటఁజూచినను దన కుమార్తెకు మంచి సంబంధము దొరికినది గదా యను కక్కురితిచేత స్వమత ధర్మములు సరకుసేయక యను చరుల హితోపదేశముల లెక్కగొనక లోకనింద కొడిగట్టి నిర్మల [illegible]ర్తనమున కొక మచ్చ దెచ్చుకొనెను.

కేశవచంద్రసేనుఁడు మొదట తన యల్లుఁడు బ్రహ్మమతస్థుఁడు గాకున్నను క్రమక్రమమున నతఁడు తన మతమునఁ గలియవచ్చునని యు ధనవంతుఁడగుటచే నతని కలయికవలన స్వమతము ప్రబలము కావచ్చుననియుఁ దలఁచి యీవివాహమున కంగీకరించెనని కొందఱియ భిప్రాయము. అట్లయినచో నతని యుద్దేశ్యము కొంతవఱకు మంచిదని యే యొప్పవచ్చును. అతని యనుచరుల కిదివఱకే లోలోపల రవులు చున్న యసూయాగ్ని యీవివాహమూలమున పెద్దమంటలై ప్రబ లెను. అప్పుడు పండిత శివనాథశాస్త్రి మొదలగువాని యనుచరులు కోపించి కేశవచంద్రసేనుఁడు బ్రహ్మసమాజమునకుఁ బ్రధానాచార్యుఁ డుగ నుండఁదగఁడనివానిం దొలగింపఁ బ్రయత్నించిరి. కేశవచంద్రుఁ డు పోలీసువారి సహాయమును గైకొని ప్రతిపక్షులఁ బారదోలి స్వస్థా నమును బలపఱచుకొనెను. వెంటనే శివనాధశాస్త్రి ప్రముఖులు కేశ వచంద్రుని హిందూదేశ బ్రహ్మసమాజమునుండి విడిపోయి సాధారణ బ్రహ్మసమాజమును 15 వ మేయి 1878 వ సంవత్సరమున స్థాపించు కొనిరి.

1880 వ సంవత్సరము మొదలుకొని కేశవచంద్రుఁడు నవీన సిద్ధాంతమని మతమునందు మునుపున్న దానికంటె క్రొత్తపద్ధతుల కొన్నిఁటిఁజేర్చెను. ఈసిద్ధాంతమునుబట్టి మనుష్యుఁ డధికవైరాగ్య మును బూని లోక సంబంధమును సాధ్యమైనంతవఱకు విడచి పరమే శ్వర భజన ధ్యానాదులయందుఁ గాలము గడపవలయును. ఈనవీన పద్ధతులఁ జక్కఁగ జనులకు బోధించుట కతని కవకాశము లేకపోయెను ఏలయన 1883 వ సంవత్సరము మొదలు కేశవచంద్రుఁడు రోగపీడి తుఁడై కొంతకాలము బాధపడి తుదకు 1884 వ సంవత్సరమున జన వరి 8 వ తారీఖున లోకాంతరగతుఁడయ్యెను. మతవిషయమున నభి ప్రాయభేదము లెట్లున్నను నీదేశోపకారి యకాల మరణమునకు వగ వని వారు లేరు. అతని మరణవార్త యింగ్లండు దేశమునందు దెలసి

నపుడు శ్రీవిక్టోరియారాణిగారు వాని మరణమును విని చింతిలి తత్కు టుంబము నోదార్చుచు తమ ప్రతినిధియగు రైపను ప్రభువుద్వారా వర్తమాన మంపిరి. గవర్నరు జనరలుగారగు రైపన్ ప్రభువుగారును కేశవచంద్రుని మరణము హిందూదేశమునందంతట విషాదము గలి గించెనని వాని కుటుంబమున కుత్తరము వ్రాసిరి. హిందువులొక్కరె గాక యింగ్లీషువారును వాని సుగుణములఁగూర్చి యొండొరుల మించు నట్లు స్తోత్రముఁజేసిరి. ఆసంవత్సరము 30 వ జనవరు సాయంకాలము కలకత్తామందిరమున కేశవచంద్రుని జ్ఞాపకార్థ మొకగొప్పసభ చేయ బడెను. దానికి దొరతనమువారి యాలోచన. సభలో, నగ్రగణ్యులగు సర్ విలియమ్ హంటరు దొరగా రగ్రాసనాధిపతులైరి. అన్ని మత ములవారలన్ని తెగలవారు వానిమతము గూర్చి శోకించి యుప న్యాసముల నిచ్చిరి బి. యే. మొదలగు శాస్త్రపరీక్షలయందుఁ గృతార్థులైన విద్యార్థులకుఁ బట్టము లొసఁగుకా లమున వారికి హితోపదేశముఁ జేయుచు ఆనరబిల్ రెయినాల్డ్సుదొరగారు సందర్భ వశమున కేశవచంద్రుని పేరెత్తి వానియోగ్యతనుగ్గడించి వాని మార్గము నవలంబించి యంతవాండ్రు గమ్మనినొక్కి చెప్పెను.

అంద అన్నివిధములఁ గొనియాడుటకు నాతని యందలి సద్గుణ ములె కారణములు గాని వేరొకటిగాదు. అతఁడన్నదమ్ములతోబంచు కొన్న ధనమంతయు బీదలగు బ్రహ్మసమాజ మతస్థులకై వ్యయముఁ జేసెను, ఇంతకంటె నౌదార్యవంతులఁ జూడఁగలమా; హిందూదేశ మునఁ బూర్వమహాత్ములయొక్క పరిశుద్ధాస్తిక మతమును నిర్మల వర్తనమును, వైరాగ్యమును, నెలకొలుపుటకై జీవితమునంతయు నతఁడు ధారవోసెను. అంతియెగాని కొందఱనుకొనునట్లు తమ స్వవ ర్తాభిమానము లేనివాఁడు గాఁడు. మంచియెచ్చటనున్నను గ్రహిం చుట మనుష్యధర్మమని నమ్మి యాయన యితర మతముల యందలి [illegible]ధర్మములపై నైతము గౌరవముఁ జూపెడివాఁడు. త్రాగుబోతు

తనము తలయెత్తకుండ నడచుటకును దిక్కుమాలిన వితంతువుల
నొక్కకడ జేర్చుటకును నధోగతినున్న స్త్రీల నున్నతదశకుఁ దెచ్చుట
కును భగవంతునియెడ నిజమైన భక్తి నెలకొల్పుటకును నాయన
మిక్కిలి పాటుపడియెను. దొరతనమువారిచ్చు బిరుదము కెన్నఁడతఁ
డాసపడఁడయ్యె. బంగాళా గవర్నరుగారొకమారతని కలకత్తాకు
మ్యునిసిపల్ కమీషనరుగా నియమింపఁదలంప నతఁడాగౌరవము
నంగీకరింపఁడయ్యె. విక్టోరియా రాణీగారు హిందూదేశ చక్రవర్తిని
యైనదుమి ఢిల్లీలో జరిగిన దర్బారులో దొరతనమువారతనికి బంగారు
పతకమునీయరాఁగా దాని స్వీకరింపఁడయ్యె.

ఇందూరుసంస్థాన ప్రభువగు హోల్కారు మహారాజుగారు
జయపూరు మహారాజుగారు మొదలగు మూర్ధాభిషిక్తులు తన్నుప్రాణ
స్నేహితునిగాఁ జూచుకొని యాదరించు నాఁడును గేశవచంద్రుడు
నిగర్వియై యనేక సేవకులున్నను దనయన్నము దాను వండుకొనుచు
సామాన్యులతోఁ గలసి మెలసి వారిసుఖ దుఃఖములు తనవిగా
ననుభవించుచుండె. అతని విగ్రహ మాఱడుగుల పొడుగుగలది.
బాహువులు దీర్ఘములు, వక్షస్థలము విశాలము, అతని ముఖవర్చస్సు
జనుల నాకర్షించునదియై రాజకళను గలిగియుండును.

బ్రహ్మసమాజ మొక మతముగా హిందూదేశమున వ్యాపిం
చుటకితఁడే కారణము. ఈతని యుపన్యాసము లసాధారణములు.
కుంభవృష్టులు నేలఁ గురిసినట్లతిచాక చక్యముతో నుపన్యసించుట
కును వినువారి సమ్మోహనాస్త్రముచే గట్టబడునట్లు నిశ్చేష్టితులుగ
జేయుట కతఁడే సమర్థుఁడు. ఇంతటి మహావక్త హిందూదేశమున
నదివఱకెన్నఁడు నుద్భవింపలేదు. స్వల్పలోపము లొకటి రెండున్నను
గేశవచంద్రుఁ డనేక సద్గుణ సంపన్నుఁ డగుటచే సర్వసజ్జన స్తవము
నకుఁ బాత్రుఁడు.

రామకృష్ణపరమహంస

ప్రపంచ భోగములపై నేవగలిగి బాల్యమునందె విరాగులయి యీశ్వరభక్తులయి జీవయాత్ర గడపిన మహాత్ములు పూర్వకాల మునందెగాక యిప్పటికిని హిందూదేశమున నక్కడక్కడ గనఁబడు చున్నారు. స్వామి దయానంద సరస్వతి, మహర్షి దేవేంద్రనాథ టాగూరు, బ్రహ్మానంద కేశవచంద్రసేనుఁడు, రామకృష్ణ పరమహంస మొదలగు వారందుకు దృష్టాంతములుగ నున్నారు. అందు దయానంద సరస్వతి కొంత ప్రాఁతపద్ధతిని కొంత క్రొత్తపద్ధతి నవలంబించిన మహాత్ముఁడు. దేవేంద్రనాథుఁడును గేశవచంద్ర సేనుఁడును బూర్వ పద్ధతినుండి విడివడి కేవలము క్రొత్తపుంతనే త్రొక్కి జనసామాన్య మున కనిష్టమయిన మతము నవలంబించిన విరాగులు. రామకృష్ణ పరమహంస కేవలము ప్రాచీనమార్గము ననుసరించి పరమభక్తుఁ డయి దేశస్థుల కందఱకు నిష్టుఁడయిన మహాయోగి. ఈతనిచరిత్ర మనేకాద్భుతములతో నిండియుండును. ఆయద్భుతములలోఁ బెక్కింటి నీకాలపువారు నమ్మఁజాలరు. అయినను పరమ హంసయొక్క శిష్యులలో నగ్రగణ్యుఁడగు వివేకానంద స్వాములవారు వ్రాసిన చరిత్రమునుబట్టి మేము వానిజీవితము నిచ్చట సంగ్రహముగా వ్రాసెదము.

రామకృష్ణ పరమహంస 1833 వ సంవత్సరమున ఫిబ్రేవరు నెల 20 వ తేదీని బంగాళాదేశమున హుగ్లీజిల్లాలోని కమర్పుకారను గ్రామ మున జన్మించెను. ఆతని తండ్రిపేరు ఖుదీరామచటోపాధ్యాయులు, తల్లి పేరు చంద్రమణీదేవి. ఆతని తలిదండ్రు లిద్దఱు యోగ్యతకు మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కి గ్రామస్థులందరిచేత గౌరవింపఁబడుచు వచ్చిరి. ఖుదీరా మచటోపాధ్యాయుల సత్యనిత్యతను దైవభక్తిని దెలుపుటకు రెండుదా

రామకృష్ణ పరమహంస

హరణల నిచ్చుచున్నాము. అతఁడు పూర్వము 'దేరీ' యను గ్రామము
నఁ గాపురముండువాఁడు ఆయూరి జమీందారుఁ డొకవిషయమునఁ
దప్పుసాక్ష్యము న్మనియు నీయకుండిన వానిం జిక్కులఁబెట్టెద ననియు
బెదరించినందున నతఁ డబద్ధమాడజాలక యాయూరు విడిచి కమర్పు
కారునకు వచ్చి తనజీవితశేష మచ్చటనే గడపెను. ఒకనాఁడతడు
తనకూతుం జూచుటకుఁ బయనమయి పోవుచుండగా మార్గమధ్యము
న నప్పుడే క్రొత్తగా బయలుదేరిన దళములుగల యొకమారేడు
చెట్టు గనఁబడెను. మారేడు దళములతో శివపూజ సేయుట యతనికి
మిక్కిలి ప్రియమగుటచేఁ బ్రయాణ మింకొకయప్పుడు సేయవచ్చును.
ఈయదను దప్పిన బిల్వదళములు మఱియొకప్పుడు దొరకునా యని
పయనమును గట్టిపెట్టి చెట్టెక్కి మారేడు దళములఁగోసి యొడినిండ
వేసికొని వెనుకకుం జని యిల్లుచేరి మనసార శివపూజఁ జేసెను.
అతనివద్ద వాక్సిద్ధి గలదనియు శుభముకాని యశుభముగాని యతఁ
డన్నట్లు జరుగుననియు జనులు నమ్మిరి. చటోపాధ్యాయుఁడు యాత్ర
నిమిత్తము గయకుఁ బోయియుండ నందు గదాధరుఁడగు శ్రీమహా
విష్ణు వతనికిఁ గలలోఁ గనఁబడి వానికడుపున గొడుకయి పుట్టెదునని
చెప్పెనట. అందుచే నతనికిఁ దండ్రి గదాధరుఁడను పేరుపెట్టెను.
కాని యిటీవల నెందుచేతనో యతఁడు రామకృష్ణుఁ డనుపేరంబరగె.

రామకృష్ణుఁ డాఱవయేఁటనే పురాణములు చెప్పెడివారియొద్ద
కుఁబోయి భారతభాగవత రామాయణాదికథల నెఱింగెను. అతని
కంఠధ్వని మధురమయి గంభీరమైనది. గానమునం దించుకప్రవేశము
గలుగుటచే నతఁడు శ్రావ్యముగఁ బాడగలవాడట. దేవాలయముల
యందలి విగ్రహములు చక్కగాఁ జెక్కఁబడినవో లేవో తెలిసికొనుట
కతనికి సహజమైన పుణ్యము గలదఁట. అతఁడు కడు బాలుఁడయినను
గ్రామమునందలి పెద్దలు చుట్టుపట్టువాండ్రు దేవతావిగ్రహముల
ముందువానికిఁజూపి యతఁడు మెచ్చిన తరువాతనే ప్రతిష్ఠఁ జేయుచు

వచ్చిరి. రామకృష్ణున కద్భుతమయిన జ్ఞాపకశక్తి గలదు. ఒకమారు భాగవతు లాయూరికివచ్చి జలక్రీడ లాడఁగా నాబాలుఁడది చూచి కథయంతయు జ్ఞాపకముపెట్టుకొని తరువాతఁ దోడిబాలురచే నాకథ నాడించెను. ఆయన వసియించు గ్రామము జగన్నాథ క్షేత్రమునకు బోవుదారిలో నుండుటచేత యోగులు సాధువులు సన్యాసులు వచ్చి యాయూరిసత్రములో బసచేయుచుండిరి. అప్పుడు రామకృష్ణుఁడు వారియొద్దకుఁబోయి వారివల్ల ననేకాంశములం గ్రహింపుచువచ్చెను.

తనయూరి జమీందారుఁడు మృతినొందఁగా నుత్తరక్రియల సమయమున చుట్టుప్రక్కల పండితులనేకు లచ్చట చేరిరఁట. ఆసమయమున వారికి వేదాంత విషయమయి సందేహముదోప వారు చర్చలుచేయుచుండ బాలుఁడగు రామకృష్ణుఁ డక్కడకుఁబోయి సందియ మవలీలగాఁ దీర్చెనఁట. పండితు లందఱు వానిని మహానుభావుఁడని కొనియాడిరి. రామకృష్ణుని పెద్దయన్న రామకుమారచటోపాధ్యాయులు సంస్కృతమున పండితుఁడై కలకత్తాలో నొకపాఠశాల బెట్టెను. తండ్రి రామకృష్ణునకుఁ బదియాఱవయేట నుపనయనము చేసి చదువునిమిత్తము వానిని పెద్దకొడుకున కప్పగించెను. రామకృష్ణుఁడాబడిలోఁ గొన్నినాళ్ళు చదివి యెంతకాలము చదివినను నాలుగు రూకలు సంపాదించుటకు వినియోగించు విద్యలేగాని మోక్షసాధనమగున చదువులేదని విసువుఁజెంది యాబడిలోఁ జదువుకొనుట మానెను.

1855వ సంవత్సరమున కలకత్తానగరమున కైదుమైళ్లదూరమున రాణీ రాసమణీయను జమీందారురాలొకర్తె దక్షిణేశ్వరస్వామి యాలయమును గట్టించెను. ఇది హిందూదేశమున శ్రేష్ఠమయిన కోవెలలలో నొకటి. ఆయాలయమునకు రామకృష్ణునియన్నయర్చకుడుగా నేర్పడెను. ఆలయప్రతిష్ఠ జరిగినదినమున నిరువదివేలమంది కన్నసంతర్పణము జరిగెను. గుడికట్టించిన రాణి శూద్రస్త్రీయగుటచే నా

మె కట్టించిన యాలయమున భుజించుట యశాస్త్రీయమని రామకృష్ణు డంత యన్నప్రదానము జరుగుచున్న యాయాలయమున భుజింపక సాయంకాలమువఱ కుపవాసముండి కొంచెమటుకులు కొని తిని రాత్రి కలకత్తాకుఁ బోయెను. తరువాతఁ గొన్నినాళ్ళకు సోదరుఁడు వచ్చి తనవద్ద నుండుమని బ్రతిమాలుటచేఁ దనయన్నము తాను గంగ యొడ్డున వేరే వొండుకొందునని చెప్పి యన్న నొప్పించి యతనితోఁ గలసియుండుటకుఁ బోయెను. అట్లు కొంతకాలము జరుగ సోదరునకు శరీరమునం దనారోగ్యము గలుగుటచే రాణి రాసమణియొక్క యల్లుఁ డగు మథురనాథుఁడు రామకృష్ణునే కోవెల కర్చకుఁడుగా నియ మించెను.

అతఁ డాపనింబూని యనుదినమును దక్షిణేశ్వర స్వామిని శ్రీ కాళికాదేవినిఁ బూజించుచుండఁ గాళియం దత్యంతభక్తి యాతనికి నెలకొనియె. పూజానంతరమున రామకృష్ణుఁడు దేవీ విగ్రహమువద్ద గూర్చుండి కొడుకు తల్లియొద్ద మారాముచేసి యడిగినట్లు 'అమ్మా! పలుకవే నాగతియేమి చెప్పితివే' యనిపిలచుచు నెడతెగక ప్రార్థించు చుండును. ఆదేవి తన మాతయనియు జగన్మాతయనియు నతఁడెంచుచు తాను నివేదన చేసిన యాహార మామె నిజముగా భక్షించుచున్న దనుకొనెను. ప్రార్థించుటయేగాని యాతఁ డెన్నఁడు రెండవపని చేయ కుండుటచేఁ వాని బంధుగు లతఁడు వెర్రిధోరణిలోఁ పడినాఁడని నమ్మి పెండ్లిచేసినచోఁ గొంతవఱకు దృష్టి మరలు ననుకొని వివాహముఁ దలపెట్టిరి. పెండ్లిచేయుటకుఁ దనవారుఁ దలపెట్టినతఁడు తనకు రామ చంద్రముఖోపాధ్యాయుఁ డనునొక బ్రాహ్మణుని కూఁతురు శారదా మణిదేవి యను సుత్తమ బాలిక భార్యయగునట్లు విధింపఁబడిన దనియు వాని యొద్దకుఁబోయి యడుగుమనియు దనవారితోఁ జెప్పెను. వారామాటల కద్భుతపడి వెంటనే ముఖోపాధ్యాయుని యొద్దకుఁ బోయి యడుగ నతఁ డంగీకరించి యైదేండ్ల వయస్సుగల తన

కూఁతును వానికిచ్చి వివాహము చేసెను. వివాహ మయిన పిదప మరల రామకృష్ణుఁడువచ్చి యాలయంబున నర్చకత్వము చేయఁ బూనెను.

వివాహము జరిగినదిగాని చుట్టము లనుకొన్నట్లు వానిమనో వైకల్యము మాత్ర మించుకయుఁ దగ్గక మఱింత హెచ్చెను. ఈపర్యా య మతఁడు ప్రార్థనము సేయుటయే గాక యహోరాత్రము లొక్క మచ్చున నెడతెరపిలేక తల్లీ నాకుఁ బ్రత్యక్షము గావేమే యని పెద్ద పెట్టున నేడ్వసాగెను. ప్రతిదినము సాయంకాలమయిన తోడనే "అయ్యో! దల్లీ! మరల నొకదినము గడచిపోయినది. ఇఁకఁ బ్రత్యక్ష మగుట యెన్నఁడే" యని విలపించును. చూచిన వారిలోఁ గొందఱు పిచ్చియెత్తినదనిరి. మఱికొంద ఱాయేడుపుఁ జూచి వానికి దారుణరోగబాధ కలదనిరి. మధురనాథుఁడునది రోగమే యనుకొని తగుచికిత్స చేయించుటకు గొప్పవైద్యులవద్దకుఁ దీసికొనిపోయి చూ పెను. వైద్యు లెవ్వరు వానిరోగము కనుఁగొనఁ జాలరయిరి. తుద కొక మహావైద్యుఁడు వానికది రోగము కాదనియు నతఁడు మహా యోగి యనియుఁ జెప్పెను. అతఁ డొకప్పుడు భక్తిపారవశ్యముచేత దేవికి సమర్పింపఁ దలఁచిన పూలదండలు తానే మెడలో వైచు కొనును. మధురనాథుఁడది మొట్టమొదటఁ జూచి వానిపైఁ గోపిం చెను; కాని పిమ్మట వానిమహిమ నెఱిఁగి యూరకొనెను. రామ కృష్ణుఁడు గుడిలో నర్చనసేయుటకు వీలులేని యవస్థలో నుండుటచే నతని నాపనిలోనుండి తప్పించి మధురనాథుఁ డతని మేనయల్లుని నియమించెను.

ఇట్లుండ నెంతకాలమునకుఁ దనకు దేవి ప్రత్యక్షము కాలేదని నిరాశఁజెంది రామకృష్ణుఁడు మృతినొందఁ దలఁచుచుండఁగా నొడలు తెలియక పడిపోయెను. ఇది కొందఱు మూర్ఛయనుకొనిరి; కాని [illegible] మూర్ఛగాక సమాధియయ్యెను. ఈసమాధిలో వానికి కాళికా

దేవి ప్రత్యక్షమై వానిననుగ్రహించెను. అంతట నతఁడించుక యూరడిల్లియుండెను. అది మొదలుకొని మరణమునొందువఱకుఁ బలుమారులు సమాధిప్రవేశముఁ జేయుచునే యుండెను. అతఁడు సమాధిలో నున్నప్పు డెంతఘనవైద్యులు వచ్చి చేయిచూచినను నాడి గనఁబడదయ్యె. ఈ యద్భుతమున కెవ్వరుఁ గారణముఁ జెప్పఁజాలరయిరి. సమాధిలోఁ దనకు దేవి తరుచుగాఁ బ్రసన్నురాలగుచుండుట నిజమో లేక తనమనోభ్రమయో యని యొకానొకప్పుడతఁడు సందియంపడుచు దానియదార్థ్యమును గనుంగొనుటకయి యదివఱ కెన్నఁడును జరుగని యొకకార్యము జరిగినచో దేవీ ప్రత్యక్షమునమ్మెదనని యతఁడు దేవితోఁ జెప్పుచుండును. ఎట్లనరాణి రాసమణియొక్క కొమార్తె లిద్దఱు దమయంతఃపురము విడిచి యాలయము ముందు మఱ్ఱిచెట్టుక్రిందకు వచ్చి తనతో మాటలాడినచో దేవి ప్రత్యక్షమగుట నమ్మెదనని దేవితోఁ బలికెను. రాచమణికూఁతు,లిద్ద ఱెన్నఁ డంతఃపురము విడువని గోషాస్త్రీలు అదివఱ కెన్నఁడాలయము త్రొక్కిచూచి యెఱుఁగరు. అది యేమి చిత్రమోకాని యాశుద్ధాంత కాంతలిద్దఱు గుడిచూచుటకుఁ దల్లి యనుమతి నంది యాలయమునకువచ్చి మఱ్ఱిచెట్టునీడ నున్నరామకృష్ణుని బలుకరించి "<u>దేవి నిన్ననుగ్రహించును. భయపడకు</u>" మని చెప్పిపోయిరి. ఈ తెఱంగుననే యతఁడు కోరినట్లనేకాద్భుతములు దేవీ ప్రసాదమువలన జరుగుచు వచ్చెను.

ఇట్లు నిరంతరప్రార్థనములఁ జేయుచు సమాధులం బ్రవేశించుచు రామకృష్ణుఁడు పండ్రెండుసంవత్సరములు తపస్సు చేసెను. ఆకాలమునందొక నాఁడు రాత్రియు నతనికి నిద్రలేదు. కన్నులు బలవంతముగా నతఁడు మూయఁదలఁచినను మూయఁబడవయ్యె. అప్పుడప్పు డతఁడు "దేవీ! నేను మృతినొందుదును గాఁబోలునని భయపడుచుండ నతనికి "వత్సా! శరీరమునం దభిమానము విడువనేని

నీకు ముక్తి యెట్లుగలుగు" నని యొకశబ్దము వినఁబడెను. ఒకమా రతఁడు తల్లీ నేనీకించిజ్ఞు లగు మనుష్యులవద్ద చదువు నేర్చికొనను నీవే నేర్పుమని యడుగ "వత్సా! నేను నీకు నేర్పెదనులే" యని యొకమాట వానికి వినఁబడెను. అప్పుడప్పు డతఁడు సర్వసమానుఁ డయి "నేను బ్రాహ్మణుఁడను గొప్పవాఁడను. తక్కినజాతులవా రల్పులను దురభిమానము నామనసునుండి తొలఁగింపు" మని దేవిని బ్రార్థించి వెంటనే తక్కువజాతివాండ్రగు సేవకులయిండ్లూడ్చి వారికి విధేయుఁడయి మెలఁగును. మఱియొకప్పు డతఁడొకచేత రూపాయి లను రెండవచేత చిల్లపెంకులను బట్టుకొని గంగయొడ్డునఁ గూర్చుండి "ఇది ధనము దీనిచే బియ్యము పప్పు మొదలగువస్తువు లన్నియు లభించును. దీని నందఱు గౌరవింతురు. ఇవి చిల్లపెంకులు. వీని మొగ మెవ్వరుఁ జూడరు. నాకివి రెండు సమానములే" యని రెం డునుగలిసి గంగలో బారవేయును. ఒకనాఁడు రాసమణి యల్లుఁడు మధురనాథుఁడు పదునైదువందల రూపాయిలు విలువగల యొక గొప్ప శాలువ వానికిం గప్పెను. రామకృష్ణుడు మొదట దానికి సంతసించినట్లు కనఁబడి నాలుగు నిముసములలో నాశాలువుందీసి నేలపై వైచి కాలరాచి దానిపైనుమిసి "ఇదిగర్వమును హెచ్చించును. దీనికన్న పాఁతగుడ్డపేలికలు మేలు" లని జానితో నేలయూడ్చి పారవైచెను. అదినములలో నతనికి నిరంతరము శరీరమంతయు మంట లెత్తుచు వచ్చెను. అందుచేత నతఁడు గంగలోఁ గంఠములోతు నీళ్ళలో దిగి తరుచుగ నిలుచుచు వచ్చెను.

ఇట్లుండ నామహాత్మునియొద్ద కొకయోగిని వచ్చెను. ఆమె యూరెయ్యదియో యెవ్వరెఱుంగరు. ఆమె కనేకపురాణంబులు కంఠపాఠముగ వచ్చును. వాదములుచేసి యెంతెంతపండితులనైన నవలీలగ గెల్చెడు ప్రజ్ఞగలది. ఒకయోఁడుది వచ్చి తనకుఁ గొంత విద్య నేర్పుమని దేవి సమాధిలో నతనితో నొక్కమాట చెప్పెను.

చెప్పిన చొప్పున దీర్ఘకాయము స్ఫురద్రూపము గల యాయోగిని వచ్చి రామకృష్ణు నానవాలు పట్టి "నేను నీకొఱకే వెదకుచున్నాను. కనఁబడితివా" యని వానిం బలుకరించి యాతనితోఁ గలసి కొంత కాల మచ్చట నుండెను. రామకృష్ణుని శరీరమంతయు భగభగ మండుచుండుటచే నతఁడామెను కారణ మడుగ నామె భగవద్భక్తుల కందఱకు శరీర మట్లే మంటలెత్తు ననియు నిట్లే నాలుగువందల యేండ్లక్రిందట శ్రీచైతన్యునకును బూర్వకాలమున రాధాదేవికిని భగవంతునిపైఁ గల యనురాగముచే దేహతాపము గలిగె ననియును జెప్పి తనమాటలు సత్యములని ఋజువుచేయుటకు వైష్ణవ పురాణములం దెప్పించి యందుఁబ్రమాణములం గనఁబరచి నమ్మించి రామకృష్ణుని మేన మంచిగంధము మూడుదినములుపూయించి పూల దండలు మెడనువేయించి యట్లే చైతన్యునియొక్కయు రాధయొక్కయు తాప మడఁగెనని చెప్పెను. ఈశైత్యోపచారముచే నద్భుతముగ రామకృష్ణుని మేనుచల్లఁబడెను. ఈమంటలడఁగిన వెనుక నతనికిమితి లేనియాఁకలిబాధ కలిగెను. ఎంతయన్న మెన్నిమారులు తిన్న నతనికాఁకలి యుపశమిల్లదయ్యె. అప్పుడా యోగిని చైతన్యుఁడు రాధ మొదలగువారికిఁ గూడ నిట్లే వింతయాఁకలి కలిగెనని చెప్పి, కొన్ని గ్రంథ దృష్టాంతములఁ జూపి పలుపిండివంటలు కూరలు నన్నము కుప్పకుప్పలుగా నతనియెదుటఁ బెట్టించెను. రాసులకొలఁది పదార్థములఁ జూచుటచే నతనియాఁకలి క్రమక్రమంబుగ నుపశమిల్లి ప్రకృతిలోఁ బడెను. ఈయోగిని యతనికి యోగశాస్త్రము సమగ్రముగాఁ దానున్నకాలమున నేర్పెను.

ఇవ్విధంబున యోగశాస్త్రమునఁ బరిపూర్ణుఁడై రామకృష్ణుఁడు వేదాంతము నభ్యసింపవలయునని తలంచుచుండఁగా నతనివద్దకు మహానుభావుఁడగు దిగంబరయోగి యొకఁడువచ్చెను. అతఁడు బీరెండ గాయునపుడును గొండ చిల్లివడ వానలు గురియునపుడును జెట్ల

క్రిందనే కాని యిండ్ల తల దాఁచుకొనఁడు. ఊరుబైటనేగాని గ్రామ
మున వసింపడు. పండ్లుపాలెగాని యన్నముతినడు. రామకృష్ణుఁ డొక
నాఁడు గంగయొడ్డునఁ గూర్చుండ నాయోగివచ్చి వానిని గుర్తెఱిఁగి
బ్రహ్మజ్ఞానోపదేశము చేయవచ్చితినని చెప్పి యతనితోఁ గలసి పదు
నొకండు మాసములుండెను. రామకృష్ణుఁడు సాటిలేని బుద్ధినిపుణత
గలవాఁడగుటచే నాతఁ డుపదేశించిన బ్రహ్మవిద్య నతిస్వల్పకాలమున
నవలీలగా గ్రహించె. యోగి యాతని తెలివి కక్కజపడి "వత్సా!
నేను నలువదియేండ్లు కష్టపడి నేర్చినదానిని నీవు నాలుగుదినములలో
నేర్చితివి" యని యాదినము మొదలు వానిని శిష్యుఁడుగా నెంచక
మిత్రుఁడుగా భావించెను. ఆయోగి తనవద్ద నిరంతరము నగ్నిహో
త్రము నిలుపుకొని యదియె పరమపావనమని తలంచుచుండెను.
ఒకనాఁ డాయగ్నిహోత్రమున నొకఁడు చుట్ట కాల్చుకొనపోఁగా
యోగి తనయగ్ని మైలపడినదని వానిపైఁ గోపించెను. అప్పుడు
రామకృష్ణపరమహంస యోగినిట్లని మందలించె. "అయ్యా! యీ
యగ్నియు దీనిని మైలపరచిన మనుష్యుఁడు పరబ్రహ్మస్వరూపములే
కదా. నీకీభేదబుద్ధి యేలకలుగవలె? ఆపలుకులు విని యోగి పరమ
హంసతో "ఇఁకమీఁద నేనెన్నఁడు నెవరిపైఁ గోపపడ" నని తెలివిం
దెచ్చుకొనియె.

రామకృష్ణుఁ డీవిధమున బ్రహ్మజ్ఞానమునేర్చి జ్ఞానమొకదారి
నడత యొకదారి గాకుండ నద్వైతసిద్ధి నొంది పిమ్మట 'యోగాభ్యా
సము చేయనారంభించెను. ప్రాణాయామముఁ బట్టి యూపిరి బంధించి
యాహారంబుఁ దినక యతఁ డొక్కొకసారి కొన్నిదినములు గడపుచు
వచ్చెను ఆదినములలో నెక్కడనుండియో యొకసాధువు వచ్చి యత
నితోఁ గలసియుండి ప్రాణాయామము బట్టినప్పు డాహారము లేమిచే
[illegible]డు మృతినొందునేమో యనుభయమున బలవంతముగ నాహార
[illegible]ంగించుటకుఁ బ్రయత్నించుచువచ్చెను. ఒకప్పుడు రామ

కృష్ణున కెంతకు మెలఁకువ రానందున సాధువు దుడ్డుకఱ్ఱతో వానిం గట్టిగా కొట్టి మెలకువ దెప్పించి రెండుకబళముల యన్నము నోట గ్రుక్కి బ్రతికించెను. ఈతెఱంగున నాఱుమాసములు యోగాభ్యాస మగునప్పటికి రామకృష్ణున కాహార నిద్రాసుఖములు లేమి గ్రహణి రోగము సంభవించెను. ఈరోగము యోగమును మాన్పించి వానికి జాల మేలొనరించెను. స్వదేశ వైద్యులు వాని రోగము కొన్నిరోజు లలో మాన్పిరి. ఆయభ్యాసముచేత సామాన్యయోగులకు దుర్లభ మైన నిర్వికల్పక సమాధిని దాను బ్రవేశింపఁగలిగితిననియు దృఢ మయిన మనస్సును శరీరమును గలిగియుండుటచేత తానట్టిసమాధిని బ్రవేశింప మరల బ్రతుకనయ్యెను, కాని సామాన్యులు బ్రతుకుట యరిదియనియు నతఁ డిటీవల చెప్పుచువచ్చెను. ఆరోగ్యము కలిగిన పిదప నతఁడు వైష్ణవుల భక్తిమార్గము నవలంబింపవలయునని తలంచెను.

వైష్ణవులు భగవంతు నైదువిధములుగా సేవింతురు. 1. సేవ కులు యజమానుని గొలిచినట్లు 2. మిత్రులొండొరులఁ బ్రేమించునట్లు 3. తల్లిదండ్రులు బిడ్డలఁ బ్రేమించునట్లు 4. బిడ్డలు తల్లిదండ్రులఁ బ్రే మించునట్లు 5. భార్య భర్తను వలచునట్లు. ఈయైదిఁటిలోఁ గడపటి విధమే యుత్కృష్టమయినదనియు నామార్గమునే పూర్వము గోపికలు రాధాదేవియు ననుసరించి ముక్తులైరనియు నమ్మి రామకృష్ణుఁడు కొన్నిదినములు స్త్రీవేషముఁ దాల్చి తాను భగవంతుని భార్యయగు రాధనని యెంచి తత్సంయోగమునకై పలుమారు ప్రార్థించెను. ఒక నాఁడు సమాధిలో నతనికి ముద్దుమొగముతో గోపాలకృష్ణదేవుఁడు సాక్షాత్కరించినందున నతఁడు కృతార్థుఁడయ్యె. రాధ పరమభాగ వతోత్తమురాలనియు నామె గోపాలదేవునియందు వలపు నిలుపుట భక్తిచేతనేగాని సంభోగార్థము గాదనియు జ్ఞానవంతులేకాని పామరు లాగ్రంథములఁ జదువఁగూడదనియు రామకృష్ణుని యభిప్రాయము.

భక్తియోగమునందిట్లు సిద్ధిని గాంచిన పిదప నతఁడు మహమ్మదీయ పద్ధతి ప్రకారము కొన్నిదినములు భగవంతుని ధ్యానించెను. అవల క్రైస్తవ సిద్ధాంత ప్రకారము కొన్నిదినము లీశ్వరుని సేవించెను. అదినములలో నతనికి యేసుక్రీస్తాకారము కనఁబడి వాని ధన్యుని జేసెను. రామకృష్ణుఁడేమత మవలంబింప దలఁచునప్పు డామతస్థుఁడొకఁ డతని వద్దకువచ్చి తద్రహస్యము లన్నియునతనికిఁ జెప్పునఁట. అన్నిమతముల నవలంబించుటచే ప్రతిమతము మంచిదేయనియు నేమత మవలంబించి నను మనుష్యులకు ముక్తిదొరకుననియును నొక్కొక మతమఖండ సచ్చిదానంద స్వరూపుండను భగవంతుని గుణములు దెలుపుననియు నతఁ డభిప్రాయపడెను.

అతఁడు సంకల్పసిద్ధుఁడని వాడుక. ఒకనాఁడాయన గంగయొడ్డు నఁగూర్చుండి తనయోగాభ్యాసమున కనువుగా నొకకుటీరమును నిర్మించుకొనఁ దలంచుచుండ నప్పు డద్భుతముగాఁ గొన్ని వెదుళ్లు తాఁటి యాకులు నార మొదలగు గుడిసెకుఁ గావలసిన పరికరములు గొట్టుకొనివచ్చి వానికంటఁబడెను. ఆపరికరముల నతఁడు వెంటనే గ్రహించి కొందఱు సేవకుల సాయమునఁ గుటీరము నిర్మించుకొనియె.

ఇవ్విధంబునఁ బరమయోగియై రామకృష్ణుఁడుండ నతనిభార్య పుట్టినింట నీడేఁ పదునెనిమిదేండ్ల ప్రాయముగలదయ్యె తల్లిదండ్రులామెతో నీమగఁడు పిచ్చివాఁడయ్యె నమ్మాయనిరి. కొందఱు లోకులతఁడు పరమయోగి యయ్యెనని చెప్పునని శారదామణిదేవి యట్టిమగని నొక్కసారి కన్నులారఁ జూడ వేడుకపడి తల్లిదండ్రుల సెలవు పొంది వాని యొద్దకుం బోయి తన్నెఱింగించుకొనియె. రామకృష్ణుఁ డామెనాదరించి యిట్లనియె. "పూర్వపు రామకృష్ణుఁడు మృతినొందినాఁడు. నేను క్రొత్తవాఁడను. లోకమునందలి యాఁడువాండ్రందఱు నాకెల్ల తల్లులో నీవును నాకు తల్లివిగాని భార్యవుగావు." అని యామెపాదము [illegible] నాశీర్వదించుమని ప్రార్థించి పుష్పములతోఁ బూజించి

వెంటనే సమాధిగతుఁడై యొడలెఱుఁగకఁ బడియె. మగనికిం దెలివి వచ్చినపిదప నాయిల్లాలు "స్వామీ నేను మీతపమున కంతరాయము గలిగింపను. మీపాదసేవ సేయుచు నిచ్చటనే పడియుండెద. నాకం దుకు సెలవి'మ్మని వేడిన నతఁడామె వేడికోలంగీకరించె. ఆమెయు భర్తవలెనే నిస్పృహ గలిగి విరాగిణియైయుండె. మధురనాథుఁ డొక నాఁడామెనుంబిలిచి 'తల్లీ నీకు నేను పదివేలరూపాయలిచ్చెదను. నీవు బోయి సుఖముగా నుండుమని చెప్ప శారదామణిదేవి నవ్వి "నాయనా! నాభర్తధనము నిరాకరించియే మహాత్ముఁడయ్యె. నేనును వాని నను సరించెద, నాకు ధనమెందు"కని నిరాకరించె.

అనంతరము కొన్నినాళ్ళకు మధురనాథుఁడు తీర్థయాత్రలకుఁ బోవుచు రామకృష్ణునివెంట గొనిపోయి ఆయాత్రలలో రామకృష్ణుడు కాశికిఁ బోయి జగత్ప్రసిద్ధ సన్యాసియగు త్రైలింగస్వామిని సందర్శించి గోకులబృందావనమున గంగామాతయను మహాత్మురాలిని సేవించి ధన్యుఁడయ్యె. మరల వారింటికివచ్చుచున్న మధ్యమార్గమున నొకపల్లి యలోజనులు దారిద్ర్యమున బాధపడుచుండుటఁ జూచి పరమహంస వారిదైన్యమునకు వగచి యాయావారందరి నాదరించినఁ గాని నేనిచ్చట నుండి కదలనని కూర్చుండె. అప్పుడు మధురనాథుఁడు చాలసొమ్ము వెచ్చ పెట్టికొన్నినాళ్ళన్నప్రదానము చేసి కట్టగుడ్డలిచ్చి యాదరించె ఈతడు పరమపావనుఁడు. వానిదర్శనము చేసినవారందఱు వెంటనే పవిత్రు లగుదురు. అతని సాన్నిధ్యవిశేషమున కొందఱు సమాధిగతులయి యీశ్వరుని గనువారు కొందఱు తమదురాలోచనల విడిచి యిం డ్లకు నిష్కలుషచిత్తులయి పోవుదువారు. వేయేల, ఆయన నొకసారి చూచినపిదప జారులకు కాంతాసక్తియు లోకులకు ధనాసక్తియుఁ బోవుచునవి. ధనముపేరు చెప్పిన నతని కెంతరోతయో యీక్రింది సంగతినిబట్టి తెలిసికొనవచ్చును.

వివేకానందస్వామి

ఆసేతు హిమాచలమగు భరతఖండమునందంతట కీర్తి వ్యాపించియున్న నీమహాత్ముని చరిత్ర మెక్కడమాకు సమగ్రముగాలభింపలేదు. అందుచేనీతని చరిత్రము సంగ్రహముగా వ్రాయవలసిచ్చినది.

ఈయన బంగాళాదేశస్థుఁడగు శూద్రుఁడని కొందఱు క్షత్రియుఁడని కొందఱు జెప్పుచున్నారు. పూర్వాశ్రమమునం దీయనపేరు నరేంద్రనాథదత్తు. సన్యసించినవెనుక నీయన వివేకానందస్వామియని పేరుపెట్టుకొనెను. నరేంద్రనాథదత్తుయొక్క తల్లిదండ్రు లెవ్వరో వారెట్టివారో యీతనిబాల్య మేవిధముగా గడుపబడినదో మనము తెలిసికొనుటకుం దగినయాధారము లేవియు లభింపలేదు. కాని యీతనితండ్రి కలకత్తానగరవాసుఁడే యనియు నరేంద్రనాథదత్తు తత్పట్టణమునందే పుట్టి పెరిగి యింగ్లీషువిద్య చదువుకొని తుదకు పట్టపరీక్షయందనగా బి. యే. పరీక్షయందుఁ గృతార్థుఁడయ్యెనని కొన్ని గ్రంథములం జదివినారము. ఈయన ప్రథమమందు బ్రహ్మసమాజ మతాచార్యుఁడగు కేశవచంద్రసేనునితోఁ గలసి యామతాభిమానముగలిగి యుండెనఁట. అనంతరము శ్రీరామకృష్ణ పరమహంసయొక్క మహిమలు విని యతనిశిష్యుఁడై నరేంద్రనాథదత్తు వానియనుగ్రహము వలన వేదాంతవిద్యోపదేశమునొంది బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడై గురువుగారి మరణానంతరమున లౌకికవ్యాపారములపై విరక్తిపొడమ సన్యసించి వివేకానందస్వామి యనుపేరం బ్రసిద్ధుఁడై తన జీవితశేషమంతయు లోకోపకారార్థమై గడపియుపనిషన్మతమును భరతఖండమునందే గాక యమెరికా ఖండమునందును యూరపు ఖండమునందును బోధించెను. ఈయన సన్యసింపకమునుపును సన్యసించినవెనుక [illegible]కాలమును మనదేశమునందేయున్నను వానిపే రెవ్వరికిం దెలియ

వివేకానందస్వామి

రాదయ్యె. అమెరికాఖండమునకుఁ బోయిన వెనుకనే యీతనియం దణఁగియున్న జ్ఞానవిశేషమంతయు బయలుపడుటయు నందుమూలమున లోకమంతయు నతని నెఱుఁగుటయు సంభవించెను.

అమెరికాఖండమున యూనైటెడ్స్టేట్సును దేశముగలదు. అందు షికాగోయను గొప్పనగరమున్నది. ఆదేశస్థులందఱు కోట్ల కొలఁది ధనము చందాలమూలమున జేర్చి షికాగోనగరమున 1893 సం॥ రమున గొప్పప్రదర్శనము జరిగించిరి. అప్రదేశమునందే దేశపు మనుష్యులు మున్నెన్నఁడు జూచి యుండని చిత్రములు చూచునట్లును విని యెఱుఁగని సంగతులు వినునట్లును తత్కార్య నిర్వాహకు లేర్ప రచిరి. అప్రదేశమునందే సర్వమతములఁ గూర్చియు జర్చలు జరపఁ దలంచి మతమహాసభ (Parliament of Religions) నొకదాని నచ్చటివారు కూర్చిరి. ఆమతమహాసభకు వివిధదేశములనుండి వివిధ మతములవారు తమతమ మతములయందలి మేలిసంగతుల ప్రపంచ మునకుఁ దెలియునట్లచ్చట నుపన్యసింపఁ దలంచి యానగరమునకుం బోయిరి. -వివేకానందస్వామియు బవిత్రమైన యుపనిషన్మతమును బ్రహ్మవిద్యను నాగరికతతోఁ దులతూఁగుచున్న పశ్చిమఖండ వాసు లకు నమెరికాఖండవాసులకుఁ దెలుపఁగోరి యామతమహా సభకుఁ బోవ సమకట్టెను, గాని ప్రయాణము ధనమూలముగదా. అదివఱకె సన్యసించియున్న యామహాత్మునకు ప్రయాణమునకుఁ గావలసిన ధనము చిక్కకపోవుటచేతను తనదేశస్థులెవ్వరు ధనపూనికకుఁ దోడు పడకపోవుటచేతను వివేకానందుఁడు చెన్నపట్టణమువచ్చి తనయుద్యమ మచ్చటి పెద్దమనుష్యుల కెఱిఁగించెను. నిపుణగప్పిన నిప్పువలెనున్న యతనిజాడ నెఱిఁగి చెన్నపురివారు కొంతధనమిచ్చి యాయన నమెరి కాఖండమునకుఁ బంపిరి.

స్వమతములంగూర్చి యుపన్యసించుటకు షికాగోనగరమునకు మనదేశమునుండి వెళ్ళినపురుషుఁడొక్కఁడేగాడు. బ్రహ్మసమాజమత

పక్షమున ప్రతాపచంద్రమజుందారును బౌద్ధమతపక్షమున ధర్మ పాలుఁడును మన దేశమునుండియే వెళ్ళిరి. కాని వీరిద్దరికంటెను మత సంబంధములగు చర్చలు జేయుటకు వెళ్ళిన తక్కిన పురుషులకంటెను వివేకానందస్వామి కొక్కనికే యధికఖ్యాతి గలిగెను. చూపరుల మనస్సుల నాకర్షించుమూర్తియు మంచిముఖవర్చస్సును గంభీరమైన కంఠనాదమును గలిగి కాషాయాంబరములు ధరించిన యాహిందువును జూచినదిమొద లమెరికాఖండవాసులకు వానియం దొకవిధమైన యనురాగ ముదయించుటచే నాతఁడుచేయు నుపన్యాసముల వారు శ్రద్ధతో నాలకింపఁ జొచ్చిరి. వివేకానందస్వామి యమెరికాకు పోకమును పచ్చటి జనులకు మతమునుగూర్చియుమననాగరికతనుగూర్చి యు నంతగా దెలియదు. మనలను బాగుచేయునెపమున మన దేశము నకుఁ బోయినప్పుడు హిందువులమతము దుర్మత మనియు వారు మనుష్యజాతిలో నెంచఁబడఁ దగినవారు కారనియు నప్పుడప్పుడు చెప్పుచుందురు. గావున నచ్చటిజను లామాటనువిని మనవిషయమున నెంతయు నధమాభిప్రాయమును గలిగియుండిరి.

వివేకానందస్వామి బోధనలు వినినవారి కందఱకు నట్టి యభి ప్రాయములు పోయినవి. ఈయన యాదేశమున బోధించినది వేదాంత మతము. అనగా నుపనిషత్తులలోని మతము. ఆయనకు శంకరాచార్యుని యందును రామానుజాచార్యునియందును మిక్కిలి గౌరవము గలదు. వేదాంతమతము సర్వోత్కృష్ట మయినదనియు నిది తక్కిన మతములవంటిది గాదనియు మహమ్మదీయ మతము క్రైస్తవమతము మొదలగునవి యొక్కొక్క పురుషునిమీఁద నిలిచి యున్నవనియు నాపురుషుఁడు లేడని గాని యా పురుషునియం దట్టి మహిమలు లేవనిగాని నిర్ధారణ చేయఁబడినప్పుడు తప్పక యామత ములు నశింపవలసి, యున్నవనియు వేదాంత మత మెవరో యొక పురుషునిమీఁద నిలిచియుండలేదు గావున నది సర్వకాలములయందు దేశములయందు సకలజాతులవారికి నవలంబనీయమనియు నతఁడు [illegible]

పీఠములమీఁద నెక్కి మనకు గురుస్వాములమని చెప్పుకొనుచు సన్యాసులయ్యు జమీాందారులకంటె నెక్కువ భోగముల ననుభవించు మతగురువులు నశించినప్పుడుగాని మనదేశ మభివృద్ధి పొందదని యాయన పలుచోట్ల నొక్కిచెప్పెను. వేదాంతవిద్య జాతిభేదములేక సకలజనులకు నుపదేశింపఁ దగినదనియును చండాలాది నీచజాతులకుఁ గూడ విద్యాబుద్ధులుచెప్పి బాగుచేయవలసిన భారము మనమీఁద నున్నదనియు నీచజాతులు హీనస్థితిలో నుండుటచేతను మనదేశము చెడిపోయిన దనియుఁ గావున వారిస్థితిని జక్కఁజేయుటకు మనమంద అము పాటుపడవలసినదనియు వివేకానందస్వామి యనేకోపన్యాసము లలో ప్రసంగించుచు వచ్చెను. అంతియగాక తాను చనిపోవులోపుగ పదిమంది మాలవాండ్రనయిన నుత్తమబ్రాహ్మణులుగఁ జేసి మృతి నొందుదునని చెప్పెను. కాని యీకార్యము నెరవేరకముందె యాయన మృతిపొందెను. తక్కువజాతులవారి నున్నతస్థితికి దెచ్చుట క్రీయన కిష్టమే. ఆవిషయమున నొక యుపన్యాసమం దాయన యిట్లు చెప్పియున్నారు. "బ్రాహ్మణులు మొదలగు నగ్రవర్ణములవారు తమ యాచార వ్యవహారములు నదలుకొని తక్కువ జాతులలో కలియగూడదు. కాని మాలవాండ్రు మొదలగు తక్కువ జాతుల వారికి వేదశాస్త్రములు మొదలగు విద్యలుచెప్పి వారి నగ్రవర్ణజు లతో సమానులుగఁ జేయవలయును. ఇదియే నీచజాతుల నున్నత స్థితికిఁ దెచ్చుట.

అమెరికాఖండమునందు మత మహాసభ ముగిసిన వెనుక వివేకానందుని యుపన్యాసముల నెంత వినినం దనివితీరక యచ్చటివా రనేకులు కొంతకాలము తద్దేశముననుండి యుపన్యాసముల నింక నివ్వుమని ప్రార్థించిరి. అందుచేనాయన మరిరెండు సంవత్సరములచ్చట నుండవలసివచ్చెను. ఆకాలమునందాయన ప్రతిదిన ముదయముమధ్యా హ్నము సాయంకాలము వేరువేరు స్థలములయందు ప్రజలడిగిన మత

విషయములగూర్చియుపన్యసించుచు స్థలాంతరములనుండివచ్చిన పెక్కుజాబులకు త్తరములు వ్రాయుచు నిమిషమయిన వ్యవధి లేక యుండెను. అమెరికాఖండమునందున్న యనేక సంఘములు సమాజములుసభలు నొకదాని నొకటి మించునట్లు గౌరవపురస్సరముగా వానిని రావించి యాతఁడు చేసిన యుపన్యాసముల విని సంతసించెను. ఆదేశమునందు నాస్తికులుండుటచేత వారందఱు స్వామిని తమతమ సమాజములకు బిలిపించి యీశ్వరుఁడున్నాడని ఋజువుచేయుమని యాయన నడిగి యనేక విషమప్రశ్నలువేసి పెక్కుచిక్కులం బెట్టిరి. కాని యతఁడు వారి కాధారములయిన ప్రకృతి శాస్త్రములచేతనే వారి నోళ్లడచి యీశ్వరాస్తిక్యమును స్థాపించి యాసమాజములలో నెగ్గి వచ్చెనఁట. అమెరికాఖండమునం దతఁడున్నకాలములో కొందఱు నాస్తికులాస్తికులయిరి. కొందఱు క్రైస్తవులు స్వమతముల విడచి వివేకానంద స్వామికి శిష్యులై తమ పూర్వనామములఁ గూడ మార్చుకొనిరి. ఒకదొరగారు యోగానందస్వామియని పేరుపెట్టుకొనిరి. ఒకదొరసాని తనతొల్లిటి పేరువిడిచి నివేదితయను పేరంబరగుచున్నయది. ఆమెయే హిందూదేశమునకు వచ్చి కలకత్తా కాశీ మొదలగు నగరములలో మన మతవిషయములగు నుపన్యాసములనిచ్చి కొన్ని గ్రంథములను గూడ రచియించినది.

వివేకానందుఁ డింక కొంతకాలమువఱకు జీవించియున్న పక్షమున నమెరికాలో కాలిఫోర్నియా యనుమండలమున నొక దేవాలయమును గట్టింపవలయునని సంకల్పించుకొనియె. ఇట్లమెరికాఖండములో నతఁడు వేదాంతమతమునుగూర్చి రెండు సంవత్సరములు కొంతపనిచేసి స్వదేశమును జూడవలయునని బయలుదేరి ముందుగా సింహళద్వీపమునకు రాజధానియైన కొలంబో నగరమున దిగెను. [illegible]మున నతఁడు దిగినాడనువార్త వినినదిమొదలు మన దేశస్థులు [illegible]చిన యామహాత్ముని దమతమ పట్టణముల కేస్పించు

రావించి వాని వాక్యామృతము నెప్పుడు గ్రోలుదుమాయని యువ్విళ్ళూరుచు, వానిని గౌరవపూర్వకముగాఁ బిలిచిరి. వివేకానందస్వామి కొలంబోనుంచి బయలుదేరి పూర్వము తనకు సహాయముచేసి తన్నమెరికాఖండమునకు బంపిన చెన్నపురివాసులయెడ గృతజ్ఞుండగుచు వారిని జూడవచ్చెను. ఆసమయమున జెన్నపురీవాసు లాయనకుఁ గావించిన మహాగౌరవముఁ జూచితీరవలయును; కాని వర్ణింప నలవి కాదు. అతఁ డచ్చటఁ గొన్ని యుపన్యాసములనిచ్చి యనంతరము కలకత్తానగరమునకుఁ బోయెను. తమ దేశములో నున్నంతకాల మాయన ప్రజ్ఞల నించుకయు నెఱుంగని బంగాళాదేశస్థులు విదేశములలో మిక్కిలి పేరువడసిన యాసన్యాసిని మిక్కిలి గౌరవించి వాని యుపన్యాసములవలన లాభము పొందిరి. పిమ్మట వివేకానందుఁడు బొంబాయి, యలహాబాదు మొదలగు ప్రదేశములకుఁ బోయి దాదాపుగ హిందూదేశ మంతయుఁ దిరిగి వేదాంతమత మందఱ కుపదేశించి యనంతర మింగ్లాండు దేశమునకుఁ బోయెను.

అక్కడ చతుర్వేదముల పారమును జూచినవాఁడును శాస్త్రముల రహస్య మెఱిఁగినవాడును స్మృతుల ధర్మమును తెలిసినవాఁడును సంస్కృతభాష కూలంకషముగ నేర్చినవాఁడును విద్యాసముద్రుఁడు నగు మోక్షమూలరు పండితుఁడు నివసించియుండుటచే వివేకానందు డామహాపురుషుని దర్శించుటకుఁ బోయెను. వేదాంతవిద్యాభిమానులగు నాపండితు లిరువురు నొండొరుల గౌగలించుకొని హిందూదేశమును గూర్చి చాలాసేపు ముచ్చటించి యొకదినము సంతోషమున గడపిరి. వివేకానందుఁడు మోక్షమూలరు పండితునితో గలసి యాతనియింటనున్నపుడు మహర్షితో గలసి యొకయాశ్రమమున నున్నట్టె యున్నదని చెప్పెను. వివేకానందస్వామి యింగ్లాండులో నున్నపుడు తద్దేశస్థులు వాని యుపన్యాసములను మిక్కిలి శ్రద్ధతోను గౌరవముతోను వినిరి. వివేకానందస్వామికి సంఘసంస్కారమునం

దిష్టము లేదనియు హిందువులందఱు పూర్వాచారప్రకారము తప్పక నడచుకొనవలసినదని యాయన యభిప్రాయ మనియుఁ గొందఱు చెప్పుచున్నారు. కాని వారి మాటలు సరి కావు.

• వివేకానందస్వామి తాను స్వల్పసంస్కారముల జేయువాడను కాననియు సంస్కర్తలకంటె నెక్కువసంస్కర్తననియు గొన్నికొన్ని యుపన్యాసములలో జెప్పెను. ఆయనచరిత్రమును జక్కగాపరీక్షించిన వారికి మొదటినుండియు నాయనసంస్కర్తయేయని తోఁచక మానదు. కలియుగమందు సన్యాసము బ్రాహ్మణులకే నిషిద్ధమని యున్నది. అట్లుండఁగా తాను బ్రాహ్మణేతరుఁడయ్యు వివేకానంద స్వామి సన్యసించుటయే యొక సంస్కారము. అట్లుసన్యసించి సన్యాసి ధర్మముల నెఱపుచు కర్మభూమియగు భరతఖండమునందుం డక మహాసముద్రము దాఁటి నౌకాయాత్రలు చేసి కర్మబాహ్యము నగు మ్లేచ్ఛదేశములకుఁ బోయి జాతిమత భేదములులేని క్రైస్తవు లతోఁ గలసి మెలసి చిరకాలమునుండి వారియిండ్ల భోజనములుచేసి మనవారి యభిప్రాయ ప్రకారముగ బ్రాహ్మణులకొక్కరికే యుపదే శింపఁబడఁదగిన వైదిక ధర్మములను బ్రహ్మవిద్యను ననార్యులగు మ్లేచ్ఛుల కుపదేశించి మనమతమునకు విరుద్ధముగా చరించిన వివేకా నందస్వామి సంస్కారమునకు విరోధియని పలుకుట కేవల హాస్యా స్పదముగాదా! ఆయన చేసిన యుపదేశమిది. "ఇంగ్లీషువారు చేయు చున్నారను కారణముచేతనే పని చేయవలదు. అది మంచిదైన పక్షమునఁ జేయవలయును. మనశాస్త్రములఁ జదువకుండ నిరాక రింపవద్దు. మన మతగ్రంథములన్నియుం జదివి యందులోనున్న మంచి గ్రహింపవలయును. మనశాస్త్రములలో దేశాభివృద్ధికి భంగకరములైన సంగతు లనేకములున్నవి. వానిని మంచివానిఁగ మార్చుకొని మనమభివృద్ధి పొందవలయును. మనమందఱము మూఢ విశ్వాసములలోఁ బడియున్నారము. ఆమూఢ విశ్వాసము నశించి

నప్పుడుగాని దేశము బాగుపడదు. విదేశప్రయాణములు హిందువు లందఱు యథేచ్ఛముగా చేసి యాయా దేశములందున్న క్రొత్తవిద్యలు నేర్చుకొని మనదేశమును బాగుచేయవలసిన దేకాని దేశమును విడిచిపోవుట తప్పుగాదు". ఈమొదలగు సంగతులే యతఁడు తన యుపన్యాసములలోఁ దఱచుగఁ జెప్పుచు వచ్చెను. మతమునందు సంఘమునందు ననేకసంస్కారముల నాయన చేయ సంకల్పించెను. విదేశప్రయాణము మొదలగు సంస్కారమునం దాయనకు మిక్కిలి యిష్టమని తెలియజేయుటకై యాయన జపానుదేశమునుండి వ్రాసిన జాబును యుపన్యాసములలో కొన్నిభాగముల నీక్రింద తెలిగించి యుదహరించుచున్నాము.

"జపానుదేశస్థులు ప్రస్తుతకాలమున కనుగుణముగా నడచుకొనుట యావశ్యకమని తెలిసికొనిరి. వారు తమ దేశస్థులలో నొకఁడు కనిపెట్టిన క్రొత్తరంగులతో సన్నాహము చేయఁబడినయొక మహాసేనను సిద్ధముచేసియున్నారు. ఆఫిజంగులు తక్కిన దేశముల వానికిఁ దీసిపోవు. అగ్గిపుల్లల యంత్రశాలలు చూచువారికి మిక్కిలి వినోదమును కలిగించుచున్నవి. జపానువారు ప్రతివస్తువును తమదేశమునందే చేసికొనుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు. ఈకాలపు నాగరికత నిచ్చటి మతగురువులుగూడ నేర్చి యవలంబించినారు. జపానువారి గొప్పతనమంతయు నేనొక్కజాబులో వ్రాయఁజాలను. కాని మన వాండ్రలో పడుచువాండ్రు సంవత్సరమునకుఁ గొందఱు చొప్పున వచ్చి యీదేశమును జూతురుగాక యని కోరుచున్నాను. వారిట్లున్నవారు. మీరెట్లున్నవారు, యావజ్జీవము శుష్కప్రియములు పలుకుచు కాలము పాడుచేయుచున్నారు. ఒకమారువచ్చి యీదేశస్థులనుజూచి సిగ్గుపడి తలలువంచుకొనుఁడు. కూర్చుని ముసలివాండ్రవలె కదలలేక యిల్లువిడచిన జాతిపోవునని భయపడుచున్నారా! వేయియేండ్లనుండి మూఢవిశ్వాసములో మునిఁగితేలుచు నీయున్నము

ముట్టవచ్చునా యన్నము ముట్టఁగూడదను కుశ్శంకలతోఁ గాలమం తయు గడపుచు భూతదయనంతను జంపుకొని మీరిప్పుడున్నారు. చచ్చిచెడి పుస్తకములను వల్లనవేసి పెద్దపరీక్షలయందుఁ దేరి యే కచ్చేరీలోనో ముప్పది రూపాయల గుమాస్తా పనికి దేవులాడుటయో లేక ప్లీడరగుటయో మీపురుషార్థముగానున్నట్లు గానఁబడుచున్నది. మీపుస్తకములను మీ బి. యే. గౌనులను మీపట్టాలను మిమ్ము లను ముంచివేయుటకు సముద్రములో నీరులేదా, రండి పౌరుషము దెచ్చుకొనుండి. మీకూపములు విడచి బైటికి రండి. ఇతరజాతు లేవిధముగా మహాభివృద్ధిని బొందుచున్నవో చూడుఁడి. వెనుకకుఁ జూడక ముందడుగే వేయుఁడి.

వివేకానందస్వామి వర్ణముల విషయమున నొక యుపన్యాస ము సేయుచు నిట్లనియె. ఒకవర్ణమునకుఁ దక్కిన వర్ణములకంటె నెక్కువ యధికారము గౌరవమునిచ్చు దినములు గతించిపోయినవి. అవి మరల రావు. వానిని గురించి మనము పోరాడుచున్న పక్షమున మనము క్రమ క్రమంబున బలహీనుల మగుదుము. ఈవర్ణవిషయ మున మహమ్మదీయ మతముగూడ కొంతపని జేసినది. మహమ్మదీయ పరిపాలన యధమ జాతులకును బీదలకును విముక్తి గలుగ జేసినది. అందుచేతనే హిందువులలో నైదవవంతు జనులు తురకలైరి. ఇది యంతయు బలవంతముగా ఖడ్గముతోనే వారుచేసిరని నున మనరాదు. అట్లనుట కేవలము పిచ్చి. మనమేమియుసేయుట యూరకున్న పక్ష మున నీ చెన్నపురి రాజధానియందలి జనులలో సగము క్రైస్తవు లగుదురు. నేను మలబారు జిల్లాలో నొకచిత్రమయిన యాచార మును చూచితిని. మాలవాఁడు బ్రాహ్మణులు నడచునట్టి దారిని నడువరాదు. ఆమాలవాఁడే క్రైస్తవుఁడో మహమ్మదీయుఁడో యయినప్పుడు మనము వానిని స్పృశియించుటకయిన సందేహిం

షము. దీనినిబట్టి మనమేమి తెలిసికొనవలయును? ఆ మలబారులో నుండు వారందఱు పిచ్చివాండ్రనియు వారియిండ్లు పిచ్చివాండ్ర వైద్యశాలలనియు గ్రహింపవలయును. ఇట్టి దురాచారములుగల జాతుల వారుండుట తలవంపులు గావా? శూద్రుఁడు వేదము విన్న పక్షమున వాని చెవిలో సీసము కరగించి పోయవలయునఁట! వాఁడు వేదముచ్చరించిన నాలుక కోయవలయునఁట! ఇట్టి భయంకర వాక్యములుగల గ్రంథము లనేకములు మనపూర్వులు వ్రాసినవి వున్నవి. అట్లువ్రాసిన పాపాత్ములనేకులు ప్రతిస్థలమునందు ప్రతికాలమునందు నుండుచువచ్చిరి.

ఈకాలమునందు వర్ణభేదములనుగూర్చి యెన్నో వివాదములు పొడముచున్నవని నేను విచారించుచున్నాను. ఇట్టివాదము లుండఁ గూడదు. ఇవి యుభయులకు నందుముఖ్యముగ బ్రాహ్మణులకు మంచిదిగాదు. ఏలయన, అగ్రవర్ణములకుఁగల ప్రత్యేక గౌరవము లడుగంటినవి. కావున బ్రాహ్మణుఁడు తక్కిన వర్ణముల వృద్ధికొఱకు పాటుపడవలయును. అట్లుచేసినవాఁడు దానినెంతకాలము చేయునో యంతవఱకు బ్రాహ్మణుఁడు. అట్లుచేయక ధనార్జనముచేసి కొన్న వాఁడు బ్రాహ్మణుకాఁడు.

శూద్రులకు నేనొక్కమాట చెప్పుచున్నాను. మీరు తొందర పడక వేచియుండుఁడు. వంక దొరికినప్పుడల్ల బ్రాహ్మణులతో వివాదములాడవద్దు. ఏలయన యింతకాల మణగియుండుట మీలోపమే. బ్రహ్మవిద్యయును సంస్కృతమును మిమ్మెవ్వరు నేర్చుకొనవద్దనిరి? ఇంతకాలము మీరేమిచేయుచుంటిరి? ఇన్నాళ్ళు సోమరులైయుండి యెవ్వరో మీకంటె నెక్కువ తెలివితేటలు నెక్కువ చాకచక్యము నెక్కువ యదృష్టము గలిగియున్నారని యిప్పుడు మొగము ముడుచుకొనిన నేమిలాభము? మీరు సంస్కృతము మొదలయినవి చదువుకొని బ్రాహ్మణులు గండు. మనమందఱ మొక్కయాలోచనమీఁద

నడచినప్పుడు బలవంతుల మగుదుము. మనోనిశ్చయమే బలము. దీనికొక్క తార్కాణము చెప్పెద వినుఁడు. నాలుగుకోట్లమంది ఇంగ్లీషువారు ముప్పదికోట్ల మంది హిందువుల నెట్లు పరిపాలించు చున్నారు ? ఆనాలుగుకోట్ల జనులు నొక్కయాలోచనపై నడుచు చున్నారు. అందుచే నపరిమితమైన బలము వారికిఁ గలిగినది. మీా ముప్పదికోట్ల జనులు నొకరికొకరి సంబంధములేకుండ ముప్పదికోట్ల విధముల నడుచుచున్నారు. అందుకే మీాగతి యిట్లున్నది.

వివేకానందుని గ్రంథములలో నిట్టిసంగతు లనేకము లున్నవి. చోటుచాలమి నిచ్చట వ్రాయుటకు వీలులేదు. వివేకానందస్వామి యత్యంతమైన దేశాభిమానముగల సత్పురుషుఁడు. మనయార్యుల గొప్పతనమును మనమతముయొక్క ప్రాశస్త్యమును లోకమునకు వెల్లడిచేయవలయునని బాల్యమునందె సన్యసించి ఖండాంతరములకుఁ బోయి చక్కఁగా పనిచేసెను. ఈయన సంకల్పములన్నియు నెరవేరక మున్నె మన దురదృష్టమున బాల్యమునందె పరలోకగతుఁడయ్యెను. ఈయన శిష్యులగు నభేదానందస్వామి శారదానందస్వామి మొదలగువారు వానిమార్గము ననుసరించియే పనిచేయుచున్నారు.

ద్వారకనాథ మిత్తర్

ఇతఁడు బంగాళాదేశములో హుగ్లీమండలమునందలి అంగుని శీయను గ్రామమున 1833 వ సంవత్సరమున జన్మించెను. వానితండ్రి హుగ్లీకోర్టులో నొకన్యాయవాదిగా నుండెను. ద్వారకనాథుఁడు తక్కవ పిల్లలతోడిపాటు గ్రామమునందలి బడిలోచదువ నారంభించెను. ఆతఁడేడేండ్ల వయసువాఁడయినప్పుడు ఇంగ్లీషు చదువుటకు హుగ్లీ పాఠశాలలోఁ బ్రవేశించెను. 1846 వ సంవత్సరము కాలేజీస్కూలులో

ద్వారకనాథమితర్

రెండవతరగతిలోఁ జేరెను. అక్కడ చదువునప్పు డతఁడు బుద్ధికుశలతకు మిక్కిలి ప్రసిద్ధికెక్కి నెలకెనిమిది రూపాయలు జీతముగల విద్యార్థి వేతనము సంపాదించెను. తరువాత 1849 సం॥రమున రాణీశాత్యా యనీ యను నామె యిచ్చిన నెలకు పదునెనిమిదిరూపాయలు జీతము గల విద్యార్థివేతనము సంపాదించి ద్వారకనాథుడు 1850 వ సంవత్స రమున విద్యార్థివేతనములకై ప్రయత్నము చేయువారందరిలో నగ్రగణ్యుఁడై నిలిచె. 1851 వ సం॥రమున సంవత్సరాంత పరీక్ష యందుఁ గృతార్థుఁడై నెలకు నలువదిరూపాయలు చొప్పున విద్యార్థి వేతనముం బడసెను. 1853 వ సం॥రమున ఆంగ్లేయభాషలో మిక్కిలి ప్రశస్తమైన యుపన్యాసము వ్రాసినందు కతఁడు బంగారుపతకమును మరుసటిసంవత్సరమున మరిరెండు బంగారుపతకములను బహుమాన ములుగాఁ బడసెను. విద్యార్థిగానున్నపు డతనికి దేశచరిత్రములఁ జదువుటయందు మిక్కిలి యభిరుచియుండెను. ఆతనికి గణితశాస్త్ర మునం దమితప్రజ్ఞయుండుటచే మిక్కిలి చిక్కుగల లెక్కల నవలీలగా నతఁడు చేయుటచూచి యుపాధ్యాయుఁ డొకనాడతఁనితో నిట్లనియె. "హిందువులలో స్వతస్సిద్ధమగు బుద్ధికుశలత గలవాఁడవు నేనెఱిఁగి నంతవఱకు నీవొక్కడవే" యని పలికెను.

ద్వారకనాఁథుడు చదువుముగించి పాఠశాలవిడిచినతోడనే దైవయోగమునఁ దండ్రి పరలోకగతుఁడగుటచే నేదేని యుద్యోగ మును సంపాదించి కుటుంబపోషణముఁ జేయవలసివచ్చెను. దొరతన మువారి క్రింద నేదేని యుద్యోగముఁజేయు టతని కెంతమాత్ర మిష్టములేనందున నెట్లైన శాస్త్రపరీక్షయందుఁ గృతార్థుఁడై న్యాయవాదిగా నుండవలయునని యతఁడు సంకల్పించుకొనెను. కాని దారిద్ర్యముచేత దన మనోనిశ్చయమును మార్చుకొని కలకత్తాలో పోలీసు మేజస్ట్రీటుకచేరీలో నెలకు నూటయిరువది రూపాయిలు జీతము గల యుద్యోగ మొకటి కాళీవచ్చినందున నతఁడు దానింగూర్చి

ప్రయత్నించి యందుఁ జేరె. చేరి యందు చిరకాల ముండక ద్వారకనాథుడు శాస్త్రపరీక్షకుఁ జదివి యందుఁ గృతార్థుఁడై న్యాయవాది యయ్యెను. న్యాయవాదియై తనపనిలో మంచిపేరు సంపాదించుటకై చాల పరిశ్రమచేసెను. న్యాయవాదుల కెంత బుద్ధికుశలతయున్న నెంతప్రజ్ఞయున్న దమసామర్థ్యముం జూపుటకుఁ దగినసమయము రావలయునుగదా!

ద్వారకనాథుఁడు మొదటినుండియు నదృష్టవంతుఁ డగుటచే పని యారంభించిన యాఱుమాసములకే యొక పెద్దవ్యాజ్యమున నొక గొప్ప న్యాయవాదికి సహాయుఁడుగా నేర్పఱుపఁబడెను. అతని భాగ్యవశమున నావ్యాజ్యము విచారణకు వచ్చినప్పుడా పెద్దన్యాయవాది యూరలేకపోవుటచే ద్వారకనాథుని తెలివితేటలు గనబరచుటకు మంచియదను దొరకెను. తనవృత్తియందు మిక్కిలి యారితేరినవాఁడు గాకపోయినను ద్వారకనాథుఁడు న్యాయాధిపతుల (జడ్జీల) మనస్సులకు నచ్చునట్లు వ్యాజ్యమునందలి సంగతులెల్ల నరటిపండొలిచి చేతికిచ్చినట్లు చెప్పి బోధించి వాదించెను. దీనితో నతనికి మంచిపేరుగలుగఁ గీర్తిదేశమందు వ్యాపించెను. ఆతని సమకాలికుఁడై న్యాయవాదిగానున్న యొకదొర ద్వారకనాథుని యప్పటి తెలివితేటలఁ గూర్చి యిట్లువ్రాసెను. "ద్వారకనాథుఁడు వాదనకు దిగినప్పుడు నాతోఁ గలసి పనిచేసినను నాకెదుటిపక్షమునం బనిచేసినను నాకును వినువారి కందఱకును మిక్కిలి యద్భుతమునుగొలుపుచుండువాఁడు."

1862 వ సంవత్సరమున బంగాళాదేశమం దగ్రన్యాయసభ అనఁగా హైకోర్టు స్థాపింపఁబడెను. అది యేర్పడినది మొదలు ద్వారకనాథుని ఖ్యాతి యంతకంత కెక్కువయ్యెను. ఖ్యాతితోఁగూడ ధనార్జనము నతిశయించెను. ఏలయన నతఁడా న్యాయసభలోఁ బని నారంభించునప్పటికి దానికంటె తక్కువ యభ్యాసము నెక్కువ పేరు గల న్యాయవాదు లిరువు రుండిరి. వారిరువురిలో నొకఁడు మృతి

నొందుటయు రెండవయతఁడు న్యాయాధిపతి యగుటయుఁ దటస్థించెను. అందుచే నతఁడచ్చటి న్యాయవాదులకెల్ల నాయకుఁడయ్యెను. ఆకారణమున దేశస్థులందఱు బనివచ్చినప్పు డతని సహాయమునే కోరుచువచ్చిరి. న్యాయవాదిగా నున్నపు డతఁడు నిర్భయుఁడై స్వతంత్రుఁడై యుండి పేదల కేవియేని చిక్కులు సంభవించినపుడు ధనము గ్రహింపకయే వారిపక్షముగాని వాదించుటకు సిద్ధముగ నుండును

మన దేశమున కింగ్లీషువర్తకులు కొందఱువచ్చి బంగాళాపరిగణాలో నీలిమందు, కాఫీవిత్తులు, తేయాకు మొదలగు సరకులు పండించి లాభ మపారముగ గ్రహించుచున్నారు. 1866 వ సంవత్సర మందాదొరలు కొందఱును బంగాళాదేశపు జమీందారులు కొందఱును గలసి శిస్తుల నిమిత్తము రహితులను బాధించి వారిపై హైకోర్టులో గొప్పవ్యాజ్యము తెచ్చిరి. అప్పుడు ద్వారకనాథుఁడు దీన దశలో నున్నరహితులపక్షముఁగాని వాదించెను. ఆవ్యాజ్యములు కలకత్తాహైకోర్టులో పదునైదుగురు జడ్జీలు విచారణచేసిరి. ఆవ్యాజ్యము విచారణ మనేకదినములు పట్టినందున ద్వారకనాథుఁడు ప్రతిదినము పదకొండుగంటలకులేచి సాయంకాల మైదుగంటలవఱకు నిలువంబడియే వాదనసేయుచు దేహమలసినను తనవాదనమాత్రము బలహీనము గాకుండునట్లుచెప్పి చూచువారి కందఱకు మహాద్భుతమును గొలిపెను. ఆవ్యాజ్యమున న్యాయసభలోని ముఖ్యన్యాయాధిపతి ద్వారకనాథునిపై యించుక కక్షఁగాని మాటిమాటికి యుక్ష ప్రశ్నలవంటి ప్రశ్నలువేసి యీతనిం దడఁబడఁజేయుటకుఁ బ్రయత్నముచేయుచువచ్చెను. కాని యాదిట్టరియొక్క ప్రశ్నకైనను దడఁబడక న్యాయాధిపతులందఱు నివ్వెరపడునట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఈవ్యాజ్యమున నితఁడు చూపినఁ యసాధారణ ప్రజ్ఞచేత నసంతరము కొన్నిదినములలో దొరతనమువారిన్యాయవాది (గవర్నమెంటు

ప్లీడరు) గా నేర్పఱుపఁబడెను. దీనిలోనుండియే యతఁడు కొలదికాల మున హైకోర్టుజడ్జీగా నియమింపఁబడెను.

అదివరకు శంభునాథపండితుఁ డనునతఁడా హైకోర్టులో న్యాయాధిపతిగా నుండెను. అతఁడె బంగాళాహైకోర్టులో మొట్ట మొదటి న్యాయాధిపతి. అతఁడు 1867 వ సంవత్సరమున జూను నెల యాఱవతేదిని లోకాంతరగతుఁ డయ్యె. అప్పటికి ద్వారకనాథుఁడు ముప్పదిమూడేండ్ల వయసువాఁడు. ఇదివరకు హిందూదేశమున హై కోర్టుజడ్జీలుగా నియమింపఁబడిన స్వదేశస్థులలో నింతచిన్నవయసువా రెవ్వరునులేరు. ఇంతటి పిన్నప్రాయమువాని నంతటి మహాపదవికి దొరతనమువారు నిశ్శంకముగా నియమించుటచేతనే యాతఁడెంతటి బుద్ధిశాలియో యెంతటి ప్రజ్ఞావంతుఁడో మన మూహింపవచ్చును. ద్వారకనాథుఁ డాఱుసంవత్సరము లాహైకోర్టునందు న్యాయాధిపతిగా నుండెను. అప్పటి ముఖ్యన్యాయాధిపతియగు సర్ బార్నిసు పీకాకు దొరగారు తనతోడిజడ్జీయగు ద్వారకనాథుని యభిప్రాయములతో దఱుచుగ నేకీభవించుచు నెప్పుడైన నభిప్రాయభేదము గలిగినప్పుడు మిక్కిలి జంకుతో భేదించుచుండునఁట. అతఁడు గడుసుపోకడలఁ బోయి మోసముపన్ని కువాదములు చేయువారినిఁ జూచిన మిక్కిలి యసహ్యపడి యట్టివారి గర్వభంజనము చేయుచువచ్చెను. అందుచే నతనిమీఁద కొందఱ కాగ్రహము ననిష్టముగలుగ వార్తాపత్రికలలో వారతని నిందింప నారంభించిరి. ద్వారకనాథుఁ డావ్రాఁతల నించు కేనియు సరకుసేయఁడయ్యెను. అయినను ముఖ్యన్యాయాధిపతియగు పీకాకుదొరగారు ద్వారకనాథునిపైఁగల యభిమానముచే జన నిందా స్పదుఁడగుటకు నిష్టపడక వానినాయపవాదమునుండితప్పింపవలయునని యొకమాఱు కచ్చేరిలో నున్నపుడే యిట్లనియె. "నే నీద్వారకనాథుని న్యాయవాదిగా నున్నకాలము నుండియు నెఱుఁగుదును. కొంతకాలము యతనిసాటి న్యాయాధిపతినై యుంటిని. కాబట్టి యతని

స్వభావమును గూర్చియు నతని నడతను గూర్చియుఁ దక్కినవారికంటె నాకెక్కువ దెలియుట కవకాశమున్నది. నేఁ జెప్ప బోవునదియెదుట మాటలాడుచున్నను ద్వారకనాథుడు మిక్కిలి విద్యావంతు డనియు సమర్థుడనియు నిగర్వచూడామణి యనియు మంచిమనస్సుగలవాఁ డనియు దయాళువనియు స్నేహపాత్రుఁ డనియు స్వతంత్రుఁ డనియుఁ జెప్పవలయును. అతఁడు తనకు సరియని తోఁచిన యభిప్రాయ మెవరు భిన్నముగాఁ జెప్పినను విడువక దాని ననుసరించియే యుండును. అది తప్పనితోఁచినప్పు డెవరుచెప్పకయే దానిని విడుచును.”

ద్వారకనాథుఁడు తీరికయున్నప్పుడు ఫ్రెంచి లాటిను భాషల యందు బరిశ్రమఁ జేయుచువచ్చెను. ఫ్రెంచిభాషలో నతఁడు చదివిన గ్రంథములలో కోమ్టి (Comte) యను తత్వశాస్త్రజ్ఞుడు రచియించిన గ్రంథములపై నతనికి మిక్కిలి యభిమానము. అతని గ్రంథభాండార మున రమారమి వేయి మంచి ఫ్రెంచిగ్రంథము లుండెను.

అతనికి 1868 వ సంవత్సరమున విసూచిజాడ్యము తగిలెను; కాని యది యదృష్టవశమున గుదిరెను. 1372 వ సంవత్సరమున నతఁడు కీళ్ళనొప్పులు జ్వరమువలన కొన్నిదినములు బాధపడెను. తరువాత జ్వరము వదలినను దానిదోషములు విడువవయ్యెను. 1873 వ సంవత్సరము నవంబరు నెలలో నాయనకు కంఠములో కురుపు వేసెను. అట్లుండియు నతఁడు కొంతకాలము పని చూడఁ గలిగెను; కాని క్రమక్రమంబున రోగము ప్రబలమగుటచే నతఁడు పనిమానుకొని ప్రాణమునం దాశవదలుకొని కలకత్తానగరమును విడిచి తన కడపటిదినములు పుచ్చుటకు స్వగ్రామముఁ జేరెను. అట్లు కొంతకాలము రోగపీడితుఁడై 1874 వ సంవత్సరం ఫిబ్రేవరు 25 వ తేదీని నలువదియవయేట కాలధర్మము నొందెను.

న్యాయాధిపతిగాఁ గూర్చున్నప్పు డతఁడు ప్రజలకు సరిగా న్యాయమునొసఁగి హిందువులుకూడ న్యాయాధిపత్యము చేయుటకుఁ

దగు సామర్థ్యము జ్ఞానముగలవారని దొరతనమువారికిఁ దోఁచునట్లు ప్రవర్తించెను. అతని మరణమును గూర్చి విచారించుచు తోడి న్యాయాధిపతి యొకఁ డీవిధముగాఁ జెప్పెను. "అతని యధికవైదుష్యము యుక్తాయుక్త వివేచనజ్ఞానము న్యాయదృష్టి బుద్ధికుశలత యద్భుతమైన జ్ఞాపకశక్తి మంచితనము మొదలగుగుణములం బట్టి యతఁడు తోడిన్యాయాధిపతులకు సాటిలేని సహాకారిగా నుండును. ఆతనితో గూర్చుండి పనిచేయుట మిక్కిలి సంతోషకరముగానుండెను. ఇంగ్లీషుభాషయందలి యతని పాండిత్యమును జూడ నాభాష యతనికి విధేయురాలై యున్నట్లు గనఁబడును. ఇంగ్లీషుభాషను మాతృభాషగాఁ గలిగిన దొరలుసయితము ద్వారకనాథున కాభాషయందుఁ గల యభిరుచి ప్రవేశమును బట్టి మిక్కిలి యక్కజపడుచువచ్చిరి."

గొప్ప యధికారమును వహించినవారు తమ యధికార ప్రాబల్యమును జూపి తక్కువవారిని బాధపెట్టినప్పుడు ద్వారకనాథుఁ డదిచూచి సహింపక యట్టి యధికారులను గట్టిగ మందలించుచుండును. ఇంటివద్ద యతఁడు మిక్కిలి వినయవృత్తి గలిగి సర్వజన సులభుఁడై యౌదార్యమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కియుండెను. 1871 వ సం॥రమున నతని పెద్దభార్య మృతినొందెను. ఆమె కిరువురు బిడ్డలు. ప్రథమకళత్రముపోయిన మరుసటిసంవత్సరమున నతఁ డొక కన్యను వివాహమాడెను. కాని యామెను వివాహమాడిన యచిరకాలములోనే లోకాంతరగతుఁ డయ్యెను. ఆయనకు నిరంతరము చదువుకొనుటయందె మిక్కిలి యాసక్తి చదివినది జ్ఞాపక ముంచుకొనుటలో నంతవాఁడు సాధారణముగా నుండఁడు. ఒకమారాయన కొన్ని సంపుటములు గల యూరపుదేశ చరిత్రమును పదునైదు దినములలో సమగ్రముగాఁ జదివి చదివినది తనకు జ్ఞాపకమున్నదో లేదో తెలిసికొనుట కాగ్రంథమునందు తన్నుఁ బరీక్షింపుమని యొకమిత్రునిఁ [illegible] ఆమిత్రుఁడు పలుభాగములయందు పలుప్రశ్నలు వేయు

నా ప్రశ్నలకన్నిటికి తెలిపోక యుత్తరములు చెప్పుటయేగాక ద్వారకనాధుఁడు మూలగ్రంథమునందలి వాక్యములను సయితము కంఠపాఠముగ నప్పగించి మిత్రున కాశ్చర్యము గలిగించెను. యూరపుఖండమంతయు జయించిన శూరశిఖామణియగు నెపోలియన్ బోనపార్టి యం దతనికి మిక్కిలి యభిమానముండుటచే నాతని ప్రతిరూపమును వానిగదిలో నుంచుకొనెను. హరిశ్చంద్ర ముఖర్జీ యనునతఁడు వాని బాల్యస్నేహితులలో నొకఁడు. ఆముఖర్జి 1868 వ సంవత్సరమున మృతినొందఁగా వానియకాల మరణమునుగూర్చి ద్వారకనాధుఁడు మిక్కిలి దుఃఖించెను.

ద్వారకనాధున కొకచిత్రమైన యభ్యాసముగలదు. అతఁడు న్యాయవాదిగా నున్న కాలమున కోర్టువారియెదుట వాదముసేయు నపుడొక పేనాకలమును రెండుచేతులతోఁ బట్టుకొని యది ముక్కలగువఱకు మెలివేయుచుండును. అతఁడాకలము నెంతవడిగా మెలివేయుచుండునో యతనినోటనుండి మాట యంతవడిగా హెచ్చివాదము ప్రబలుచుండును. కలము క్రమక్రమముగా నలిగి విఱిగి చేతిలోనుండి పూర్తిగా జారిపడినప్పు డాయన యేమియుం దోచక వాదము సేయలేక నిలువఁబడునఁట. అందుచే గుమాస్తా యొకఁడు పేనాకలముల కట్టయొకటి చేతితోఁ బట్టుకొని సిద్ధముగనుండి యజమానుని చేతికలము విఱిగిపడినతక్షణమే మఱియొకకలము నవ్యవధానముగాఁ జేతిలో పెట్టుచుండును.

ద్వారకనాధుఁడు గొప్పయుద్యోగములో నున్నను న్యాయము చెప్పవలసివచ్చినప్పుడు తనపై యధికారులకు సయితము జంకక స్వతంత్రుఁడై వ్యవహరించుచుండును. అంతటివిద్యయు, విద్యకుందగిన సత్ప్రవర్తనము దానికిం దగిన మహోన్నతపదవియు గలిగిన యీ మహాపురుషుఁ డంతటి చిన్నతనమందు బోవుటచే నతని యకాలమరణమును గూర్చి దేశస్థులందఱు విచారించిరి.

క్రిష్ణదాస్ పాలు

హిందూదేశమున వార్తాపత్రిక కధిపతియైయుండి మహాప్రఖ్యాతిగాంచిన పురుషులలో నితఁ డగ్రగణ్యుఁడు. ఇతఁడు 1838 వ సంవత్సరమున జన్మమొందెను. అతనితండ్రియగు నీశ్వరచంద్రపాలుఁడు మిక్కిలి బీదవాఁడు క్రిష్ణదాసు మొట్టమొదట నొకపాఠశాలలోఁ బ్రవేశించి యచ్చట బంగాళాభాషను జదివి యాభాషలో నతనికిఁగల ప్రవీణతకు నొకవెండి పతకమును బహుమానముగఁ బడసెను. అతఁడు పదేండ్ల ప్రాయముగలవాడయినప్పు డింగ్లీషుఁజదువ నారంభించి 1853 వ సంవత్సరమున నాయింగ్లీషు పాఠశాలను విడిచెను. బడిమానినవెనుక క్రిష్ణదాసుపాలుఁడు కొన్నినాళ్ళు క్రైస్తవమతబోధకుఁడై కలకత్తాలోనున్న రివరెండుమిన్నిదొరగారివద్ద విద్యనభ్యసించెను. అనంతర మతఁడు కలకత్తాలో విద్యావిషయములగు చర్చలను స్వేచ్ఛగా జరుపుటకు స్థాపింపఁబడిన యొకసమాజములోఁ జేరి యచ్చట రివరెండుమార్గన్ దొరగారు మొదలగు గొప్పవారు చేయు నుపన్యాసములను విని యందువలనఁ గలిగినలాభములను బొందుచువచ్చెను.

1854 వ సంవత్సరమున నతఁడు మరల జదువదలచి రాజేంద్రుదత్తుగారిచే స్థాపింపబడిన హిందూ మెట్రోపాలిటన్ కాలేజీయను కళాశాలలోఁ జేరి యచ్చట మూఁడు సంవత్సరములవఱకుఁ జదివెను. విద్యార్థిగానున్నానాడు మొదలుకొని యతనికి రాజకీయ వ్యవహారముల యందు మిక్కిలియభిమానము. అతఁడు వ్రాసినవ్రాతలు నతడిచ్చిన యుపన్యాసములుచూడ నంతచిన్నవయసువాని కింతశక్తి యెట్లుగలిగెనా యని తోఁచును. పెద్దలెవరితోనైనఁ దనకభిప్రాయ భేదములు కలిగినప్పుడు మొగమోటముచేత నూరకొనక తనయభిప్రాయమునిర్భయముగఁ జెప్పుధైర్య మతనియొద్ద నుండెను. అంతధైర్య ముండుటచేతనే

కృష్ణదాస్ పాల్

యొకమా రతఁడు బంగాళా దేశమం దంతట ప్రసిద్ధికెక్కిన మహా పండితుఁడు డాక్టరు డఫ్‌దొరగారి మాటలనే ఖండించి పూర్వపక్షము చేసెను. ఆకాలమున బంగాళా దేశమందు జార్జి తాంసన్ అను దొర గలఁడు. ఆయన రాజకీయ వ్యవహారములను గూర్చి దిట్టమయిన యుపన్యాసముల నియ్యఁదొడఁగెను. అతఁడు వాగ్నైపుణికిఁ ప్రసిద్ధి కెక్కెను. ఆదొరగారిని కృష్ణదాస్ పాలుఁ డొకనాఁడు తన సమాజ ములో జరుగు నొకసభకు నధ్యక్షుఁనిగా నుండుమని పిలిచెను. ఆదొర గారు విద్యావిషయములగు చర్చలను జేయునట్టి చిన్న సమాజము లలోఁ దనవంటివాఁ డుపన్యసింపఁదగదనియు విశేషించి తన రాజకీయ వ్యవహారములను గూర్చియే కాని యితరవిషయములను గూర్చి యుపన్యసింపననియుఁ జెప్పి హిందూపేట్రియేటను వార్తాపత్రికనుదీసి చూపి యీపత్రికాధిపతి యొక్కఁడే హిందువులలో రాజకీయ విషయ ములగూర్చి గ్రహింపఁగల సమర్థుఁడనియుఁ దక్కినవారికిఁ జెప్పినను దెలియవనియు గర్వోక్తిగాఁ బలికెను. అమాటలు విని కృష్ణదాసా దినము మొదలుకొని తానుగూడ హరిశ్చంద్ర ముకర్జీయంతవాఁడు కావలయునని నిశ్చయించుకొనెను. అదిమొద లతఁడు పెట్రియేటు పత్రికను తప్పక చదువుచు వచ్చెను. అతఁడు కడుబీదవాఁడగుటచే పత్రిక తెప్పించుకొనుటకు ధనములేక సమాజకార్యదర్శి నడిగి తెచ్చు కొని చదువవలసివచ్చె. ఈపత్రికగాక యింగ్లీషుభాషలో ప్రకటింపఁ బడు నితర పత్రికలనుగూడఁ జదువుచు వాని కప్పు డప్పుడు తనకుఁ దోఁచిన సంగతులనువ్రాసి పంపుచు నితరగోష్టిని విడిచి యతఁడు విద్యాగోష్టియందె కాలము పుచ్చుచుండెను.

అతఁడు హిందూ పేట్రియేటు పత్రికకుఁగూడ కొన్నిసంగతులు వ్రాసి పంపెను. తానువ్రాసిన వ్రాత యాపత్రికలో ప్రకటింపఁ బడిన ప్పుడు వానికిఁ గలిగిన యానంద మింతింతయని చెప్ప నలవిగాదు. కళాశాలలో విద్యాభ్యాసము ముగించిన వెనుక కృష్ణదాసొక జిల్లాజడ్జి

గారి కచ్చేరీలో ట్రాన్సులేటరు (అనఁగా ఇంగ్లీషునుండి స్వభాషకును స్వభాషనుండి యింగ్లీషునకును తర్జుమాచేయు నుద్యోగస్థుఁడు)గా నియమింపఁబడెను. కొన్నిదినము లతఁడు పనిచేసిన వెనుక కృష్ణదాసు డాయుద్యోగమునకుఁ దగఁడని జిల్లాజడ్జివానిని తీసివేసెను. తరువాత సర్ విలియం గ్రేదొరగారు వానికిమంచి యుద్యోగము నొకటి యిచ్చిరి గాని యతఁడందుఁ బ్రవేశింపఁడయ్యె. అతఁడు గ్రంథములు వార్తాపత్రికలు మితిమీరునట్లు మిక్కిలి యాసక్తితోఁ జదివి యెక్కు వప్రజ్ఞ గలవాఁడయినను వాని దారిద్ర్యము తెలివితేటలను పైకి రానీక యణచిపెట్టెను. తానుచేరియున్న సమాజమునకు నెల నెల కియ్యవలసిన చందానైన నతఁడియ్యలేక పోవుటచే సమాజమువారు వానిం గరుణించి నెల చందా నియ్యనక్కఱలేకుండఁ జేసిరి. ఆకాల మునం దతని యవస్థనెఱిఁగిన యతనిమిత్రుఁ డొకఁడు వానిఁగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. కృష్ణదాసుఁడు కలకత్తాలో మారుమూల సందులో కూలిపోవుచున్న యొకపాడుకొంప యరుగుమీఁద చింకిరి చాపమీఁద గూరుచుండి పైచిల్లులలోనుండి సూర్యకిరణములు శరీర మునఁ దిగులుచున్నను లెక్కసేయక పుస్తకములం జదువుకొనుచు పత్రికలకు వృత్తాంతములు వ్రాయుచుఁ బెక్కుసారులు గనఁబడియె. అతఁడు పేదయయ్యునున్న తస్థితికి వచ్చుటకు మిక్కిలి పాటుపడియె.

1857 వ సంవత్సరమున నతఁడు కొందఱు స్నేహితుల సహాయ మునఁ గలకత్తాలో నొకమాసపత్రికను ప్రకటింపఁజొచ్చెను, కానివాని దారిద్ర్యదోషమున నది యారుమాసములకే యంతరించెను. కాన్పూరు నగరమున సెంట్రల్‌స్టార్ (మధ్యనక్షత్రము అని అర్థము) అనునింగ్లీ షుపత్రికయొకటి బయలుదేరి కృష్ణదాసుఁడు దాని కుపవిలేఖకుఁడుగా నుండి కలకత్తానుండియే వ్రాయుచునుండెను. అప్పుడప్పుడు హిందూ [illegible]పేట్రియాట్ పత్రికకుఁగూడ నతఁడు సంగతులను వ్రాసిపంపుటఁగలదు [illegible] వ సంవత్సరమున హిందూదేశమున బయలుదేరినసిపాయి

పితూరీని గురించి యెన్నో సంగతులనతఁడు వ్రాసి పంప నాపత్రికాధిపతియగు హారిశ్చంద్రముకర్జీ వానివ్రాతనేర్పును జూచి దైవానుగ్రహమున నతఁడు చిరకాలము బ్రతికియుండెనా దేశమునకు మహోపకారము గలుగఁ గలదని తెలిసికొనెను.

పత్రికలకు వృత్తాంతములు వ్రాయుటయేగాక బంగాళాదేశ బాలకుల యోగ్యతాస్థాపన యను నంశమును గూర్చియు నీలిమందు వ్యవసాయమును గూర్చియు మఱికొన్ని యంశములఁ గూర్చియు నతఁడు చిన్నచిన్న గ్రంథముల వ్రాసెను. ఇందు మొదటి యుపన్యాసము కలకత్తా స్మాల్ కాజుకోర్టులో జడ్జీగారగు హారిశ్చంద్రఘోషుగారి కంకితముచేయఁబడినందున నతఁడే కావలసినధనమిచ్చి దానిని ముద్రింపించెను. ఆయుపన్యాసము బంగాళాదేశస్థుల మనస్సుల నాకర్షించుటచే నది మిక్కిలి బాగున్నదని కొన్ని పత్రికలును బాగులేదని కొన్ని పత్రికలును విమర్శింప నారంభించెను. తరువాత నాయుపన్యాసము వ్రాసిన యతఁడు 19 సంవత్సరముల వయస్సుగల విద్యార్థియని వార్తాపత్రిక మూలమున వెల్లడియైనప్పుడు జనులంద ఱాశ్చర్యము నొందిరి. 1860 వ సంవత్సరమున హిందూపేట్రియేటు పత్రికాధిపతియగు హారిశ్చంద్రముఖర్జీ మృతినొందెను. అతని వెనుక నాపత్రిక యనేకుల చేతులలోఁబడి తిన్నగ జరుపఁబడక యెట్టకేలకు కృష్ణదాస్ పాలుని యధీనమయ్యెను. హిందూపేట్రియాట్ అనఁగా హిందూదేశాభిమాని యని యర్థము. ఆపత్రిక కృష్ణదాస్ పాలు నాధిపత్యమునందు హిందువులచేఁ బ్రకటింపఁ బడునన్ని పత్రికలకంటె నెక్కువపేరు నెక్కువచందాదారుల సంఖ్యగలదై వర్ధిల్లెను. హారిశ్చంద్రముఖర్జీ చనిపోయినతోడనే కృష్ణదాసు బ్రిటిషు యిండియన్ సంఘమునకు సహాయకార్యదర్శియై పిమ్మటఁ గొంతకాలమునకు ముఖ్యకార్యదర్శి యయ్యెను. హిందువులచే బ్రకటింపఁబడు పత్రికలలో బ్రధానమగుదాని కధిపతియగుట

చేతను గొప్పసంఘమునకు కార్యదర్శి యగుటచేతను కృష్ణదాస్ పాలుఁడు కొలఁదికాలములోనే యున్నతస్థితికి లేచెను.

1863 వ సంవత్సరమున నతఁడు మునిసిపల్ కమీషనరుగా నేర్పరుపఁబడెను. 1872 వ సంవత్సరమున నతఁడు బంగాళాదేశపు శాసన నిర్మాణసభకు సభ్యుఁడుగా దొరతనమువారివలన నియమింపఁబడెను. 1877 వ సంవత్సరమున శ్రీవిక్టోరియా రాణిగారు చక్రవర్తిని బిరుదము వహించినప్పుడు ఢిల్లీనగరమున జరిగిన గొప్పదర్బారులో కృష్ణదాసుపాలునకు దొరతనమువారు రావుబహద్దరు బిరుదము నిచ్చిరి. మరుచటి సంవత్సరమున నతనికి సి. ఐ. యి. యను బిరుదము వచ్చెను. 1883 వ సంవత్సరమునం దాయన బ్రిటిషు యిండియన్ సంఘమువారిచేత గవర్నరుజనరల్‌గారి శాసననిర్మాణసభకు సభ్యుఁడుగా పంపఁబడెను. ఈయుద్యోగము లన్నిఁటిలోను కృష్ణదాసుపాలుఁడు మిక్కిలి పాటుపడి మంచిపేరు సంపాదించెను. కొంతకాలము దీర్ఘవ్యాధిచే బీడింపఁబడి 1884 వ సంవత్సరము జూలై 24 వ తేదీని మృతినొందెను. పత్రికాధిపతిగా నున్న కాలమున విమర్శనము లేమిరైన చేయవలసివచ్చినప్పు డతఁడు పక్షపాతము లేక మర్యాద నతిక్రమింపక చేయుచువచ్చెను. అట్లున్నను వానికొకసారి యధికారులతో వివాదము రాకతప్పినదిగాదు.

1866 వ సంవత్సరమున బంగాళాదేశమునకు గవర్నరుగా నున్న సర్ సిన్ బీడెన్ దొరగారు కృష్ణదాసుపాలుఁ డప్పటి కరువును గురించి తనపత్రికలో వ్రాసిన కొన్నిసంగతులకు బహిరంగమైన సభలో ప్రత్యుత్తరములు చెప్పిరి. 1874 వ సంవత్సరమున నప్పటి గవర్నరగు సర్ జార్జికెంబెల్ దొరగారు హిందూపేట్రియేటు దొరతనమువారియెడల ననిష్టముగల పత్రికయని స్పష్టముగా వ్రాసిరి. అందుకు కృష్ణదాసుఁ డూరకొనక తగిన ప్రత్యుత్తరము వ్రాసి ... ఇట్లొకరిద్ద రధికారులు పత్రికపై నలుకబూనినను క్రమ

క్రమంబున దొరతనమువారా పత్రికపై నభిమానము వహించి హిందువుల యభిప్రాయము తెలుసుకొనుటకు తత్పత్రికయే ముఖ్యాధారమని యెఱింగిరి. కృష్ణదాసుఁడు గట్టిసామర్థ్యముతో పత్రిక నిరువదిమూఁడు సంవత్సరములు నడిపెను. గవర్నరు జనరలుగారి యాలోచన సభలో సభ్యుఁడుగా నుండిన యిల్బర్టు దొరగారు కృష్ణదాసుపాలుని పత్రికాధిపత్యమును గూర్చి యొకనాఁడి యిట్లుచెప్పిరి. "తనతోటివారు పాఠశాలల విద్యార్థులుగానుండునట్టి యీడుననే దేశమందు పురాతనమైనపత్రిక కధిపతియై కృష్ణదాసుపాలుఁడు సర్వతోముఖమగు పాండిత్యముచేతను మిక్కిలి శాంతముచేతను నిష్పక్షపాతబుద్ధిచేతను 23 సంవత్సరములు పాటుపడి దక్షతలేక యణగిపోవుటకు సిద్ధముగానున్న పత్రికను మంచి యున్నతస్థితిలోనికి దెచ్చెను." ఆ నాటి హిందువులలో నెవరికి నింగ్లీషుభాషయొక్క మర్మము కృష్ణదాసుపాలునకు దెలిసినంతగాఁ దెలియదని జనుల యభిప్రాయము. కలకత్తారివ్యూ యను పత్రికయొక్క యధిపతి కృష్ణదాసునిగురించి యిట్లు వ్రాసెను. "స్వచ్ఛమై మృదువై మనోహరమై యింగ్లీషు వ్రాయను మాటలాడను నేర్చిన ప్రాచీనహిందువుల తెగ కృష్ణదాసు పాలునితో నంతరించినది. ఉపన్యాసము లిచ్చుటలోను వెనుకదీయక వాదించుటలోను యితనికి మిక్కిలి సామర్థ్యము కలదు. హిందువులనేకు లింగ్లీషుభాషను చక్కఁగ మాటలాడఁ గలరు, కాని సందర్భసిద్ధియందును భాషాసౌష్టవమునందును హేతుకల్పకమునందును కృష్ణదాసుపాలునివంటివారు మిక్కిలి తక్కువగా నున్నారు. ఇంగ్లాండులోనే పుట్టిపెరిగి యింగ్లీషునే స్వభాషగా నభ్యసించిన పెక్కుదొరలకంటె కృష్ణదాసుపాలునకే యింగ్లీషుభాష యెక్కుడు వశమైనట్లు కనఁబడునని యింగ్లీషువార్తాపత్రికలే కొన్ని వ్రాసినవి.

కృష్ణదాసుపాలుని మరణమును గూర్చి దేశస్థులందఱు విచారించిరి. అప్పటి గవర్నరు జనరల్ గారగు రైఫన్ ప్రభువుగారు

శాసన నిర్మాణసభలో కృష్ణదాసుని మరణమును గూర్చి యిట్లనిరి. "అతని బుద్ధికుశలత యసాధారణమైనది. ఈసభలో నతఁడు మాటలాడుచున్నప్పుడు వినినవారందఱు వానిపాండిత్యవిశేషము నంగీకరించియే యున్నారు. కృష్ణదాస్ పాలునియొద్ద మూఁడు మంచిగుణములుండినవఁట. 1. సమమైనయాలోచనశక్తియు 2. తాను నమ్మిన పని చేయుటలో ధైర్యము 3. కోపము లేకపోవుట యీమూఁడు నుండుటచే నతఁడు దేశస్థుల యొక్కయు నధికారుల యొక్కయు మెప్పువడసెను." సర్ రిచాడున్ టెంపి దొరగారు నాకాలపు మనుష్యులు కార్యములు యను గ్రంథము రచియించి యితనిం గూర్చి యిట్లువ్రాసిరి. "గవర్నరు జనరలుగారి సభలోనున్న హిందువులలో కృష్ణదాస్‌పాలను నతఁడె సమర్థుఁడు. రాజా మాధవరావుగారి తరువాత హిందువులలో నన్నిసంగతులు తెలిసిన యతఁ డితఁడొక్కఁడే శాసన నిర్మాణ సభలో దొరతనమువారి కతఁడు మిక్కిలి సహాయుఁడుగా నుండెను.

కృష్ణదాసపాలునకు కుటుంబ సౌఖ్యము సరిగా నుండలేదు. అతనికి మొట్టమొదట 1856 వ సంవత్సరమున వివాహమయ్యెను. ఆభార్యవలన నతని కిరువురు కొడుకులు గలిగి బాల్యమునందె మృతినొందిరి. పిదప 1872 వ సంవత్సరమునందా భార్య మృతినొందఁగా నతఁడు 1874 వ సంవత్సరమున మరల వివాహము చేసికొనెను. ఈ రెండవ భార్యవలన నతనికి కుమారుఁడు కలిగెను గాని వాఁడును శైశవమునందె మృతినొందెను. అతఁడు నిగర్వియై డంబములేక సామాన్యునివలెనే జీవితకాలము గడపెను. అతఁడు స్వమతాభిమానము గల హిందువృష్టి యను సంఘసంస్కారమునకు విరోధికాఁడు. సంస్కారము మెలకువగాను నెమ్మదిగాను జరుపవలయునని యతని [illegible]ప్రాయము. అతఁడు న్యాయదృష్టిగల స్వతంత్రుఁడు. బిరుదుల [illegible] దొరతనమువారి నెన్నఁడు నాశ్రయింపలేదు. అయినచిత

ముగా బిరుదులు వచ్చినప్పుడు వానిని గ్రహింపకపోలేదు. అతఁడు తనకు రావుబహద్దరు బిరుదము వచ్చినప్పుడు పత్రికలో నిట్లు వ్రాసెను.

"మాపేరు రావుబహద్దరులలో గనఁబడుటచే మేము మిక్కిలి యాశ్చర్యము నొందినారము, మే మేనేరము చేసినామని మాకీశిక్ష విధింపఁబడినదో తెలియఁ జాలము. మాకు బిరుదులు పొందవలయు నని యాస లేదు. మేము చేసిన సేవకు సంతసించి దయామయులై యధికారులు మాకీగౌరవమును దయచేసి నందుకు కృతజ్ఞులమై యున్నారము. మాకీసంగతి ముందు తెలసిన మామాటసాగెడుపక్ష మున మేము మా జోలికెవరు రావలదనియు బిరుదులు గిరుదులు మాకవసరము లేవనియు వానిందప్పక వేఁడుకొని యుందుము."

ఈ పై వాక్యములఁ బట్టియు యింకఁ దక్కిన సంగతులఁ బట్టియు కృష్ణదాస్ పాలుడు 19 వ శతాబ్దమునఁ బుట్టిన దేశాభిమాను లలో నొకఁ డనియు వాని మార్గము ననుసరించుటకు మన మంద ఱముఁ బ్రయత్నము చేయుచుండవలయు ననియు జదువరు లీతని చరిత్రమువలనఁ గ్రహింతురుగాక !

హరిశ్చంద్ర ముకర్జి

ఇతని ప్రతిమ మాకు దొరకినదిగాదు. ఈయన బంగాళాదేశపు కులీన బ్రాహ్మణుఁడు. తండ్రియగు రామధనముకర్జీ మిక్కిలి బీద వాఁడు. వీరిద్ద రన్నదమ్ములు. ఈయన యన్నగారి పేరు హారెన్ చంద్ర ముకర్జీ.

హరిశ్చంద్రముకర్జీ 1824 వ సంవత్సరమున కలకత్తాకు సమీప మందున్న భవానీపురమునఁ బుట్టెను. అతఁ డయిదేండ్ల వయస్సుగల

వాఁడయినప్పుడు తన యూరిబడిలో స్వభాష కొంతవఱకుఁ జదువు కొని యేడవయేట నింగ్లీషు నారంభించి బీదవాఁడగుటచే జీతము లేకుండ నొక పాఠశాలలోఁ జేరి పదునాలుగు వత్సరములు వచ్చు వఱకు నచ్చట విద్య నభ్యసించెను. అతని కుటుంబము మిక్కిలి దారిద్ర్యముచే బాధపడుచుండుటచే నతఁడు చదువుమాని యేమైన సంపాదించి సంసారము వహింపవలసినవాఁ డయ్యెను. అందుచే హరిశ్చంద్రముకర్జీ జనుల కర్జీలు వుత్తరములు బాకీజాపితాలు వ్రాసి కుటుంబమును బోషింపఁజొచ్చెను. అట్టి పనులవలన సొమ్ము సరిగా రాకపోవుటచే నతని బీదతనము తగ్గలేదు సరికదా యొకసారి ఆ పూటకుఁగూడ బియ్యపుగింజలు లేక యింటిలోనున్న రాగిబిందె తాకట్టు వేసికొదలఁచుకొన్నంత దురవస్థ పట్టెను. అంతలో నొక జమీందారుని యేజంటువచ్చి వానిచే నొకయర్జీ వ్రాయించుకొని రెండురూపాయలిచ్చి బిందె తాకట్టు అవసరము లేకుండఁ జేసి వాని గౌరవమునుఁ గాపాడెను. కుటుంబ మేవిధముచేతను గడచెడువిధము గనఁబడకపోవుటచే హరిశ్చంద్రముకర్జీ యొకరివద్ద పదిరూపాయలు జీతముగల గుమాస్తాగా కుదిరెను. అతఁ డాయుద్యోగమునైన పదికాల ములపాటుంచుకొనక యజమానునితో వివాదపడి కొద్దికాలములోనే యాపని మానుకొనెను. అది మానుకొనిన కొన్నినాళ్ళకు మిలిటరీ ఆడి టరుగారి కచేరీలో ననగా సేనల కర్చులు వ్రాయునట్టి కచేరిలో నెల కిరువదియైదు రూపాయలు జీతముగల యుద్యోగమతనికి దొరకెను. ఆయుద్యోగమునం దాయన నిరుపమానమైన బుద్ధికుశలతను శ్రద్ధను పైయధికారులయెడ వినయమునుఁ జూపుటచే నతని తెలివితేటలు గ్రహించి వానికి గ్రమక్రమముగా నధికారులు నాలుగువందల రూపాయలవఱకు జీతము వృద్ధిచేసిరి.

[illegible] ఉద్యోగములోఁ బ్రవేశించినను ముకర్జీ సాయంకాలములందు [illegible] తీరికయైనపుడెల్లను భాషాభివృద్ధికొఱకై యింగ్లీషు

గ్రంథములను వార్తాపత్రికలను విసువులేక చదువుచువచ్చెను. గొప్ప వారి యుపన్యాసములు వినుటయందు మిక్కిలి యాసక్తిగలవాఁడగు టచే నతఁడు భవానిపురమునుండి నాలుగుమైళ్ళునడచి కలకత్తాకు వచ్చి డాక్టరు ఢఫ్‌దొరగారి యుపన్యాసములు వినిపోవుచుండువాఁడు. కలకత్తాలోనున్న పుస్తకభాండార సమాజమందు తాను నొక సభ్యు డుగాఁజేరి యందున్న పుస్తకములన్నియుఁ జదివెను. ఆయుద్యోగ ములో ప్రవేశింపకమునుపే యతఁడు కొన్ని వార్తాపత్రికలకుఁ గొన్ని వృత్తాంతములనువ్రాసి పంపుచువచ్చెను. 1853 వ సంవత్సరమున కలకత్తానగరవాసులు ఈస్టిండియాకంపెనీవారికి మహజరొకటి పంపఁ దలఁచి దాని నింగ్లీషుభాషలో మృదుశైలితో వ్రాయఁగలవాఁడు హరిశ్చంద్రముకర్జీ యొక్కఁడేయని యతని నాపనియందు నియోగించిరి దీనింబట్టి వాని కింగ్లీషుభాషయం దెంతపాండిత్యముగలదో మనము తెలిసికొనవచ్చును.

1854 వ సంవత్సరమున కలకత్తానివాసులగు శ్రీనాగోథషు గిరీశచంద్రగోషు శెట్నచంద్రగోషు నను ముగ్గు రన్నదమ్ములు, హిందూపేట్రియేటను పత్రికనుఁ బ్రకటింపఁబూనిరి. హరిశ్చంద్రముకర్జీ యాపత్రికకు వృత్తాంతములు వ్రాయుచు దానిపై మిక్కిలి యభి మానము గలవాఁడయ్యెను. కొంతకాలము గడచునప్పటికి పత్రికాస్థా పకులగు నన్నదమ్ములకుఁ బత్రికపై నభిమానము తగ్గుటయు ముకర్జీకి హెచ్చుటయు సంభవింపగా నెట్టకేలకు ముకర్జీయొక్కఁడే దానింబ్రక టించుభారమునుఁ బూనెను. అదివఱకా పత్రిక ముద్రింపబడు ముద్రా యంత్రము మఱియొకరికి విక్రయింపఁబడుటచే నతఁడు పత్రికనిమిత్తము మఱియొక యచ్చుకూటమునుఁ గొని తనయన్నగారినే పత్రికకు ముద్రాశాలకు గార్య నిర్వాహకుఁడుగా నేర్పరచి యసాధారణ ప్రజ్ఞతో దానినినడపఁజొచ్చెను.

1856 వ సంవత్సర ప్రాంతమున స్త్రీపునర్వివాహ విషయము లతో బంగాళాదేశమంతయు నట్టుడికినట్లుడుకఁజొచ్చెను. హరిశ్చంద్ర ముకర్జీ ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరుని పక్షముఁబూని సంఘ సంస్కారము మంచిదేయని పత్రికముఖమున వాదించి సంస్కర్తలకుఁ దగిన సాయము చేసెను. అప్పటి గవర్నరుజనరలుగారగు డల్‌హౌసీ ప్రభువుగారు హిందూదేశమునందలి పెక్కుభాగములను గలుపుకొని కంపెనీవారి యేలుబడిక్రిందకుఁ దీసికొనివచ్చెను.

తరతరములనుండి యేలుచున్న రాజులను రాజ్యభ్రష్టులుగాఁ జేయుట యన్యాయమని హరిశ్చంద్రముకర్జీ పలుమారు నిర్భయముగ వాదించెను. డల్‌హౌసీ ప్రభువుగారి తరువాత గవర్నరుజనరలుగా వచ్చిన కానింగుప్రభువుగారి కాలమున సిపాయిపితూరీరాఁగా ముకర్జీ చాల పాటుపడి సిపాయీలకు దొరతనమువారికి మనస్పర్థలు దొలఁగించి సంధిచేసెను. ఆంగ్లేయపత్రికాధిపతులగు దొరలు కొందఱు సిపాయిపితూరీ సంబంధముగల స్వదేశస్థుల భూములు మొఖాసాలు నగ్రహారములు దీసికొని గవర్నమెంటువారు దొరలకిచ్చుట బాగుండునని వ్రాసిరి అట్లుచేయుట ధర్మవిరుద్ధమనియు ప్రజలకోపము నణచుటకు మారు మరింత హెచ్చించుననియు దనపత్రికలో వ్రాసి ముకర్జీదొరతనమువారుమానునట్లు చేసెను. బంగాళాదేశమునకుఁ గొందఱు దొరలువచ్చి నీలిమందుతోటలు వేయించి దానివలన చాలలాభముతీయుచు రహితులకేమియు లాభము మిగులనీయక వారిని మిక్కిలిబాధపెట్టఁజొచ్చిరి. అప్పుడు రహితులందఱు భూస్వాములమీఁద కట్టుగట్టి నేలదున్నక నీలిమందు పండింపక తిరుగుబాటుచేసిరి. అప్పుడు భూస్వాము లారహితులను కోర్టులలో దింపి మరింత పీడింపసాగిరి. ఆసమయమున హరిశ్చంద్రముకర్జీ యానిరుపేద రహితుల పక్షముఁబూని వ్యాజ్యములకై [illegible]ప్పుడు వారికన్నముపెట్టి బట్టలిచ్చి యర్జీలు వ్రాసిపెట్టి [illegible] యెన్నివిధములనో వారికి సాయము చేసెను. నీలితోటలు

రాజేంద్రలాలుమైత్రా

యజమానులు వ్యాజ్యములలో నోడిపోయినందున ముకర్జీపయి కడుపులో నక్కసు నిలిపి వానిపైఁ గొన్ని నేరములను మోపి వ్యాజ్యములను దెచ్చిరి. అవి తీర్పుగాకమునుపే 1869 వ సంవత్సరమున హరిశ్చంద్రముకర్జీ యకాలమరణము నొందెను. అతనిమీఁది వ్యాజ్యము లతని మరణానంతరమున వానికి వ్యతిరేకముగా తీర్పు చేయఁబడుటచే నీలితోటల యజమానులు వాని యిల్లు వాకిలి నమ్మించి సొమ్ముగ్రహించిరి. హరిశ్చంద్రముకర్జీ పత్రికాధిపతులగు హిందువులలో మొట్టమొదటివాఁడని చెప్పవచ్చును. బ్రతికినది స్వల్పకాలమయినను జీవితమంతయు నతఁడు పరోపకారార్థమై గడపిన పుణ్యపురుషుఁడు.

రాజేంద్రలాలు మైత్రా

రాజేంద్రలాలు మైత్రా యను నతఁడు బంగాళాదేశములో గౌరవముగల శూద్రకుటుంబములో పుట్టినవాఁడు. ఆయన 1824 వ సంవత్సరమున సూరాయను గ్రామమున జన్మించెను. వాని తండ్రిపేరు జనమేజయుఁడు. ఆయనకుఁ గలిగిన యారుగురు కుమారులలో రాజేంద్రలాలుమైత్రా రెండవవాఁడు. ఈమైత్రాను జిన్నతనమున నుండియుఁ గలకత్తానగరమున నున్న వానిమేనత్త పెంచెను. ఆ మేనత్త యీబాలకుని పెంచుకొని తనకున్న సొత్తునంతయు నీయవలయునని తలంచెను. కాని యట్టిపెంపు శాస్త్రసమ్మతము గాకుండుటచే నూరకొనవలసి వచ్చెను. ఆబాలకుఁడు స్వభాషయగు బంగాళీని తనకులగురువునొద్ద నేర్చికొని యనంతరము కలకత్తాలో సుప్రసిద్ధి కెక్కిన రెండుపాఠశాలలలో నింగ్లీషు నభ్యసించెను.

ఆకాలముననే యీబాలకుని మేనత్త మృతినొందఁ గుమారు నకు విద్య చెప్పించవలసిన భారము జనమేజయునిపైఁ బడెను. కుమారుఁడు కుశాగ్రబుద్ధియని యెఱుంగుటచే తండ్రి వాని చదువును మానిపింపఁ జాలఁడయ్యె. కాఁబట్టి జనమేజయుఁడు చక్కఁగ విచా రించి తనపిల్లవానికి విద్యార్థి వేతనము నిచ్చునట్టి పాఠశాలలో నెందైన ప్రవేశ పెట్టుట కర్తవ్యమని నిశ్చయించుకొని యట్టిబడి యెక్కడ నున్నదని వెతక నారంభించెను. ఆకాలమునఁ గలకత్తానగరమున వైద్యకళాశాల (మెడికల్ కాలేజీ) లో దొరతనమువారొక్క విద్యా ర్థికి నెలకెనిమిది రూపాయిల వంతున జీతమిచ్చి వారివద్దనుండి యేమియు మరల గ్రహింపకయే వైద్యశాస్త్రము చెప్పుట కేర్పాటు చేసిరి. ఆపాఠశాలాధికారులు రాజేంద్రలాలు మైత్రాను గూడనట్టివిద్యార్థిగఁ దీసికొనిరి. కాని యప్పుడే యతనికి దారుణజ్వరము సంభవించుటచే నతఁడందు వెంటనే చేర లేకపోయెను. రాజేంద్రుడు పదునైదేండ్ల ప్రాయముగలవాఁ డయినప్పు డనఁగా 1839 వ సంవత్సరమున వైద్యకళాశాలలో పైన పేర్కొనబడిన పద్ధతిని విద్యార్థి యయ్యెను. కళాశాలలో నతఁడు చేసిన విద్యాభి వృద్ధి మిక్కిలి ప్రశంసనీయమై యుండెను.

ఆతని బుద్ధికుశలత విని మహర్షి దేవేంద్రనాథ టాగూరుగారి తండ్రియగు ద్వారకనాథ టాగూరుగారు మైత్రా నింగ్లాండు దేశమున కుఁ దీసికొనిపోయి యక్కడ విద్య పరిపూర్తి చేయింతునని చెప్పెను. కాని తండ్రి మైత్రాను విదేశమునకు బంపడయ్యె. ఆ వైద్యకళాశాల లో నున్న కాలముననే రాజేంద్రుడు కేవలము తనయశ్రద్ధచేతదొర తనమువారి కైదువందల రూపాయిలు నష్టము గలిగించెను. ఒకనా [illegible]న్నిలోహములను గరగించుచుండెను. అట్లు కరగించుటకు [illegible]ను మిక్కిలి విలువగల లోహముతో చేయంబడిన మూస

యొకటి తెచ్చి దానిని నిప్పులమీఁదబెట్టి యా లోహమందు వేసి కర గింప నారంభించెను. కొంతసేపటికి రాజేంద్రుడు తన ప్రయత్న మెంత వఱకు నెరవేరినదో తెలిసికొందమని చూచునప్పటికి మూసయే కరగి పోయెను. అది చూచి బాలుఁడగు రాజేంద్రుడు భయమున గడగడ వడఁకుచు తనయొజ్జయగు ప్రకృతి శాస్త్రపండితున కాసంగతి విన్న వింప నతడు వానిని చీవాట్లుపెట్టి కళాశాలకు నధికారియగు డేవిడ్ హైరుదొరగారి కాసంగతి దెలియజేసెను. ఆదొరగారును రాజేంద్రుని పిలిపించి వానిం దిట్టక కొట్టక కళాశాలలోనుండి తీసివేయక యట్టి పనులయెడల ముందు జాగరూకతతో మెలంగవలయునని చెప్పి మంద లించిపంపెను.

రాజేంద్రుడు వైద్యకళాశాలలోఁ జిరకాలముండలేదు. అచట విద్యార్థులు కొందఱు దుష్ప్రవర్తకులై సంచరించినందున నధికారులు వారి నడతంగూర్చి విచారణ సలిపిరి. ఆరాజేంద్రు డాచెడునడత గల బాలకులలో నొకడు కాడుగాని యాదుర్మార్గులను బట్టియిమ్మని యధి కారులు వాని నడిగినప్పుడు తనమిత్రులను బట్టియిచ్చుట కిష్టములేక యతఁ డూరకొనియెను. అది కారణముగ నధికారులు వానిని కళా శాలలోనుండి కొంతకాలము వెడలఁగొట్టిరి. రాజేంద్రుడు మరల నావైద్యశాలకు నధికారులు రానిచ్చినను రాదలపడయ్యె. ఆవైద్య పాఠశాలలో నుండగానే యతఁ డాంగ్లేయభాషలో మంచిసాహిత్య ముగల కామరాన్ 'అనుదొరవద్ద నింగ్లీషు చదివి యందు గట్టికృషి చేసెను. యీ కామరాను దొరవద్దనే రాజేంద్రుడు హూణభాష పదములను బ్రయోగించుటలో నిరుపమానమయిన ప్రజ్ఞను సంపా దించెను.

అనంతర మతడు ధర్మశాస్త్రము జదువ నిశ్చయించి న్యాయ వాదిపరీక్షకు బోయెను. కాని ఆ సంవత్సరము ప్రశ్నాపత్రములు ముందుగా వెల్లడియగుటచే బరీక్షకులు జరగిన పరీక్ష నిరర్థకముచేసిరి. అందుచే పరీక్షలో గృతకృత్యుడయితీరవలసిన రాజేంద్రునకు నష్టము

సంభవించెను. రాజేంద్రలాలు మైత్రా వైద్యు డగుటకుగాని న్యాయ వాది యగుటకుగాని యోగము లేకపోయెను.

పిమ్మట చేయవలసిన దేమియు లేక యతం డనేకభాషల జదువుటకు బ్రారంభించెను. అదివరకే వానికి పారసీభాష చక్కగవచ్చును. అప్పటికి సంస్కృతమందు వాని పాండిత్యము కొంచెమై యుండుటచే ముఖ్యమయిన యాభాషలో నధికకృషి చేయుట కతఁడు నిశ్చయించుకొనెను. అదిమొదలు రాజేంద్రుడాభాషలో నధికపాండిత్యము సంపాదించి గొప్ప గొప్ప విద్వాంసుల మెప్పువడసెను. గ్రీకు లాటిను భాషలను మునుముందు నేర్చి యనంతరము ఫ్రెంచి జర్మనుభాషలను జదివి పిమ్మట హిందీ ఉరుదు భాషల నభ్యసించి మొత్తముమీద పదిభాషలను జదువ వ్రాయ మాటలాడఁగల పండితుడయ్యెను. ఎన్నిభాషలు తనకువచ్చినను తనభాషలు తనకన్నము పెట్టజాలవని యెఱిగి రాజేంద్రుడేదైన యుద్యోగములో బ్రవేశింపవలయునని నిశ్చయించుకొని 1846 వ సంవత్సరమున బెంగాలు ఏషియాటిక్కు సొసైటి యను సంఘమునకు సహాయకార్యదర్శియు గ్రంథభాండార సంరక్షకుఁడు నయ్యెను. అప్పటికతని వయస్సిరువదిమూడు సంవత్సరములు. ఈయుద్యోగమువలన నుపయోగములగు ననేకగ్రంథములువాని స్వాధీనములోనుండుటచే నతఁడు వాని నన్నిటిని సారము గ్రహించి జ్ఞానాభివృద్ధి చేసుకొనఁజొచ్చెను. ఆసంఘముయొక్క కార్యదర్శుల సహాయమున నతఁ డింగ్లీషుభాషలో మంచిశైలిని వ్రాయుట కలవరచుకొని కొలది కాలములోనే పైసహాయము లేక స్వయముగ మంచి వ్రాతలు వ్రాయనేర్చెను. ఆసంఘమువారి గ్రంథము లన్నియుఁ సరిగా జాబితా వ్రాసి యమర్చి తనకు తీరికయున్నప్పుడు సంఘమువారి మాసపత్రికకేవైన వృత్తాంతములు వ్రాయుచువచ్చెను. అట్లు కొన్నినాళ్ళు వ్రాసి 1850 వ సంవత్సరమున రాజేంద్రుఁడు భాషాగ్రంథములను బ్రకృతి [illegible]ములను వ్రాసి ప్రకటించుటకై వివిధార్థ సంగ్రహమను పేరు

గల యొకమాసపత్రికను బంగాళీభాషలో స్వయముగ బొమ్మలతోఁ బ్రకటింప నారంభించెను. అట్లతఁడు పత్రిక నేడు సంవత్సరములు ప్రకటించి మరుచటి సంవత్సరమున మైనరు జమీందార్లకు విద్యచెప్పు పాఠశాలకు నధ్యక్షుఁడుగ నియమింపఁబడెను. ఇందుమూలమున నతఁడు పాఠశాలలోఁ జేరిన జమీందార్ల బిడ్డలకు సంరక్షకుఁ డయ్యెను ఈజమీందారీ పాఠశాలయే కారణముచేతనో దొరతనమువా రను కొనినంత వృద్ధిని పొందకపోవుటచే 1880 వ సంవత్సరమున నది యెత్తి వేయఁ బడుటయు రాజేంద్రలాలున కుపకారవేతన (పింఛను) మిచ్చు టయు సంభవించెను.

రాజేంద్రలాలు దొరతనమువారు తనకప్పగించిన యీపనిని మిక్కిలి శ్రద్ధగాను ప్రభువులకుఁ దృప్తికరముగాను నిర్వర్తించెనని చెప్పకొనక తప్పదు. అప్పటి బంగాళా గవర్నరుగారు జమీందార్ల పాఠశాలవిషయమున రాజేంద్రుఁడు చేసిన పనిని మెచ్చుకొనుచు నిట్లువ్రాసెను. ఇట్లు పాఠశాలను పరిపాలించుట మిక్కిలి కష్టసాధ్య మయిన పనియయినను పాఠశాలఁ గాంచిన వృద్ధి దాని పరిపాలకు నకు మిక్కిలి ప్రతిష్ఠఁ దెచ్చుచున్నది. ఈకాలమున బంగాళాదేశ ములో చక్కగ వ్యవహరించుచున్న జమీం దార్లనేకులు గలరుఁ వారందఱు రాజేంద్రలాలుమైత్రాయొక్క శిష్యులే యగుటచేఁ దమ కట్టి సామర్థ్య మీరాజేంద్రుని శుశ్రూషవల్లనే గలిగినదని యొప్పు కొని తమకృతజ్ఞత ననేక పర్యాయములు చూపియున్నారు.

రాజేంద్రలాలుమైత్రా కేవలము ప్రాచీన విద్యలయందె తన కాలముబుచ్చెను. అతఁడు చేసిన పరిశ్రమ యంతయు నేషియాటిక్కు సంఘమువారి మాసపత్రికలోను తదితర పత్రికలలోను స్పష్టముగ గనఁబడును, అతఁడు రచియించిన గ్రంథములలో ముఖ్యమైనవి ఉత్కలదేశ ప్రాచీనచరిత్ర బుద్ధగయ ప్రాచీన చరిత్రయనునవి రెండు అప్పుడప్పు డతఁడు వ్రాసిన వ్యాసములు "ఇండో ఆర్యనులు" అను

పేర రెండు సంపుటములుగ ముద్రింపఁబడి యున్నవి. ఆయన మునిసిపల్ కమిషనరుగా కూడ నుండెను. ఆయుద్యోగమున నతఁడు కావలసినంత స్వాతంత్ర్యములఁజూపి న్యాయముకొఱకుఁ బోరాడుచువచ్చెను, అప్పుడప్పుడాయన హిందూపేట్రియేటు పత్రికకుఁ గూడ కొన్నిసంగతులు వ్రాయుచుండువాఁడు. కృష్ణదాసుపాలుని మరణానంతరమున పేట్రియేటు పత్రిక నితఁడె నడపెనని చెప్పవచ్చును. కాని యాపత్రిక నడపుటకుఁ గావలసినంత యోపిక యతనికి లేకుండుటచే నాపని యతనికి కష్టమని తోఁచెను. ఇట్లు తేజోవంతమైన జీవయాత్ర మఱి పదియేడు సంవత్సరములవఱకుఁ జేసి రాజేంద్రలాలుమైత్రా 1891 వ సంవత్సరమున పక్షవాత రోగముచేతఁ గాలధర్మ మొందెను.

మేధావంతుఁడై మిక్కిలి పూనికతో పాటుపడు మనుష్యుఁడెంత యభివృద్ధినొందునో రాజేంద్రలాలుని చరిత్రమువల్ల తెలిసికొనవచ్చును ఆంగ్లేయభాషలో వ్రాయుటకు మాటలాడుటకు నతని కద్భుతశక్తిఁ గలదు. సర్ రిచర్డు టెంపిలు దొరగారు "ఆకాలము మనుష్యులు కార్యములు" అను నర్థముగల యాంగ్లేయ గ్రంథమును వ్రాయుచు రాజేంద్రునిఁగూర్చి యిట్లు వ్రాసిరి. "ఆంగ్లేయభాషను ప్రాగ్దేశభాషలను నేర్చిన పండితులలో నితఁ డగ్రగణ్యుఁడని చెప్పవచ్చును. పూర్వ హిందువుల యద్భుత ప్రజ్ఞలం దలంచి యతఁడు మిక్కిలి యక్కజమును గరువమును బొందుచు నీనాఁటి హిందువుల దురవస్థను గూర్చి మిక్కిలి వగచు చుండువాఁడు." మోక్సుమూలరుపండితుఁడు తన గ్రంథములలో నొకదానియందు వీనింగూర్చి యిట్లువ్రాసెను. "రాజేంద్రలాలు మైత్రుఁడు వృత్తిచేత పండితుఁడే గాక గట్టి విమర్శకుఁడు. ఏషియాటిక్కు సంఘము వారియొక్క మాసపత్రిక కనేకములగు విషయములను వ్రాసి యతఁడు హిందూదేశ ప్రాచీన విద్వాంసులనుగూర్చి యీవరకు తప్పులగు నభిప్రాయములు గల తన [illegible] నెక్కువవాఁడని తేటపరచెను.

అతఁడు వ్రాసిన గ్రంథము లన్నియు నేఁబది. అవి నూట యిరువదియెనిమిది సంపుటములుగ విభజింపఁ బడియున్నవి. ఆగ్రంథ ములయందలి పుటలు ముప్పదిమూఁడు వేల కంటె నెక్కువఁ గలవు. ఈ సంపుటములు హిందూదేశ ప్రాఁచీన విషయములు సంస్కృతము నుండి చేసిన భాషాంతరీకరణములు స్వతంత్రముగ బంగాళీభాషలో రచించి గ్రంథములు సభలో నిచ్చిన యుపన్యాసములు పత్రికలకు వ్రాసిన సంగతులు గలవై యాతని సర్వతోముఖ పాండిత్యమును వెల్లడి చేయుచున్నవి.

1885 వ సంవత్సరమున ఏషియాటిక్కు సంఘమున కతఁ డధ్యక్షుఁడయ్యెను. అదివఱకు హిందువుల కెవరికి నంతటి గౌరవము పట్టియుండిలేదు. కావున రాజేంద్రలాలు మైత్రున కింతటి గౌరవము కలిగినందులకు దేశస్థులందఱు మహానందభరితులైరి. 1886 వ సంవత్సరమున కలకత్తాలో దేశీయమహాసభ జరిగెను. అది రెండవ సభ. హిందూదేశము నంతనుండియు దేశీయమహాసభకుఁ బ్రతినిధు లుగా వచ్చు పెద్దమనుష్యులను సన్మానము చేయుటకై యొకసభ యేర్పడెను. ఆసభకు నగ్రాసనాధిపతిగా నుండుటకు రాజేంద్రలాలు మైత్రునికంటె నర్హుఁడు లేఁడని కలకత్తానగరవాసులు వాని నైక కంఠ్యముగ నధ్యక్షునిఁ జేసిరి. ఇంతియగాక యతఁడు బ్రిటిషు యిండియా సంఘమునకుఁ గూడ నగ్రాసనాధిపతియై యుండెను. ఈ సంఘములో బంగాళా దేశమునందుఁ గల గొప్ప జమీందారులు విద్యావంతులు. సభికులుగా నుండిరి. అట్టి సంఘమున కతఁడు సభా ధ్యక్షుఁడుగా నుండుటచేతనే జనుల కతనియం దెంతగౌరవమున్నదో తెలిసికొనవచ్చును.

ఈసంఘము దేశమున కెంతయు నుపకారముఁ జేసినది. ఇట్లు చేయుటకు సభాధ్యక్షుఁడగు రాజేంద్రుఁడే ముఖ్యకారణమని ప్రజలను కొనిరి. అతని పాండిత్యమును పరిశ్రమను గనిపెట్టి హిందువు

లేగాక యితర దేశస్థు లనేకులు వానిని తమతమ దేశములందున్న విద్యావిషయిక సభలలో సభ్యునిఁ జేసికొనిరి. కలకత్తా యూనివరుసిటీవారు వానికి డాక్టరను బిరుదము నిచ్చిరి. డాక్టరుశబ్దమున కిక్కడ వైద్యుడనే యర్థముగాదు. డాక్టరనఁగా పండితుఁడు. ప్రకృతిశాస్త్రము. ధర్మశాస్త్రము మొదలగు వానియం దసాధారణప్రజ్ఞఁగల పండితులకుఁ దరుచుగా నిట్టి బిరుదములు విద్యాశాఖవా రిచ్చుచుందురు. దొరతనమువారు వానియందుఁ దమకుఁగల గౌరవమును బట్టి సి. ఐ. ఇ. రావు బహుదూరు రాజాయను బిరుదముల నిచ్చిరి. 1877 వ సంవత్సరమునందు జరిగిన దర్బారులో సర్ ఆష్లీఇడెం దొరగారు రాజేంద్రలాలునితో నిట్లనిరి. "కోర్టుఆఫ్ వార్డ్సువారి యధీనమునం దుండిన మైనరు జమీందారుల విద్య మీచేతిలో నుంచఁబడినది. అందుచేత బంగాళమునందున్న జమీందారులలో ననేకులు మీఋణమును దీర్చుకొనఁజాలరు. మీరు సంస్కృత భాషలో నధికపాండిత్యము సంపాదించి జగద్వ్యాప్తమైన కీర్తిని సంపాదించినారు. మీప్రజ్ఞలన్నియు నెఱిఁగి దొరతనమువారు మీకు రావుబహాదూరు బిరుదము నిచ్చినారు."

తన దేశస్థుల కెప్పుడైన కూడనియపకారము జరిగినపుడు దానిని బయలుపెట్టి మిక్కిలికఠినోక్తులతో దానింగూర్చి ప్రశంసించుచువచ్చెను. దీనికొక్కయుదాహరణము చెప్పవలసియున్నది. నీలిమందుతోటల యజమానులు బంగాళాదేశమునందలి రహితుల కొత్తుడు కలుగఁజేసి బాధించినపుడు రాజేంద్రలాలు దిక్కుమాలిన రహితులపక్షముఁ బూని తోటల యజమానుల ప్రవర్తనము సరిగా నుండలేదని కలకత్తాలో నొకమహాసభలోఁ బలికెను. ఇట్లతఁడు బహిరంగమైనసభలో తమ్ము నిరసించినాడనికోపించి నీలిమందుతోటల యజమానులగు నాంగ్లేయులు కొందఱు కడుపుమంట తీరక ఫోటోగ్రాఫిక్కు సంఘ[illegible] రాజేంద్రలాలు మైత్రియుఁ సంభాషణము సరిగా నుండలేదని

ఖండించి యతని నాసంఘములోనుండి తొలఁగింప బ్రయత్నించిరి. రాజేంద్రుఁడు సంఘములో చిరకాలమునుండి సభ్యుడుగా నున్నందున వానిం దీసివేయుటకుఁ వీలులేక యాదొరలు తుదకిట్లు తీరుమానము చేసికొనిరి. "నగరమందిరమున రాజేంద్రలాలుమైత్రుఁడు చేసిన యుపన్యాసమునందలి మాటలఁ నీ సంఘమువారు విని యందు మొదటనుండి చివరవఱకుఁ సబద్ధములే యుండుటచేత నట్టి యుపన్యాస మిచ్చినతడీ సంఘములో సభికుఁడుగా నుండుటకు తగఁడని నిశ్చయించి యట్టివానిం దీసివేయుట కిప్పటి నిబంధనలలో నేవియు నాధారములు గనబడకపోవుటచే రాజేంద్రలాలు తనంతట తానే యీసంఘమునుండి మానుకొనవలయునని యిందుమూలముగా తెలియజేయుచున్నారు."

మేజర్ థల్లియర్ దొరగారు రాజేంద్రుని పక్షముబూని యతనివలన లోపము లేదనియు ననేకపర్యాయములు నాంగ్లేయులు పెక్కండ్రు హిందువుల నింతకంటె నెక్కుడు కఠినోక్తులతో నిందించిరనియు రాజేంద్రలా లాంగ్లేయుల నందఱిని తిరస్కరింపలేదనియు తప్పుచేసిన నీలిమందుతోటల యజమానులనే నిరసించెననియు సంఘమువారట్లు తీర్మానము చేయఁగూడదనియు వాదించెను. హ్యూము దొరగారు మొదలగు కొందఱాంగ్లేయులు థలియరుదొరగారితో నేకీభవించిరి. కాని యీసంఘమువారిలో నెక్కువమంది రాజేంద్రునకుఁ బ్రతిపక్షులుగా నున్నందున వారిమాటలు సాగవయ్యె. అది కారణముగ రాజేంద్రలాలుతోపాటు థల్లియరు దొరగారుకూడ నాసంఘము విడిచిరి.

అతని మరణానంతరమున వాసింగూర్చి వ్రాసిన స్వదేశప్రతికలు రాజేంద్రలాలుమైత్రుఁడు రామమోహనరాయలు కంటెను, కేశవచంద్రసేనుని కంటెను, మేధావంతుఁడనియు మేధావంతుఁడే గాక విద్యావంతుఁడనియు వానిమరణము దేశమున కంతకు నష్టము

గలిగించెననియు నివారించెను. పదిభాషలలో నిరర్గళ పాండిత్యము గలిగి సంస్కృతమునం దింతింత యనరాని ప్రజ్ఞగలిగి యింగ్లీషులో నాంగ్లేయులకు సయితము నీర్ష్య బొడమింపఁగల సామర్థ్యము గలిగి ప్రపంచము నందుండిన సమస్తవిద్యా సంఘములలోను సభ్యుఁడుగా నున్న హిందువుఁడు పందొమ్మిదవ శతాబ్దమునఁ రాజేంద్రలాలుఁ డొక్కఁడేయని తెలిసికొనవలయును.

కృష్ణమోహనబెనర్జీ

ఈయన ప్రతిమయు మాకు దొరకలేదు. ఈయన బంగాళా దేశ బ్రాహ్మణుఁడు. ఈయన తండ్రిపేరు జీవనన్ కృష్ణబెనర్జీ. ఈకృష్ణ మోహను బెనర్జీ 1813 వ సంవత్సరమున మేనెలలో గలకత్తా నగరములో నుదయించెను. అయిదేండ్ల వయసువాఁడై నప్పు డతఁడు విద్యారంభముచేసి బంగాళీభాషలోఁ జదువుటయు వ్రాయుటయు లెక్కలు సేయుటయు నేర్చికొనెను. తరువాత గొంతకాలమున కాయన హిందూకళాశాలకుఁ బోయి యచ్చట నాంగ్లేయభాషను సంస్కృతమును నేర్చికొనియెను. 1828 వ సంవత్సరమున కృష్ణ మోహనుని తండ్రి విశూచి జాడ్యమువలన లోకాంతరగతుఁ డయ్యెను. పితృవియోగముచేత విద్యాభ్యాసము చక్కఁగా సాగ నందున నతఁడు నెలకు పదియారు రూపాయిలు విలువఁగల విద్యార్థి వేతనమును సంపాదించి చదువునారంభించెను. మరుచటి సంవత్సరము వానికి ఢిల్లీ కళాశాలలో నొక యుపాధ్యాయ కోద్యోగ మయ్యెను. కాని కొన్ని గృహసంబంధములగు నిబ్బందులచేత పోఁజాలక యతఁడా సంవత్సరము నవంబరులోనే హేరుదొరగారి పాఠశాలలో నుద్యో గము సంపాదించెను. ఆకాలమున బంగాళాదేశమున దృఢచిత్తులగు

పడుచువాండ్రు కొంద ఱొక సంఘముగాఁ జేరి హిందూమతమును నిర్మూలింపవలయునని నిశ్చయించుకొని తద్విషయమయి పాలుమాలిక లేక పాటుపడఁ జొచ్చిరి. కృష్ణమోహనుఁడు గూడ నాసంఘమునఁ జేరి తద్విషయమున గట్టిపనిఁ జేయుటకు నొక యింగ్లీషు వార్తాపత్రి కను బ్రకటింపఁ జొచ్చెను.

కృష్ణమోహనుని పద్ధతులు బంగాళీల కెంతయు మహాగ్రహ మును దెప్పించెను. ఆగోలఁ జూచి యతని స్వజనముగూడ వాని నింటనుండి యవ్వలకుఁ బంపివేసెను. మొదటినుండియు నతనికిఁ గ్రైస్తవ మతబోధకులు మిత్రులుగా నుండుటచే వానికిఁ గ్రైస్తవ మతముపై నత్యంతాభిమానము బొడమెను. ఆయభిమానము కతన మున నతఁడు పలుమారు బైబిలు మొదలగు గ్రంథములు చదివి యెట్టకేలకు 1832 వ సంవత్సరమున గ్రైస్తవమతము నవలంబించెను. డాక్టరు డఫ్ దొరగా రాసమయమున ప్రధానాచార్యుఁడై పరిశుద్ధ స్నానము చేయించి వాని నామతమునఁ గలిపిరి. కలిపినవెంటనే కృష్ణమోహనుఁడు కొంతకాలమువఱకుఁ బ్రయాగ మండలమునఁ బ్రయాణముచేసి 1835 వ సంవత్సరమున తన భార్యను తన స్వాధీ నము చేసుకొనెను. తరువాత చర్చిమిషను స్కూలులో నుపాధ్యా యుఁడై కొంతకాల ముండి యవ్వలనొక చర్చికధికారియై యచ్చటి పనులను మిక్కిలి సామర్థ్యముతో నెరవేర్చుచుండెను. తాను గలి యుటయే గాక కృష్ణమోహనుఁడు తనతోడి హిందూబాలకుల ననే కులఁ గ్రైస్తవ మతమున గలిపెను. 1852 వ సంవత్సరమున బిషప్పు కళాశాలలో నతఁ డుపాధ్యాయుఁడుగా బ్రవేశించి 1858 వ సంవత్స రము వఱకు నచ్చట పనిచేసెను. ఈయన తాను ప్రవేశించిన క్రొత్త మతమునందు మిక్కిలి యభిమానము గలవాఁడై యా మతమును

తన దేశస్థులకు బోధించుచు దద్విషయమున ననేక గ్రంథములు బంగాళీలోను నింగ్లీషులోను వ్రాసి ప్రచురించెను. ఈయన పదిభాషలలో పండితుఁడు. ఓఢ్రభాషయందు సంస్కృత భాషయందు బి. ఏ. మొదలగు పరీక్షలకుఁ జాలకాల మతఁడు పరీక్షకుఁడుగా నియమింపఁబడెను. ఈయన వ్రాసిన గ్రంథములలోకి రెండు ముఖ్యమయినవి గలవు. అందొకటి హిందువుల వేదాంతశాస్త్ర విషయమయి సంభాషణ పూర్వకముగా నున్నది. ఈపుస్తకము మనదేశమున కింగ్లాండు నుండి వచ్చు దొరల కత్యంతోప యుక్తముగాఁనున్నది. రెండవ గ్రంథము క్రైస్తవమతము నందలి సత్యమునుఁ గూర్చి వేదములలో ప్రమాణము లున్నవని చెప్పుచున్నది. వేదమందున్న ప్రజాపతిశబ్దము యేసుక్రీస్తునకే యర్థమిచ్చుచున్నదని యతఁడీ గ్రంథమునందు సాధించెను.

కృష్ణమోహను బెనర్జీ క్రైస్తవమతములోఁ గలసిన కొంతకాలమువఱకు మిక్కిలి మతావేశముగలవాఁడై తక్కిన మతస్థులను గఠినముగాఁ దూలనాడుచువచ్చెను. కాని వయస్సు ముదిరినకొలది యన్యమతసహనము గలవాఁడై సమస్తజనముల యెడల ప్రేమఁగలవాఁడై యందఱి గౌరవమునకుఁ బాత్రుఁడయ్యెను. క్రైస్తవమతబోధకులు దేశస్థులగు బీదలయెడల పరమదయాళులై వారికనేకోపకారముల చేసినపక్షమునఁ గ్రైస్తవమతమునందుఁ బ్రజల కాదర మెక్కుడుగలుగునని యాయన యభిప్రాయపడి తక్కువజాతులవారికిఁ బలుమారులుపకారములు సేయుచువచ్చెను. అందుచేత తన మతాభివృద్ధి యెటులున్నను ప్రజానురాగము మాత్ర మతనియందు హెచ్చుగా నుండెను. క్రైస్తవ ఘనువారీయనకు 'రవరెండు' అను బిరుదము నిచ్చిరి. విద్యాశాఖవారనఁగా యూనివరుసిటీవారతనికి మహాపండి[illegible] యల్. యల్. డీ. యను బిరుదమునిచ్చి గౌరవిం

మధుసూదనదత్తు

చిరి. ఈయన 1885 వ సంవత్సరము మేయి నెలలో కాలధర్మము నొందెను. ఆకాలమందు బంగాళాదేశములో విద్యావిషయకములు దేశాభిమాన విషయకములుఁ రాజకీయ విషయకములునగు ప్రసంగములు కృష్ణమోహానుబెనర్జీ లేనివిలేవు. ఇతఁడు మతాంతరుఁడైనను దేశాభిమానులలో నొకఁడు.

మధుసూదనదత్తు

మధుసూదనదత్తు బంగాళాదేశములోని 'జస్సూరు' జిల్లాలో సగందరి యను గ్రామమున 1824 వ సంవత్సరమున జన్మించెను. వాని తండ్రియగు రాజనారాయణుఁడు సాదరుదివానీఅదాలత్' కోర్టులో న్యాయవాదిగా నుండెను. ఆయనకు నలుగురుభార్యలు. ఈ మధుసూదనుఁడు జ్యేష్ఠభార్య కుమారుఁడు. ప్రారంభమున నతఁడందఱు బాలకులవలెనే మాతృభాషయగు బంగాళీని కొంతకాలము నేర్చికొని యనంతరమున 1887 వ సంవత్సరమున హిందూకళాశాలలో జేరెను. అకళాశాల యాకాలమున డిరోజియోయను దొరగారి పరిపాలనముక్రింద నుండెను. ఆయన బంగాళాబాలకుల ప్రవర్తనమును జక్కఁజేసి విద్యాబుద్ధులు చెప్పి పనిచేయుటలో జాలపని చేసెను. ఆయనకు శిష్యులై విద్యనేర్చికొనిన బంగాళాబాలకు లనేకులు సంఘసంస్కారక్రియులై హిందూమతములలో నుండు దురాచారములను దొలగించుటకై పాటుపడిరి. మధుసూదనదత్తును వారిలో నొకఁడయ్యెను.

అపుడువాండ్రందఱు సంఘదురాచారములనుదొలగించి దేశమున కుపకారము జేయదలంచుటయేగాక రాజ్యాంగవిషయములయందుఁ గూడ బవిచేసి భరతఖండము నున్నతస్థితికిఁ దెచ్చుటకును స్వభాషనభివృద్ధి చేయుటకును సంకల్పించిరి. అంతియగాక తామభ్యసించిన

శాస్త్రవిద్యలచేత తామాంగ్లేయ భాషలోగూడ కవనము చెప్పి చిత్రవచనకావ్యముల రచించి ప్రసిద్ధిగాంచగలవారమని నమ్మియుండిరి. మధుసూదనదత్తును దనమనంబున నిట్టినమ్మకము గలవాడె. అతఁడు 1837 వ సంవత్సరము మొదలు 47 వ సంవత్సరమువఱకు హిందూకళాశాలలో విద్యార్థియైయుండి యాకాలముననే యింగ్లీషుభాషలోననేక పద్యముల రచించెను. అప్పుడు హిందూకళాశాలలోఁ జదువుకొను విద్యార్థులందరిలో మధుసూదనదత్తు బుద్ధికి బృహస్పతియని పేరు పడెను. అతఁడు తరుచుగా మోహాము దేశాభిమానము మొదలగు విషయములఁ గూర్చి యింగ్లీషులో పద్యములు వ్రాయఁజొచ్చెను. వానికి బాల్యమునుండియు నింగ్లాండుదేశముఁ జూడవలయునను గుతూహలముగలదు. ఆదేశము తానెన్నఁడు జూడగలుగుదునో యని యౌత్సుక్యము నొందుచు నింగ్లీషులోనొక చిన్నపద్యమును వ్రాసెను. ఆపద్య మెంతయు మనోహరముగా నుండును.

హిందువులలో సామాన్య బాలకులకే చిన్నతనమం దనేకులు పిల్లనిచ్చి పెండ్లిచేయుచుందురు. అట్టియెడ కుశాగ్రబుద్ధియై విద్య నభ్యసించుచున్న మధుసూదనదత్తువంటివానికి సంబంధములువచ్చుట యాశ్చర్యముగాదు. అందుచేత నతనితండ్రి కుమారునకు వివాహము చేయ నిశ్చయించి యొక చిన్నపిల్లను గుదిర్చి తద్విషయ ప్రయత్నములు చేయనారంభించెను. నలుగురు భార్యలం గట్టుకొని నానా యవస్థలఁ బడుచున్న తండ్రి తనకుఁ గూడ చిన్నతనమందే వివాహము చేయఁదలంచినప్పుడు మధుసూదనదత్తునకు వివాహ మిష్టము లేకపోయెను. అతఁడు తన యనిష్టము సూచించియు తనమాట సాగదని తలంచి వివాహ సమయమున నిల్లువిడిచి పోయెను. పోయి క్రైస్తవమతబోధకులగు నాంగ్లేయుల శరణుజొచ్చి యదివఱకె క్రైస్తవమతములోఁ గలసియున్న కృష్ణమోహనబెనర్జీ సహాయమున నాలు[illegible] తెవ్వరికిం గనఁబడకుండ దాగియుండెను.

ఎట్టకేలకు 1843 వ సంవత్సరమున ఫిబ్రేవరు నెలలో నతఁడు క్రైస్తవమతములో గలసి యానాఁడు మొదలు మైకేలుమధుసూదన దత్తను పేరఁ బరగుచుండెను. మైకేలనునది యతఁడు క్రైస్తవమతములోఁ గలసినప్పుడు కలిగిన నామము. అతనితండ్రి వానియిష్టము లేకుండ బలవంతముగ వివాహము చేయఁదలంపకపోయిన పక్షమున మధుసూదనదత్తు క్రైస్తవమతములోఁ గలియక తనసహాధ్యాయుల వలెనే పేరునకైన హిందువుఁడై స్వమతమునందే యుండును. కాని యతనికిఁ గలిగిన నిర్బంధమువలన నతఁడు స్వమత పరిత్యాగముచేసి కృష్ణమోహనబెనర్జీవలెనే మతాంతరుఁడు కావలసివచ్చెను. పుత్ర వాత్సల్య మతిశయముగాఁగల రాజనారాయణుఁడు మతభ్రష్టుఁడైన యాకొమరున కెప్పటియట్ల ధనమిచ్చి బిషపుకాలేజీలో నాలుగుసంవత్సరములు చదువు చెప్పించెను. కాని కొన్నికారణములవలన కొడుకునకుం దండ్రికి మనస్పర్ధలు పొడమ రాజనారాయణుఁడు కుమారుని విడిచినందున మధుసూదనుఁ డసహాయుఁడై యుండవలసివచ్చె.

ఆకాలమున చెన్నపట్టణమునుండి కొందఱు బాలకులు వచ్చి బిషపుకాలేజీలో విద్యార్థులై కలకత్తాలోఁ జదువుచుండిరి. ఆవిద్యార్థుల ప్రోత్సాహముచేత చెన్నపట్టణమునకుఁ బోయి కొంచెము బాగుపడవచ్చునని కలకత్తా విడిచి యాపట్టణమునకుఁ బోయెను. చెన్నపట్టణమునకు వచ్చినపిదప వానిస్థితి మునుపటికన్న హీనము కాఁగా నతఁడు దారిద్ర్యబాధ మిక్కుటముగా ననుభవించి పొట్ట పోసికొనుట కేయుపాయమును గానక యింగ్లీషువార్తాపత్రికలకు వృత్తాంతములను వ్రాసి దానిచే గొంతధనమును సంపాదించి జీవయాత్ర గడపుచుండెను. ఆనిరుపేదతనమందును మధుసూదనుఁ డింగ్లీషుకవనము మానక యందుఁ గృషిచేయుచు 1849 వ సంవత్సరమున "చెరలోనున్నస్త్రీ" యను శీర్షికతో నొక మనోహరమైన పద్యకావ్యమును రచించెను. ఆకావ్యమును జెన్నపురమందలి

స్వదేశీయులు నాంగ్లేయులుఁగూడ గడుమెచ్చిరి. ఇంగ్లీషుకవులలోఁ గడు ఖ్యాతి వహించిన స్కాటు బేరను మొదలగువారి కవనములకు దత్తుకవనము దీసిపోదని యొకయింగ్లీషు వార్తాపత్రిక తనయభిప్రాయము నిచ్చె. ఈ పద్యకావ్యమును మధుసూదనుఁడు కలకత్తాలోనున్న బెత్యూను దొరగారికిఁ బంపినప్పు డాయన దానిం జదివి మహానంద భరితుఁడై మధుసూదనదత్తునకు నొకజాబు వ్రాసి దానిలో "నీవాంగ్లేయభాషలోఁ జేసిన పరిశ్రమము స్వభాషలోనే చేసి దానికై యుపయోగించినకాలము నీస్వభాషకై యుపయోగించి గ్రంథములు రచించిన పక్షమున నీవు దేశోపకారము స్వభాషాభివృద్ధియుఁ జేయుటయే గాక నింతకంటె నెక్కుడు ప్రసిద్ధిని గాంచఁగలవు సుమీ" యని హితోపదేశముచేసెను. ఆయుపదేశమును మన్నించి దత్తువెంటనే కలకత్తానగరమునకు 1856 వ సంవత్సరమున వచ్చెను.

చెన్నపురమం దెనిమిది సంవత్సరములు వసియించినను వాని భాగ్యము కనుబొమ్మమీఁది చంద్రుకవలె నెదుగుబొదుగులేక కలకత్తా నుండి బయలుదేరినప్పు డెట్లుండెనో మరల కలకత్తాకు వచ్చినప్పు డట్లేయుండెను. జీవనాధార మేదియు లేకపోవుటచే నతఁడు రాగానే కలకత్తా పోలీసుకచ్చేరీలో నొకగుమస్తాపని సంపాదించి తెలివితేటలు గలవాఁడగుటచే కొలఁదికాలములోనే తర్జుమాచేయు నుద్యోగస్థుఁ డయ్యెను. ఇట్లు బ్రదుకుతెర వేర్పరచుకొని మనస్స్థిమితము నొందిన పిదప దత్తు బెత్యూను చెప్పిన హితోపదేశముచొప్పున షడువఁ దలఁచి బంగాళీభాషలోనున్న గ్రంథములను సమగ్రముగఁ జదివి 1858 వ సంవత్సరమున శర్మిష్ఠయను నొక నాటకమును రచియించి ప్రకటించి మరుసటి సంవత్సరమున పద్మావతియను మఱియొక నాటకమును వ్రాసెను. ఈనాటకము రచించిన వెంటనే యతఁడు రెండు [illegible]నములు వ్రాసెను. అందొకటి బంగాళాబాలకులదురాచారములు [illegible] రెండవది బంగాళాదేశవృద్ధులు భోగపరాయణ[illegible]

కపటమును గూర్చియు వ్రాయఁబడెను. ఈగ్రంథములవలన నతనికి గొంత పేరు గలిగెనుగాని వానికి మిక్కిలిఖ్యాతి యతఁడు తరువాత రచియించిన పద్యకావ్యములవలనఁ గలిగెను. మొదటినుండియు నతనికి పద్యములలో యతిప్రాసము లుండుట యిష్టము లేదు. అందు చేత యతిప్రాసములు లేని పద్యములు వ్రాయుట మంచిదని యట్లు చేయ నిశ్చయించెను. యతిప్రాసలు లేని వట్టి పద్యములు రసవంత ముగా నుండవని యానాఁటిపండితులు నైకకంఠ్యములుగ నమ్మిరి. ఇతరులుమాట యేల? మధుసూదనదత్తునకు నధికసహాయకారియై వానికిం బ్రోత్సాహము కలుగఁజేసిన మహారాజా జ్యోతీంద్రమోహన టాగూరు గారే యట్టి కవిత్వమును గూర్చి సందేహించిరి. అయినను దత్తు యతిప్రాస శూన్యమైన కావ్యమును రచియించుటకుఁ గృతనిశ్చయుఁడగుటచే టాకూరుగారు దాని నచ్చువేయించుటకు వాగ్దానము చేసిరి. ఆసహాయమును జూచుకొని మధుసూదనుఁడు తిలోత్తమయను నిర్యతి ప్రాసకమయిన పద్యకావ్యమును రచియించి 1860 వ సంవత్స రమునఁ బ్రకటించెను. అపూర్వరచనగల యాపద్యకావ్యము ప్రక టింపఁబడిన తోడనే బంగాళాదేశమున గలిగిన కళవళము రమేశ చంద్రదత్తుగా రీక్రింది విధముగా వర్ణించియున్నారు.

"నిర్యతిప్రాసకమయిన యీ గ్రంథము కనఁబడినతోడనే పండిత మండలమంతయు నాశ్చర్యమునొందెను. కల్పనాగౌరవము వర్ణనాచమత్కృతి శయ్యామృదుత్వము మొదలగునవి యందు లేవని యెవ్వరు ననఁజాలరు గాని యతిప్రాసలు దీసివేయుటకు సాహసించి నందుల కిష్టపడక పండితులందఱు వాని పుస్తకము చెడిపోయినదని పలికిరి. ఈసాహసమునకుఁ గొందఱు వానిని పరిహసించిరి. కొందఱు నిందించిరి. ఈశ్వరచంద్రగుప్తుడు మొదలగు ప్రాచీనపద్ధతికవులును విద్యాసాగరుఁడు అఖ్యయకుమార బెనర్జీ మొదలగు నవీనపద్ధతికవులును దత్తుయొక్క గ్రంథము యతిప్రాసలు తీసివేసినందున దుష్కావ్యమైన

దని యభిప్రాయ మిచ్చిరి. మంచి మెచ్చుటనున్నను దానిని మెచ్చు కొనునట్టి గుణగ్రహణపారీణుఁడు విద్యాసాగరుఁడు తిలోత్తమ భ్రష్ఠ కావ్యమని పలికెను. విద్యాసాగరుఁడే యట్లన తక్కువప్రజ్ఞఁగల తక్కిన కవులందఱు దత్తును గేలికొట్టి దూషించిరని వేర చెప్పనేల"

ఇట్లనేకులు గ్రంథమును గ్రంథకర్తను నిరసించినను మెచ్చు కొనువారుకొందఱు లేకపోలేదు. జ్యోతీంద్రమోహనటాగూరు డాక్టరు రాజేంద్రలాలుమైత్రా మొదలగు రసికులు కొందఱు తిలోత్తమయం దలి రసములను గ్రహించి కవినిం బొగడఁజొచ్చిరి. జ్యోతీంద్రమో హన టాగూరు కావలసిన ధనమిచ్చి గ్రంథము నచ్చొత్తించెను. రాజేంద్రలాలుమైత్రుఁడు బంగాళీభాషలో యతిప్రాస శూన్యమైన కవిత్వమును గ్రొత్తగాఁ దెచ్చిపెట్టినందుకు సంతసించి దత్తును బొగడెను. రాజనారాయణభానుఁడను పండితుఁడు తద్గ్రంథవిషయ మున నిట్లు వ్రాసెను. "దేవేంద్రుఁడు బంగాళీభాషను మాటలాడఁ దలంచుకొనునేని నిశ్చయముగా నతఁడీ గ్రంథములోనున్న శైలినే మాటలాడును. ఆగ్రంథకర్తయొక్క మహోన్నతములయిన కల్పన లను స్వభావవర్ణనమునఁగల ప్రజ్ఞయు రసపుష్టి జేయుటలోఁగల సామర్థ్యము పదలాలిత్యము విశేషించి పద్యముల నడకయు మమ్ము మహానంద భరితులఁ జేయుచున్నవి."

ఇట్లు తిలోత్తమ యనుగ్రంథము చక్కఁగా నుండలేదని విరు ద్ధాభిప్రాయముల నిచ్చిన పండితులు మఱికొన్ని దినములకు మధు సూదనదత్తు రచియించిన మేఘనాధవధ యను మఱియొక కావ్య మును జూచి చిన్నబుచ్చుకొనిరి. ఆపండితు లందఱుఁ జిట్టచివరకు మేఘనాధవధ మిక్కిలి సుందరముగా నున్నదని యొప్పుకొనక తప్ప దయ్యె. అట్లొప్పుకొన్నవారిలో నగ్రగణ్యుఁడు గుణగ్రహణ పారీణుఁడు నగు విద్యాసాగరుఁడే. 'మహాభారతము బంగాళీభాషలో వ్రాసిన కాళీప్రసన్న సింహుఁడు మధుసూదన దత్తుయొక్క బుద్ధికుశలతకు

మెచ్చి యీాకవిపేరుపెట్టి యొక విద్యాసంఘము నేర్పఱచెను. ఆసంఘ మునసే దత్తు కృష్ణకుమారి యను నాటకమును నప్పటికి సమాప్తము గాని వీరాంగన యను పద్యకావ్యము రచించెను. 1862 వ సంవత్స రమున మధుసూదనుఁడు యూరపుఖండమునకుఁ బయనమయి తన చిరమనోరథమును నెరవేర్చు కొనెను.

అప్పుడతఁ డింగ్లాండునకుఁ బోయి యీాదేశమునఁ నైదు సంవత్సరములుండి బారిష్టరు పరీక్షకుఁ జదివి 1867 వ సంవత్సరమున మరల మనదేశమునకువచ్చి కలకత్తా హైకోర్టులో బారిష్టరుగాఁ బనిచేయఁ జొచ్చెను. ప్రారంభము సరిగానే యుండెను. కాని వాని వృత్తిలో వానికి రావలసినంత పేరుమాత్ర మెందుచేతనో రాలేదు. బారిష్టరయిన పిదప నతఁ డాఱుసంవత్సరములు మాత్రమే జీవించి యుండెను. ఆకాలమయినను సుఖముగా గడువక కష్టములతోను దారిద్రముతోను మనస్తాపములతోను వెళ్ళెను. ఆయన 1873 వ సంవత్సరమున అల్లిపురము నందలి యాసుపత్రిలో కాలధర్మము నొందెను. మరణమునకు సిద్ధముగానున్న కాలమునందును మధు సూదనదత్తు బంగాళీభాషలో మాయకనా రనుపద్యకావ్యమును వ్రాసి తనజీవిత మెట్లు దుఃఖకరముగా ముగిసెనో దానిలో కథయు నంతదుఃఖకరముగా ముగించెను.

వెనుక నతఁడు చెన్నపురిలో నున్నపుడు నీలిమందుపంట పండించునొక యింగ్లీషువారి కొమార్తెను పెండ్లియాడెను. కాని యీావివాహము వానికి సుఖప్రదము గాకపోవుటచే నతఁడు భార్య వలన విడుదల పత్రిక పుచ్చుకొని మఱియొక దొరసానిని పెండ్లి యాడెను. ఈరెండవభార్య వానికి మిక్కిలి యనుకూలమై ప్రవర్తిం చుటయేగాక వాని సుఖదుఃఖములను సమానముగ ననుభవించి యతనికన్న మూడుదినములు ముందుగా మృతినొందెను. ఈరెండవ భార్యవలన వాని కిరువురు కొమాళ్లు గలిగిరి.

మధుసూదనదత్తు బంగాళా దేశములో పందొమ్మిదవ శతాబ్ద మందలి మహావిద్యావంతులలో నొకఁడు. అతఁడు మహాకవియేగాక గొప్పసాహిత్య చక్రవర్తి. హిందూకళాశాలలోఁ జదువు కాలమునం దతఁ డింగ్లీషును పారసీభాషను జదువుకొనెను. బిషపు కాలేజీలో గ్రీకు లాటిను సంస్కృతమును నేర్చెను. చెన్నపురమందున్నపుడు తెనుగును ద్రావిడమును నభ్యసించెను. యూరపుఖండమునకు వెళ్ళి నప్పుడు ఫ్రెంచి జర్మనీ ఇటాలియను, హీబ్రూ భాషలయందుఁ బ్రవేశము సంపాదించెను. బంగాళీభాష వచ్చునని మనము వేఱుగ చెప్పనక్కరలేదు గదా!

మధుసూదనదత్తున కుపకారము చేసిన మిత్రులలో నిద్దఱుము ఖ్యులు గలరు. ఒకఁడు మనోమోహాను ఘోషు. రెండవ యతఁ డీశ్వర చంద్ర విద్యాసాగరుఁడు. ఒకమారు మధుసూదనదత్తు ఋణబాధచేతఁ జెరసాలకుఁ బోవలసినవాఁడై యుండగా నాసొమ్ము ఋణప్రదాతలకిచ్చి విద్యాసాగరుఁడు వానికి కారాగృహబాధ తప్పించెను. మధుసూదనుడు తన మరణకాలమున దిక్కుమాలిన తన యిరువుర కుమారులను మనో మోహానఘోషునకు నప్పగించెను. ఆయన చందాలు వేయించి సొమ్ము పోగుచేసి తలిదండ్రులులేని యాబిడ్డలను పెంచి పెద్దవారిగఁ జేసెను.

మైకేలు మధుసూదనదత్తుయొక్క జీవచరిత్రము నెఱిఁగిన వారందఱు నేర్చికొనవలసిన మంచినీతు లొకటిరెండు గలవు. అతి బాల్య వివాహంబులే మన దేశంబునకును సమస్తవిధములగు నరిష్ట ములను దెచ్చుచున్నవనియు నట్టి వివాహములు చేయుట మాని నప్పుడుగాని దేశమభివృద్ధి నొందదనియు బాలికలకు భర్తలకు బాలు రకు భార్యలను దెచ్చునపుడు వారి కిష్టము లేనివాండ్రం దేగూడ దనియు నిందువలన మనము గ్రహింపవలసియున్నది. మధుసూదన దత్తుయొక్క తండ్రి యీరహస్యము గ్రహింపలేకపోవుటచేత నేగదా

బంకించంద్ర చటర్జీ

కుశాగ్రబుద్ధియై విద్యాసంపన్నుండై వివేకియై బంధుమిత్రులకు మహా. నందము గొడగూర్పఁజాలువాని కుమారుఁడు మతాంతరుఁడై తలిదండ్రులకు శాశ్వతమయిన దుఃఖమును గలిగించెను. అది యటుండ మనము నేర్చుకొనవలసిన యంశ మింకొకటి యున్నది. కవిత్వము చెప్పుటలోఁగాని మఱి యేయితర విషయములోఁగాని పదుగురు నడచు దారింబోక తనకు మంచిదని తోఁచిన క్రొత్తపుంతను ద్రొక్కినవారిని జనులు మొట్టమొదట నిందింతురనియు దానిమంచి కాలక్రమంబున వెల్లడియైనకొలఁది ప్రజలు వానిని గౌరవింతురనియుఁ గూడ మన మిందువలన నెఱుంగవలసియున్నది.

బంకించంద్రచటర్జీ

ఇతఁడు 1838 వ సంవత్సరమున జన్మించెను. వానితండ్రియగు యాదవచంద్ర చటర్జీ యింగ్లీషు ప్రభుత్వమువారిక్రింద నొక డిప్యూటీ కలక్టరుగా నుండెను. బంకింగుచంద్రుఁడు మొదట నింగ్లీషు హుగ్లీ కాలేజిలోఁ జదువుకొని పిమ్మట విద్యాసమాప్తికై ప్రసిడెన్సీ కాలేజికిఁ బోయి చదివెను. బంగాళాదేశమునందు మొట్టమొదట బి. యే. పరిక్షయందుఁ గృతార్థుఁడైన విద్యాకుశలుఁ డితఁడే. అతఁడు తొలుదొల్త పత్రికాధిపతిగనుండి జీవితకాలము గడుపఁ దలఁచెను. ఈతలంపుండుటచేతనే యతఁడు బి. యే. పరీక్షయందుఁ గృతార్థుఁడు గాక మునుపే 'ప్రభాకర' యను స్వభాషాపత్రికను నడపుచున్న యీశ్వరచంద్రగుప్తుఁ డనువానివద్దకుఁబోయి పత్రిక నడుపుపని కొంతకాలము నేర్చుకొనియెను. కాని యతఁడు తాననుకొన్నట్లు పత్రికాధిపతిగాఁ డయ్యె. యేలయన పట్టపరీక్షయందుఁ దేరినతోడనే గవర్నమెంటువారు వానికి డిప్యూటీ కలక్టరుపని నిచ్చెదమన జీతమున కాసపడి యతఁడా యుద్యోగమునఁ జేరెను.

పత్రికాధిపతి కాఁదలఁచుకొన్నందువలన వానికొక లాభముఁ గలిగెను. ప్రభాకరపత్రికాకార్యస్థానమున నున్నకాలమున నతఁడనేక స్వభాషాగ్రంథములు చదువవలసి వచ్చినందునఁ గొంతపాండిత్యమతని [illegible] గుదిరెను. [illegible] బట్టి యతఁడు వచనగ్రంథములను జేయ [illegible] గొప్పయుద్యోగములోనున్నను దీరికచేసికొని గ్రంథరచనా వ్యాసంగమును మానక చేయుచుండెను. మహాకవియగు మధుసూదన దత్తు బంగాళీభాషలో మృదుమధురకవిత్వము చెప్పి యానాఁడి గొప్ప కవులకుసయితము నాశ్చర్యమును గలిగించుచుండెను. బంకించంద్రుఁడు మధుసూదనదత్తు ననుసరించి నిర్యతిప్రాసమగు కవిత్వము చెప్పఁబూను కొనెను. ఎంతకృషి చేసినను బంకించంద్రునకుఁ గవిత్వములో మధు సూదనున కలవడిన లలితశయ్య యలవడకపోవుటచే నది తనకుఁ దగదని మానుకొని వచనకావ్యములలో గృషిచేయ మొదలుపెట్టెను

చటర్జీ యింగ్లీషుభాషలోని చిత్రవచనకావ్యములను(Novels) విసుపును తనివియు లేక యహోరాత్రములు చదువుచుండెను. అందు లో 'సర్ వాల్టరుస్కాటు' అను మహాకవి రచియించిన వీరరసప్రధా నము లగు చిత్రవచనకావ్యములయం దతనికి మిక్కిలి తమకము. అవి చదివినపిదప స్కాటు వ్రాసిన గ్రంథములను మరల బంగాళీ భాషలో వ్రాయుట యసాధ్యమయినను స్కాటు మార్గము ననుస రించి స్వభాషలో స్వకపోలకల్పితముగఁ గొన్ని చిత్రవచనకావ్య ములు వ్రాయవచ్చునని నమ్మి యతఁ డాపనికిఁ బూనుకొనెను. 1864 వ సంవత్సరమునం దతఁడు దుర్గేశనందిని యను దేశచరిత్ర [illegible]తమయిన మొట్టమొదటి చిన్నవచనకావ్యమును [illegible]. అదియే యిప్పటికిని బంగాళీవచన కావ్యములలో నగ్రగణ్యమని [illegible] నియాడబడుచున్నది. ఇందలికల్పన మతిచిత్రము. స్థలపదార్థా [illegible] శ్లాఘ్యము. కథ మిక్కిలి మనోహరము బంగాళీభాషలో [illegible]వంటి కల్పితవచనకావ్య మిప్పటికిం బుట్టలేదు. మధుసూ

దనదత్తును బరిహాసించినట్లై బంకించంద్రునిగూడ జనులు క్రొత్తమా ర్గమున వచనకావ్యములు నిర్మించినందుకు బరిహాసించిరి. పట్టుమని పదిబంతులు సరిగ వ్రాయుటకు సమర్థులుండరుగాని సరసముగ నొక రువ్రాసినదానిని విమర్శకులమని పేరుపెట్టుకుని నిందించి యపహాస్య ముచేయుట కనేకులుందురుగదా! బంకించంద్రుని గ్రంథమున శైలి మనోహరముగా లేదనియు సందర్భసిద్ధి పొందబడలేదనియు వర్ణనము లుండవలసి నట్లుండలేదనియుఁ గొందఱు పండిత మనుష్యులు వాని వ్రాతలను ఖండించిరి. కాని యతఁడు వారి విమర్శనములను జూచి వగవక తనపూనినపని మానక బంగాళీభాషకుఁ జిత్రవచన కావ్యము లనియెడు క్రొత్తయలంకారములను దెచ్చిపెట్టెను.

తరువాత నతఁడు మరికొన్ని వచనకావ్యములనుగూడ రచించె ను. అందు ముఖ్యమయినవి కపాలగుండల యనునదియు మృవళిని యనునదియు. కపాలకుండలయను కథ కేవల కల్పితమయి శాక్తేయ మతమునందుగల ఘోరకృత్యములను వెల్లడిచేయును. మృవళిని బంగాళీల యాచార్య వ్యవహారములఁ దెలుపునట్టికథ. 1872 వ సం వత్సరమున బంకించంద్రుఁడు వంగదర్శనియను పత్రికను ప్రకటింప నారంభించెను. ఇది కేవలము విద్యావ్యాసంగములు గలదై జనరంజ కమై స్వల్పకాలముననే యనేకులచేత జదువబడుచు బ్రసిద్ధికెక్కెను. అదివఱ కతఁడు వ్రాసిన వచనకావ్యము లన్నియుఁ బూర్వవృత్తాంత ములనే దెలుపుచు వచ్చినందున నన్నియు నొక్కవిధముగానే యుం డఁగూడదని బంగాళీదేశమున నాకాలమున సంఘస్థితి యెట్లున్నదో దానిని వర్ణించు నొకటిరెండు గ్రంథములను వ్రాసెను. అవి వంగ దర్శనిలో బ్రకటింపబడి మిక్కిలి రసవంతములై యున్నయవి. సంఘ స్థితిని వర్ణించిన వచనకావ్యములలో విషవృక్ష మనునది మిక్కిలి చిత్రమయినది. అదియు వంగదర్శనియందు నెలనెలకు బ్రకటింపఁ బడుచు వచ్చెను. దాని రమణీయకమునుబట్టి యది యింగ్లీషుభాష

లోనికిగూడ తర్జుమాచేయబడినది. ఆకారణమున బంకించంద్రునిపేరు ఫ్రెంచివారికి నింగ్లీషువారికిఁ దెలియవచ్చెను.

ఇతఁడింక ననేక వచనకావ్యములు రచించె. అందు ముఖ్యము యినవి దేవీఛందూరాణీ ఆనందమఠము మొదలగునవి. ఇతడు మొదట నుండియు బూర్వాచార పరాయణుడు. సంఘసంస్కారము బ్రహ్మాసమాజమతము మొదలైన వతని కంతగా కిట్టవు. ఇతఁడు వయసు ముదిరినకొలది మతమునం దత్యంతాసక్తి గలవాడై కృష్ణుని మహిమలు గొనియాడుచు నొకగ్రంథము వ్రాసెను. అందు శ్రీకృష్ణుడు సద్గుణ సంపన్నుడనియు నతనింగూర్చి భాగవతాది గ్రంథములలో వ్రాయబడి నదంతయు గేవలము కవికల్పితమగు నబద్ధమనియు నతడు వ్రాసెను. ఈయన వేదములం జక్కఁగఁ జదివినవాఁడు. ఈయనకు గవర్నమెంటువారు రాయబహద్దరనియు సి. ఐ. ఇ. అనియు బిరుదుల నిచ్చిరి. ఈయన 1894 వ సంవత్సరమున మృతినొందెను.

ప్రసన్న కుమార టాగూరు

ఈయన 1803 వ సంవత్సరమున జన్మించెను. ఈతనివలన టాగూరు కుటుంబమునకు మిగుల వన్నెయు వాసియు గలిగినవి. ఇంటివద్ద నతఁడు హిందువుల కట్టుబాటులలోనే బెరుగుచు నాకాలమునకుఁ దగినరీతిగా కొంచెమింగ్లీషుగూడ జదివెను. మొట్టమొదట నతఁడు ఛాందసుఁడై యున్నను తరువాత కొంతకాలమునకు రాజరామమోహనరాయుల వారిమైత్రి గలుగుటఁజేసి యతఁడు హిందువుల యాచారములలో నేవిమంచివి యేవిచెడ్డవని శోధింపనారంభించెను. ఇట్లుశోధించి శోధించి యతడు దేశస్థుల కొకవిజ్ఞాపనము [illegible]చెను. అందులో విగ్రహారాధనము చేయుట యను

చితమనియు సర్వలోక సృష్టికర్తయు సర్వనియామకుఁడునగు పరమే
శ్వరుని మానసిక పూజచేయవలయుననియు నతఁడు నొక్కి వ్రాసెను.
అతఁడు బుద్ధిస్వాతంత్ర్యమును గనబరుచుట యొక్క మతవిషయము
ననే గాదు. ఇంకననేక విషయములం జూపెను. తాను స్వయముగ
జమీందారుఁడయ్యు జమీందారు లుద్యోగములు చేయగూడదను
గర్వము లేక సామాన్యులవలెనే తానును శాస్త్రములఁ జదివి
పరిక్షలయందు దేఁరి న్యాయవాది యయ్యెను.

ఈపనిలోఁ బ్రవేశించునపుడు ప్రసన్నకుమారుని మిత్రుఁడొక
డువచ్చి యట్టి గొప్పకుటుంబమున బుట్టినసంపన్నునకు న్యాయవాదిగ
నుండుట యవమానకరమనియు నిరర్థకమనియుఁజెప్పి మందలించెను.
ప్రసన్న కుమారుఁడప్పు డతనితో నిట్లనియె. "మనస్సు గృహమందు
జరుగవలసిన యిన్నిపనులను జక్కపెట్టుకొనుభార్యవంటిది. నాకునీలి
మందుతోటలు, ఆముదపుయంత్రములు చాలగలవు. అందులో నాక
న్యాయముగ నష్టములు కలుగుచున్నవి. నాకు నష్టములు తెచ్చినవారి
మీఁద వ్యాజ్యములు తెచ్చితిని. కాని న్యాయవాదుల తెలివితక్కువ
వాదములచేత నావ్యాజ్యములు పోయినవి. అందుచేతనే నేశాస్త్ర
ములు చదువుకొనిన్యాయవాదినై నావ్యాజ్యముల నేనేవాదించెదను"
అని చెప్పి న్యాయవాదియై యాపనిలోమిక్కిలి బుద్ధికుశలతఁజూపి
చాల ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగినపిదప కలకత్తా
కోర్టులో నదివఱకు గవర్నమెంటు ప్లీడరుగానున్న యొకదొర పని
మానుకొని స్వదేశమునకుఁబోగా దొరతనమువారా యుద్యోగమును
ప్రసన్న కుమారునకిచ్చిరి. ప్లీడరుపనివల్ల నతఁడు సం॥ రంనకు లక్ష
యేంబదివేల రూపాయిల నార్జించెను. ఆధనముతోడను సంస్థానము
వల్ల వచ్చిన ధనముతోడను ప్రసన్నకుమారుఁ డనేకభూములను కొని
జమీచాలవృద్ధిపరచెను. శ్రీమంతులగు గొప్పవంశస్థులలో నుద్యోగ
మునకు వచ్చినవారిలో నితఁడే మొట్టమొదటివాఁడు. హిందూకళా

శాలలో నతఁడొక సభికుఁడై దానియభివృద్ధిని గూర్చి చాలపాటు పడియె.

తనకుమార్తెయు మనమరాలును విద్యావతులు గావలయునని సంకల్పించి యింటివద్దవారికి విద్య నేర్పించెను. కొంతకాలము గడచిన పిదప ప్రసన్నకుమారుఁడు అనువాదకమను పేర బంగాళీభాషలో నొకపత్రికను సంఘసంస్కారియను పేర|నొక యింగ్లీషుపత్రికను బ్రకటింప నారంభించి సంఘసంస్కరణము రాజకీయ వ్యవహారము మతము విద్య మొదలగు విషయములంగూర్చి జనుల బుద్ధులు వికసించునట్లు మంచివ్రాతలను వ్రాయుచువచ్చె. రాజారామ మోహనరాయలు సహగమనమును మానుపించవలయునని చేసినప్రయత్నమునకు విరుద్ధముగా స్వదేశస్థులు కొందఱు సహగమనముండి తీరవలయునని దానిని మానుపింపఁ గూడదనియు నింగ్లాండు రాజుగారికిని పార్లమెంటు సభవారికి మహజర్లు వ్రాసిపంపిరి, కాని యామహజర్లను లెక్కసేయక యింగ్లండురాజుగారు సహగమనము చేయఁగూడదనియే శాసించిరి. అట్లుశాసించినందుకు శ్రీరాజుగారికిని బార్లమెంటు మహాసభవారికిని జనులుకృతజ్ఞత దెలుపుటకై ప్రసన్న కుమారుఁడొక పెద్దసభ చేయించెను. ప్రసన్న కుమారుఁడు మహాదాత. పూర్వము గొప్పదశలోనుండి కాలవశమున పేదలై యభిమానము కింటనుండి యిడుమలఁబడువారి కనేకులకు నెల నెలకు జీతములిచ్చి సహాయములు చేయుచు వచ్చెను తనసేవకులలో నెవరికి రోగమువచ్చినను వారి కౌషధములను గొనితెచ్చి వైద్యులచేత మందులిప్పించి వారిని బిడ్డలను వలె గనిపెట్టుచుండును.

ఆయన పుస్తకభాండారము మిక్కిలి పెద్దది. అందు బహుగ్రంథములుండుటచే హైకోర్టు జడ్జీలు తక్కిన పెద్దమనుష్యులు విద్యార్థులు కావలసినప్పుడు స్వేచ్ఛగవచ్చి జదువుకొనుచువచ్చిరి. ఎల్లకాలము కలకత్తాలోనే వసియింపక ప్రసన్నకుమారుఁడు తరుచుగ

మానమోహనఘోష

తన సంస్థానమునకుఁ బోయి చూచుకొనుచు వ్యవహార మంతయు. దివానులమీఁదనే వదలివేయక రహితులతోఁ గలసి మాటలాడి వారి సుఖదుఃఖముల నెఱుఁగుచు వారి సౌఖ్యమునిమిత్తము వైద్య శాలలు గట్టించి రహితులకు భారమైనప్పుడు వారివద్దనుంచి పన్ను పుచ్చుకొనక వారిని వేవిధములఁ గనిపెట్టెను. దొరతనమువారు హిందూదేశ శిక్షాస్మృతి (ఇండియన్ పీనల్ కోడ్డు) వ్రాయించి నప్పుడు ప్రసన్నకుమారుఁడు వారికి మిగులఁ దోడ్పడియెను. గవర్నరు జనరలుగారి యాలోచనసభలో మొట్టమొదట సభ్యుఁడైన హిందువు డితఁడే కలకత్తా యూనివరుసిటీకి నతడు మూడులక్షలరూపాయిలు దానముచేసి దానివడ్డీ నింగ్లీషుధర్మశాస్త్రము (లా) ను నేర్పించుటకు వినియోగింపుమని యొసఁగెను. అతనికుమారుడు జ్ఞానమోహన టాగూరు క్రైస్తవుఁడై యింగ్లాండునకు బోయి బారిష్టరై వచ్చెను. హిందువులలో నతడే మొదటి బారిష్టరు. అతనికి గవర్నమెంటువారు సి. ఐ. ఇ. అను బిరుదమునుగూడ నిచ్చిరి. అతడు 1862 వ సంవత్సరమున మృతినొందెను. అతని యోగ్యతనుబట్టి కలకత్తానగరవాసు లాయన జ్ఞాపకార్థము స్ఫటికశిలతో వాని ప్రతి రూపమును జేయించి నిలిపిరి. అది యిప్పటికి నున్నది.

మానమోహనఘోషు

ఈతఁడు హిందూదేశమందు సుప్రసిద్ధిగాంచి 1903 వ సంవత్సరమున చెన్నపట్టణమందు జరిగిన దేశీయ మహాసభ కధ్యక్షుఁడగు 'లాల్ మోహను ఘోషు' గారి సోదరుఁడు. ఆయనది ఢక్కా జిల్లాలోని విక్రమపురము కాపురము. కులమున నితఁడు కాయస్థుఁడు.

అతని తండ్రియగు 'రామలోచనఘోషు' సబుజడ్జీ యుద్యోగముచేసి రాజారామమోహన రాయలువారు తలపెట్టిన సంఘసంస్కరణ మహాకార్యమునం దభిమానము కలిగి వానికి కుడిభుజమై పనిచేసెను. మానమోహనుఁడు 1854 వ సంవత్సరము 13 వ మార్చినాఁడు జన్మించెను. బాల్యమం దితఁడు 'క్రిష్ణఘురు పాఠశాలలోఁ జదువు కొనెను. 1859 వ సంవత్సరమున మార్చి నెలలో మానమోహనుఁడు ప్రవేశపరీక్షయందు కృతార్థుఁడై 18)1 వ సంవత్సరమున కలకత్తా ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో చేరెను. అచ్చట నతఁడొక్క వత్సరము మాత్రమే చదివి మఱుసటి సంవత్సరము 'సివిల్ సర్వీసు పరీక్షకు' చదువుకొనుట కింగ్లాండునకు బోయెను. 1860 వ సంవత్సరమునందు (అనగా మానమోహనుడు క్రిష్ణఘురు నందున్న కాలముననే) బంగాళా దేశమున నీలిమందు కఱవుపట్టెను. ఆకఱవువలన ననేకులు చెడిపోయిరి. ఆక్షామమువలనఁ గలిగిన దారుణ నష్టములం గూర్చి మానమోహనుఁడు 'హిందూ పేట్రియాటు' అను పత్రికకుఁ దఱచుగా లేఖలను వ్రాసి పంపుచుండువాఁడు. ఆపత్రికాధిపతియైన హరిశ్చంద్రముకర్జీ మృతినొందుటయు నది కారణముగాఁ దత్పత్రిక క్రొత్త చేతులలోనికిఁ బోవుటయుఁ జూచి మంచిపత్రిక మఱియొకటి స్థాపింప వలెనని నిశ్చయించి మానమోహనుఁడు మఱికొందఱి సాయమున 'హిందూదేశ దర్పణము' అని యర్థమిచ్చు 'ఇండియన్ మిర్రరు' పత్రికను ప్రకటింపఁ జొచ్చెను. అది ప్రారంభమున పక్షపత్రికగ ప్రకటింపఁ బడుచువచ్చెను. ఆపత్రికయె యిప్పుడు దినపత్రికయై కలకత్తాలో మిక్కిలి పేరుపడి యున్నయది.

మానమోహనుఁడు సహజముగ మిక్కిలి తెలివితేటలుగలవాఁ [illegible] 1864 వ సంవత్సరమునందును 1865 వ సంవత్సరమునందును

గూడ సివిలుసర్వీసు పరీక్షలోఁ గృతార్థుఁడు కాలేకపోయెను. అతఁడు పరీక్షయందుఁ దప్పిపోవుటకు వాని తెలివితక్కువ కారణముకాదు. అదివఱకున్న నిబంధనలు కొన్ని మారుటచేతను సంస్కృతము మొదలగు కొన్ని ప్రాగ్దేశపు భాషలకు మునుపటి విలువ తగ్గిపోవుటచేతను మానమోహనుని కృషి వ్యర్థమయ్యెను. ఇంగ్లాండు దేశములో హిందూదేశస్థులకు జరుగు సివిల్ సర్వీసు పరీక్షనుగూర్చి యతఁడొక చిన్న పుస్తకమును వ్రాసి యందులో నింగ్లీషువారికిఁ గల లాభములను మనకు గల ప్రతిరోధములను జక్కఁగ విమర్శించి వివరించెను. అతఁడు సివిలుసర్వీసు పరీక్షకు జదువుచున్న కాలముననే 'బారిష్టరు' పరీక్షకు గూడ జదువనారంభించి, మొదటిదానిలో నెరవేరుయోగము లేకపోయినను రెండవదానిలో గృతార్థుఁడై 1866 వ సంవత్సరమున బారిష్టరై వచ్చెను. చదువంతయు ముగియకమునుపే తండ్రి పరలోకగతుఁడగుటచే మానమోహనుఁడు పరీక్ష కాగానే స్వదేశమునకు వచ్చి 1867 వ సంవత్సరము జనేవరు 10 వ తారీఖున కలకత్తా హైకోర్టులో న్యాయవాదిగా జేరెను.

కలకత్తా హైకోర్టులో నితఁడే మొట్టమొదటి బారిష్టరు. ఆ కోర్టులో పనిచేయుచున్న నితనితోడి బారిష్టరులగు తెల్లవారు నల్లవాఁడని మానమోహనుని తమతో సమానముగ గౌరవింపక యులుసుగఁ జూచుచు మీఁదుమిక్కిలి యతఁడు నిర్ణీతకాలము బారిష్టరు తరగతిలో జదువలేదను నెపమున బని కనర్హుఁడని దీసివేయించుటకు బ్రయత్నించిరి. సర్వశ్రేష్ఠులైనవారలు చేసిన యాక్షేపణములన్నియు నతనికి ధైర్యసంపన్నుఁడు దృఢచిత్తుఁడునగు మానమోహనుని యెడ వ్యర్థములయ్యెను. కాలక్రమమున మానమోహనుని తెలివితేటలు

బయలుపడుటచే దొరతనమువారతనికి కలకత్తా ప్రసిడెన్సీ మేజస్ట్రీటు పని నియ్యఁ దలఁచిరి. కాని యతఁ డంగీకరింపఁడయ్యె.

ఇంగ్లాండునుండి వచ్చినది మొదలు మానమోహనుఁడు సివిలుసర్వీసు పరీక్షలో హిందువులకు జరుగు నక్రమములను గూర్చి వరుసగ కొన్ని యుపన్యాసముల నిచ్చెను. 1860 వ సంవత్సరము ఏప్రల్ 20 వ తారీఖున నింగ్లీషు విద్యాభ్యాసము బంగాళీలకుఁ జేయుచున్న చెరుపునుగూర్చి యతఁడొక యుపన్యాసము చేసెను. అది దేశమందు చాల సంక్షోభము గలిగించెను. హిందువులలో ననేకు లకు మానమోహనుపై మహాగ్రహము కలిగెను. బారిష్టరుపనిలో మానమోహానునకు హిందువులలోను నింగ్లీషువారిలోను నెవరికి గలుగనంత పేరుం బ్రతిష్ఠయు లభియించె. అతడు పనిలో ప్రవేశిం చిన స్వల్పకాలములోనే యొక గొప్పవానిమీద పెద్దయభియోగము వచ్చెను. ఆనేరస్థుడు తన పక్షము వాదించుటకు జిరకాలానుభవము గలగొప్ప న్యాయవాది నొకని నేర్పఱచుకొని వానికి సహాయకు డుగ నుండుటకు మానమోహానుని గూడ నియమించుకొనెను. దైవ వశమున నభియోగము విచారణకు వచ్చునప్పటికి మొదటి యతడు చనిపోవుటంజేసి యాకార్యభార మంతయు మానమోహానునిమీద బడెను. ఆవ్యవహారమున మానమోహానుఁడు గెలువజాలడయ్యెను. కాని వాదము సలుపుటలో నతడు చూపిన సామర్థ్యమునకు బుద్ధి కుశలతకు మెచ్చి ప్రధాన న్యాయాధిపతి వానిని శ్లాఘించెదను. కాల క్రమమున నతడు జనుల సన్మానమునకు నాదరమునకు బాత్రుఁడై తేలుచుగ క్రిమినలువ్యవహారములలో బనిచేయుచు గొన్నియెడల ముద్దాయిలవద్దనుండి ధనము గ్రహింపకయే ధర్మార్థము పనిచేయు నిరపరాధుల బెక్కండ్ర నురినుండి దప్పించి పుణ్యము గట్టుకొ

నెను. బంగాళమునందున్న పోలీసువారియొక్కయు మేజస్ట్రేటుల యొక్కయు నక్రమములను బలుమారతడు వెల్లడిచేయుట జేసి వారి కితని పేరీశ్వర వైరై యుండెను. 1852 వ సంవత్సరమున నవద్వీపము నందు వసియించు మాలక చందచౌకిదారను నిరుపేదరహితుమీాద తొమ్మిదియేండ్ల వయసుగల తనబిడ్డను చంపినట్లు నేరము మోపబడి శిక్ష వేయంబడెను. ఆవ్యవహారములో మానమోహనుడు ధర్మార్థము పనిచేసి చాల శ్రమపడి శిక్ష కొట్టివేయించి వానిం బ్రతికించెను. ఇది యొక్కటియేగాదు. వ్రాయదలంచుకొన్న నతడుచేసిన ధర్మ కార్యము లనేకములు గలవు.

మానమోహనుడు చేసినమేలు మరువక యాకావువా డా ఋణము సంవత్సరమునకు రెండుసారులుమానమోహనుని దర్శనము చేసి యోపినకొలది వానికి బహుమానము లిచ్చుచు వచ్చెను. సాక్షుల నడ్డప్రశ్నలు వేయుటలో మానమోహనున కధికప్రజ్ఞకల దని చెప్పుదురు. ఒకమారొక డిప్యూటీకలెక్టరుగారొక వ్యవహార మున సాక్షిగ వచ్చి మానమోహనుని ప్రశ్నలధాటి కాగజాలక యొకమాట కొకమాట సంబంధములేన ట్లువకతవకల నెన్నని పలికి చిట్టచివరకు సంభ్రాంతుడై మూర్ఛపోయెను.

ఈయనకు జిన్నతనమునుండియు స్త్రీవిద్యయం దత్యంతాభి మానము గలదు. ఆకారణమున 1873 వ సంవత్సరము మార్చినెల యందతడు బెత్యూనుకాలేజీ వ్యవహారముల జూచుటకు దత్పరిపాల నాసభలో నొక సభ్యుడయ్యెను. పిమ్మట గొన్నినాళ్ళకత డాసభకు గార్యదర్శియై దత్కార్యముల నతిశ్రద్ధతో నిర్వహించెను. 1885 వ సంవత్సరమున ఇంగ్లాండు ప్రజలకు మనదేశస్థితులను జక్కగా

విన్నవించుటకు మనవా రొక్కొక్క రాజధానినుండి యొక్కొకని బంపదలంచి బంగాళమునుండి మానమోహనుని బంపిరి. హిందూ దేశీయ మహాసభ పుట్టినది మొదలు మానమోహనునకు దానియం దభిమానమే యుండెను. అందుచే 1990 వ సంవత్సరమునందు కలకత్తా నగరమునందు జరిగిన యారవ దేశీయ మహాసభ నిర్వహించుట కేర్పడిన సమ్మాన సంఘమున కితఁ డధ్యక్షుడయ్యెను. అంతేగాక 1896 వ సంవత్సరమున క్రిష్టఘరు నగరములో జరిగిన బంగాళా రాజధానిసభ కధ్యక్షుడుగ నియమింప బడెను. హిందూ దేశమునం దిప్పటికిని కలక్టర్లకు సిస్తు వసూలుచేయు నధికారమే గాక నేరముల విచారించి దోషుల శిక్షించు నధికారము గూడ కలదు. ఆ రెండధికారము లొకపురుషునియందే యుండుటచే ప్రజలకు చిక్కులు మిక్కిలి సంభవించుచున్నవని నమ్మి మానమోహనుఁడా యధికారము వేఱువేఱు పురుషుల కియ్యవలసినదని పట్టుపట్టి వాదించెను.

దేశీయమహాసభలో చర్చింపఁబడు నంశములలో నిది ప్రధానమైనది. ఈ విషయమున మానమోహనఘోషుని యొక్క వాక్యములు ప్రమాణములు. అతఁడు 1895 వ సంవత్సరమున ఇంగ్లాండునకుఁ బోయి యాయంశ మాదేశస్థులకు నచ్చఁజెప్పెను. ఆసంవత్సరమున పుణ్యనగరమున జరుగు దేశీయమహాసభకు వచ్చుటకు వీలుండ [illegible] త్వరపడి స్వదేశమునకు వచ్చి యాసభలో [illegible] జర్పించెను [illegible] రెండును [illegible] చేసిన [illegible] జరిగిన [illegible] ప్రకటించి [illegible]

యావశ్యకమని యందఱకుఁ దోఁచునట్లు చేసెను. మానమోహనుని వ్రాతలకును బలుకులకు 'సర్ చార్లసు ఇల్లియటు' అను బంగాళా దేశపు గవర్నరొక వార్తాపత్రికలో బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఆ దొర గారియుక్తులకుఁదగిన ప్రత్యుత్తరములు మానమోహనుఁడీ దలంచు చుండఁగనె వానినంతలో మృత్యుదేవత తన పొట్టం బెట్టుకొనియె. 1896 వ సంవత్సరము అక్టోబరు నెలలో మానమోహను ఘోషు స్వస్థానముగు క్రిష్ణఘురు నగరమున మృతినొందెను.

మానమోహనుఁడు కలసిమెలసియుండు స్వభావముగలవాడు. ఎదుటివారిమనస్సు నొచ్చునేమొ యనుభయమున నతఁ డెల్లపుడు మృదుభాషియై దయాళుఁడై యుండెను. సర్వవిధములచేత నతఁడు సజ్జనుఁడని చెప్పవచ్చును. హిందువులయెడల నతని కెంతయాదరము గలదో విదేశీయులగు నాంగ్లేయుల యెడలనునంతేయాదరముగలదె. అతనియెడ వారికుపురకుఁ గూడ నంతెయాదరము గలదు. అతఁడు మృతినొందినపుడు 'నేషనల్ ఇండియన్ అస్సోసియేషన్' అను సంఘమువారు హిందువులకు నాంగ్లేయులకు నైకమత్యము నొడ గూర్చుటలోను స్త్రీపురుషుల విద్యాభివృద్ధిచేయుటలోను మానమో హనఘోషు చాలశ్రమపడినాఁడని వానియెడల దేశస్థులు కృతజ్ఞులై యుండవలెనని యొకతీర్మానము వ్రాసిరి. అతఁడు చేసిన దానము లనేకములుగలవు. నిరుపేదలగు దోషులకును విద్యార్థి సంఘముల కును సత్కార్యములకును ధనలోపముచేఁ బడిపోవుటకు సిద్ధముగ నుండు వార్తాపత్రికలకు మానమోహనుఁడు కల్పవృక్షమై యడుగు టయె తడవుగ ధనసహాయము చేయుచుండెను. మందభాగ్యుఁ డగు బంగాళీకవి మధుసూదనదత్తునకు మానమోహనుఁడు చేసిన సాయ

ఖింతింతయనరానిది. మధుసూదనదత్తు మరణకాలమున తల్లిలేనితన యిరువురు కుమారులను సంరక్షింపుమని మానమోహనున కప్పగించెను. పరమదయాళువగు మానమోహనుఁడు తనమిత్రుండు చరమావస్థలో చేసిన ప్రార్థనమును మనసున నుంచుకొని యాబాలకుల సంరక్షణకై యొక చిన్నసంఘము నేర్పరచి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించెను. మానమోహనుని దయచేతనే యాబాలకులు విద్యావంతులై దొరతనమువారియొద్ద నుద్యోగము సంపాదించి సుఖించిరి.

శ్రీ కొండపల్లి ముద్రాక్షరశాల, రాజమండ్రి—1948

అపరాధ పరిశోధక నవలలు

దురాశ 1 వ భా॥	1	0
డిటో 2 వ భా॥	1	0
దొంగలనాయకుడు	1	0
మోహపిశాచము 1 వ భా॥	1	0
డిటో 2 వ భా॥	1	0
కాలసర్పము 1 వ భా॥	1	0
డిటో 2 వ భా॥	1	0
విషహృదయము	1	0
వలపులరాణి	1	0
లవంగలత	1	8
నేనెవరి భార్యను ?	1	4
నేనెవరి భర్తను ?	1	4
వ్యామోహము	1	0
జీవనప్రభాతము (రఘునాథజీ)	1	8
జీవనసంధ్య (తేజసింగు)	1	8
వాడేవీడు 1 వ భా॥	1	8
నేనే 2 వ భా॥	1	8
కాలూరాయి 3 వ భా॥	1	8

వేదాంతకవిగారి గ్రంథములు

కెరటాలు	1	0
కవితాసంస్థానం	2	0
అవ్వాయిచువ్వలు	0	12
దండయాత్ర	1	0
వరదలు	1	0
గడుగ్గాయి	1	0
చివరసాలు	0	8
భగవన్మతభాష్యం 1 వ భా॥	1	4
డిటో 2 వ భా॥	1	0
నాయుడుబావ (చక్కని పద్యములు)	1	0

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం పంతులుగారి నవలలు

పుస్తకము	భాగము	రూ.	అ.
అహల్యాబాయి		1	0
రాజరత్నం		1	0
కృష్ణవేణి		0	12
హేమలత		1	0
కర్పూరమంజరి	1 వ భా॥	1	8
డిటో	2 వ భా॥	1	8
రామచంద్ర విజయం		1	0
సౌందర్యతిలక		1	8
వినోదములు	1 వ భా॥	0	12
డిటో	2 వ భా॥	0	12
Tales of Rajasthan అను రాజస్థానకథావళి	1 వ భా॥	1	8
డిటో	2 వ భా॥	1	8
మణిమంజరి		0	6
సువర్ణగుప్తుడు		0	6
చమత్కారమంజరి	1 వ భా॥	1	0
డిటో	2 వ భా॥	1	0
Lives of Great men మహాపురుషుల జీవిత చరిత్రలు	1 వ భా॥	1	0
డిటో	2 వ భా॥	1	0
డిటో	3 వ భా॥	1	0
రామకృష్ణ పరమహంస Life and Teachings		1	0
ప్రహసనమంజరి		0	12
నవ్వులగని		1	8
నానక్ చరిత్ర		0	12

వలయువారు:—

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్కు డిపో, రాజమండ్రి.